

ORIZONT

Revistă finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii

REVISTĂ A UNIUNII
SCRIITORILOR DIN
ROMÂNIA

SERIE NOUĂ, 32 PAGINI

IULIE 2020

NR. 7 (1659)

ANUL XXXII

1 LEU

www.revistaorizont.ro

7



Colecția Nicolae Diminescu

Farmecul discret al Timișoarei

**ILEANA
MĂLĂNCIOIU
CĂLĂTORIE
CU SORA MEA**



5 948410 000294

Alte exerciții de apropiere

Ștefan J. Fay, Ilie Rad, Doina Rad

Cornel UNGUREANU

1. Ilie Rad rămâne un personaj de vârf prin stilul de a se apropia de autorii „inactuali”, uitați de cercetătorii, de editorii, de liderii instituțiilor culturale. In-

memorii al lui Ioan Kemény, care a fost păstrat în manuscris circa 200 de ani își datorează apariția criticului Irina Petraș, traducătorului Pap Francisc, ne informează Doina Rad. Oare nu vor mai fi fost și alții, care au avut grijă de János Kemény 200 de ani? Ar fi fost necesară o enciclopedie, dacă ne-am fi ocupat de arborele ge-

tre ele ar fi Memoriile lui Ioan Kemény, altul ar fi consacrat romanelor lui Ștefan J. Fay, atât de strâns legate de amintire, pe urmă ale tatălui scriitorului, personaj politic important al momentului Unirii.

Pagini importante sunt consacrate etapei realist-socialiste a prozatorului, dar și apropierii de marile nume ale scrișului, ale culturii: Mircea Vulcănescu, Mircea Eliade, Constantin Noica, Corneliu Baba, Monseniorul Vladimir Ghica. „Cea mai importantă operă în proză a lui Ștefan J. Fay, scrie Doina Rad, este fără îndoială romanul *Moartea baroanei*”, apărut în 1988 (după doi ani de la predarea romanului la editură) și citează superlativele cu care Ilie Rad însoțește romanul: fac, am putea spune, un drum împreună.

3. Doina Rad și Ilie Rad mai fac împreună o călătorie memorabilă. *O călătorie la capătul lumii* de Doina Rad și Ilie Rad (Editura „Tribuna”, 2019) e o călătorie prin America latină – de fapt prin Chile, țara „de la capătul lumii”. Cei doi scriu un reportaj despre Chile – o carte despre lumea de ieri, în care doi scriitori din același oraș, Gabriela Mistral și Pablo Neruda sunt laureați ai premiului Nobel. Pablo Neruda e mai aproape de noi, a fost prin România, a cunoscut mai mulți autori români, a scris despre ei, i-a tradus – fie și prin intermediar francez –, a alcătuit o antologie de poezie românească. Cartea are meritul de a nu se opri doar asupra unui timp al culturii, ci și asupra unei istorii care trebuie înțeleasă în întregul ei: Neruda, autorul unei

ode la adresa lui Stalin, nu e mai puțin un mare poet de limbă spaniolă. Și un prieten al culturii noastre.

Itinerarul până la „Isla Negra”, ultimul domiciliu al lui Neruda, e străbătut de cei doi și cu ajutorul „amintirilor” pe care Ilie Rad le obține de la un important demnitar comunist, pe vremuri vizitator, în Isla Negra, al marelui poet. Dar Salvador Allende, prieten al lui Neruda? Un celebru om de stat al Americii latine, în drum spre stânga. *Tehnica loviturii de stat* a lui Curzio Malaparte poate fi un text de referință, iar un interviu cu Isabel Allende, celebra scriitoare, nepoata președintelui Salvador Allende, altul. Autorii oferă și dialoguri cu jurnaliștii care l-au însoțit pe Ceaușescu în America Latină și au străbătut o parte din traseu, ca autorii cărții. Dar interviul luat lui Petru Popescu? Pornind de la romanul *Supleantul*, Petru Popescu mărturisește că toate romanele lui sunt foarte apropiate de mărturisire. Sunt „documente de viață”.

Cartea e însoțită de fotografiile locurilor, de fotografiile marilor personalități ale vremii. Ale culturii și ale politicii. Și de jurnaliștii care au fost pe urmele lor. Cartea creează și o imagine a profesorului de jurnalism: ce poate spune, cum spune? De ce?

P.S. Trebuie să corectăm fraza de început a „documentarului”, unde a rămas afirmația că „Ilie Rad se ocupă de autorii „inactuali” sau „contradictorii”. Numai masivul volum consacrat celor 90 de ani ai Profesorului Ion Vlad vorbește despre calitatea profesionistului, a omului de cultură. A mesajului pe care ni-l transmite cetatea universitară, sub semnul unui important moment aniversar: Ion Vlad, la 90 de ani.



Colecția Else Schuster

actuali sau contradictorii? Ștefan J. Fay, scriam, este adus în actualitate de Ilie Rad prin două volume, unul de dialoguri și unul, masiv, *De amicitia. Scrisori de la Ștefan J. Fay*. Ștefan J. Fay e unul dintre personajele substanțiale nu doar ale scrisului, ci și ale istoriei naționale. Descendent dintr-o aristocrație maghiară de rang înalt, tatăl lui Ștefan J. Fay devine, după 1919, un filoromân de seamă, iar Ștefan J. Fay rămâne între personajele mari ale anilor douăzeci, treizeci. Mircea Vulcănescu va fi unul dintre apropiații săi. Un volum de memorialistică, *Sokrateion*, ne poate atrage atenția asupra locului pe care Ștefan J. Fay îl are în epocă, dar și despre devotamentul cu care își urmărește iluștrii contemporani. „În 1980 fiicele lui Mircea Vulcănescu, Sandra de Hillerin și Marioara Vulcănescu – m-au rugat să pun pe hârtie amintirile pe care le am despre tatăl lor”, explică Ștefan J. Fay în argumentul cărții.

Fusese încercat în anii cincizeci de fascinația scrisului și pătrunde în lumea literară cu câteva cărți realist-socialiste care displac chiar oficialilor, așa că se va retrage, pentru o vreme, din viața literară. Revine cu volume în care încearcă a numi impozantul arbore genealogic. După 1990 tipărește numitul *Sokrateion* și e abordat, cu grație, cu insistență, cu har jurnalistic, de Ilie Rad, care devine confidentul, grefierul, prietenul său. E una dintre miraculoasele întâlniri care lasă urme – care învie un mare personaj. Și care atrage atenția asupra unui investigator necesar. O biografie mai amplă, cu sublinierile necesare despre Ștefan J. Fay scrie Doina Rad.

2. Volumul *Ștefan J. Fay sau cercul care se închide* privește cu încredere și iubire aventura personală a aristocratului, a scriitorului, a operelor sale, dar și pe cei care însoțesc cu admirație cărțile Maestrului. Și ale înaintașilor săi. Volumul de

nealogic al lui Ștefan J. Fay, întins pe sute de ani. Blazonul familiei Fay datează din secolul XII și cartea Doinei Rad are grijă să se oprească asupra intervalelor. Unul din-

Masonerie și presă: o patologie imagologică

Marcel TOLCEA

La o primă vedere, înțelesurile din cuvintele „masonerie” și „presă” nu se pot așeza prea confortabil unul alături de celălalt. Cuvântul „masonerie” aduce — chiar și în societățile unde a devenit un fenomen firesc — aluviuni semantice conotate negativ și agresiv augmentate de o mulțime de factori, între care mai ales social media. Este evident că secretul masonic — în realitate, caracterul discret — au fost și sunt parazitare de tot ceea ce se poate construi în jurul unei teme cum este conspirația mondială. Ereditatea acestor patologii imagologice cu privire la Masonerie — pentru că nu vorbim despre fenomene de dată recentă — este foarte bogată și își are originile la finele veacului al XVIII-lea, când apare ceea ce se cheamă „masoneria speculativă”. Principiile toleranței și, încetul cu încetul, ale iluminismului ce au postulat ideea egalității oamenilor prin naștere nu rimau cu nimic din ceea ce prona mai ales Vaticanul. Da, mai ales Vaticanul fiindcă, în esența ei, Masoneria speculativă este de clară inspirație protestantă, ceea ce explică și mai nuanțat conflictul dintre Biserică și Masonerie.

Paradoxal, deși contextele istorice s-au schimbat radical, deși s-a dovedit fără dubiu că Masoneria a fost fermentul creării statelor naționale în Europa în jurul anului 1848, deși masoneriile naționale au dovedit fără putință de tăgadă că spiritul național a prevalat mereu în fața unor pretinse interese globale, presiunea diabolizării fenomenului nu a scăzut mai deloc. În opinia mea, cauza se află începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în 1877, ca urmare a unei sciziuni în sânul masoneriei tradiționale, obligatoriu deistă, în Franța a apărut o masonerie laică. Aceasta a promovat laicitatea la nivel de stat și, agresiv, o configurație socială foarte apropiată de ceea ce susțin democrațiile liberale.

Odată cu totalitarismele secolului al XX-lea, Masoneria va fi expulzată din societate. Interzis de comuniști (cu excepția Cubei lui Fidel Castro) și de naziști, Ordinul a dat nenumărate jertfe în lagărele de concentrare naziste și nu numai. Iar reapariția în fostele țări comuniste, între care și România, a consemnat mult prea multe episoade de parainformare și, mai ales, nenumărate confuzii. Dintre multele cauze ale unor asemenea incompatibilități, prima dintre ele mi se pare a fi de natură obiectivă: între „secretul masonic” și imperativul societăților democratice (i.e. mediatice) de a aduce totul la vedere, de a dezvălui cele ascunse există o adâncă incongruență de sistem. În al doilea rând, „competența mediatică” a opiniei publice cu privire la Masonerie este aproape de zero, ceea ce a făcut ca și incompetența jurnaliștilor să nu fie sancționată. (O excepție notabilă între jurnaliști: Miruna Munteanu.) În al treilea rând, teoriile conspirației au disperată nevoie de inamici diabolizați. În fine, fiindcă, din păcate, ceea ce a ajuns în spațiul public dinspre Masonerie a fost, prea adesea, mult prea dezamăgitor. Personaje compromise, de slabă factură intelectuală, plus schisme și frământări.

Așadar, este viabilă ideea unor publicații masonice sau, de ce nu, a unei prese despre masonerie? Contrar multor confrăți, nu cred nici că Masoneria trebuie să iasă la lumină, nici că trebuie să facă operă de „vulgarizare” în campanii de informare publică. Publicațiile masonice e bine să rămână în continuare în discretele circuite interioare, fiindcă rolul lor nu constă nici în persuadare, nici în disuadarea unor atitudini anti-masonice sau anti-conspiraționiste în lumea profană, ci vizează două obiective: educarea masonilor și înțelegerea unor adevăruri istorice, seci, despre Masonerie. Asta fiindcă, mult prea adesea, masonii au devenit ei înșiși colportorii unor legende fantasmagorice, în pofida adevărului istoric, cu privire la rolul Masoneriei în istorie. Ceea ce, din păcate, între altele, a dat și apă la moara teoriilor conspiraționiste

Împotriva pedanteriei pandemiei

Călin-Andrei MIHĂILESCU

Să fie mai bine de patru luni de când pedanta pandemie a acoperit celelalte globale cu care planeta își face vînt și aură de trei decenii. Fracturismele, radicalizările, scandalurile (excese,le, adică) s-au globalizat prin voința de a-i da virusului realitate amenințătoare. Iată patru proteste, scrise la vremea lor ca un stand up on my FB wall.

opus corona [26 februarie 2020]

Dintre spaime, cea curentă e stîrnită de potențiala răspîndire planetară a virusului Corona, care a început să ricoșeze din bio-cîmp în bio-cîmp în toamna lui 2019 în Wuhan, capitala provinciei chineze Hubei.

Politicile — standardizate în societatea supravegherii și a spectacolului — de întreprindere a unui nivel convenabil al frigii s-au reunit pe dată în acest caz. Virusul-i bonus.

Media digitale au sărit pe ocazie, lărmuind de știri „din ce în ce mai alarmante” referitoare la pericolul virusării întregii planete: cite cazuri de molipsiți & cite cazuri fatale în China; cite în Italia, în Franța, în State; în Hong Kong, Coreea de Sud, Japonia, Iran. Virusul avansează tentacular; cînd o să ajungă și la noi?; ce-o să ne facem atunci?; golim rafturile magazinelor?; ne baricadăm?; suspiciunea față de alții, de vecini, de rude se intensifică; dar căldurica frigii împărțășite, nu ne împreună ea cu alții într-o comunitate secundă de semi-victime?; enervați că sîntem doar semi-?; dar o să trăim cu masca pe figură?; mai îndrăznim să ne urcăm în autobuze/ tramvaie/ troleibuze/ trenuri/ AVIOANE?; ne mai ducem la lucru?; mai trimitem copiii la școală?; mai îndrăznim să plănuim vacanțe?; dar cum ne camuflăm?; ne dăm cu ulei sfințit la biserica din colț?; ne înfofolim în full-body condoms?; mai ieșim de sub plapumă? doar ca să ne isterizăm colectiv și să lapidăm vreun trecător asiatic? etc. Dar știți cum sînt mediile astea: disasters are newswick to their ears. Și dezastrele devin virale, adică ating mai toate corloanele netului și ale natului. Virusul corona devine camumflaj, adică viral.

Politicienii au sărit și ei, agitănd retorica fraternă a îngrijorării, responsabile sau nu. Ici un partid nu vrea alegeri anticipate, ca să nu i se dea prilej virusului să treacă de la un alegător la alta; colo, un guvern închide granițele; mai hacana, forțează închiderea fabricilor și uzinelor. Izolaționismul distorbă și contorbă fluxul negoțului. Așa că the business as usual e el însuși virusat și

Piețele sînt în cădere liberă.

Ar trebui China izolată? Că pericolul galben vine călare pe cele trei logici inscrutabile: a virușilor, a demografiei și a pieței. Și mai și bănuim că virusul a scăpat sau a fost lăsat la apă dintr-un laborator foarte secret chinezesc — teorie conspiraționistă care, umanizînd aura vinovată a virusului, îndrituiește prostia paranoidă să se așeze cu buf și tronc pe tronurile juzilor.

Între timp, statisticile continuă să fie selective: cine să mai aibă răgazul de a se uita la mult mai multele cazuri mortale provocate de gripa comună? La efectele grave ale gripelor comune — iarăși, mai numeroase — din anii pre-corona? La faptul că isteria coronariană din țări neatinse de virus, precum România, e întreținută ca spectacol public, internalizată ca frică și menită, și personal și impersonal, să-l facă pe contribuabil să se uite aiurea în timp ce diverse grupuri de interese politice, mediatice, economice ori farmacologice îi scotocesc mai abitir prin buzunare și prin subconștient? În miezul aprins al tîmbălăului, gripa comună e și ea aruncată în groapa comună a opiniei publice, împreună cu luciditatea și umorul. Corona e un opus al medicrităților contemporane jucinde jucunde-n hora kitschului global.

Virusul corona e serios; dar nu mai serios decît altele. Faptul că tocmai a luat Oscarul virușilor confirmă că nu e o molimă precum ciuma, ci una asemănătoare Parazitul-ui sau lui Justin Bieber. Spectacolul opului corona ține de legile societății spectacolului; iar esența acesteia e să nu se lase întreruptă de

nimic și de nimeni, mai cu seamă de oameni cu capul pe umeri, pe care îi așteaptă după colț ghilotina oprobiului public. Gîndirea limpede, însă, e instrumentul anti-viral de bază. Așa că nu poate fi virală.

În numele ei: A se slăbi! | Jos măștile, domnilor profitori și scamatori! | Jos măștile, cetățeni!

Insuportabila aplatizare a ființei [2 martie 2020]

CV19 e culmea plată a iliberalismului contemporan. Poate vine un nou ev mediu, născînd unui nou diavol și ucigînd un nou zeu, să mute banii și puterea de la mici la mari și de la les nouveaux pauvres la les déjà riches. Dacă înțelegeți cu repeziciune evoluția acestei întoarceri de la supraveghere la control, de la fluxurile deschise la carcasa, mai gîndiți-vă o dată! Și-nc-o dată, că oricum nu contează. Anti-intelectualismul e eticheta lumii d'azi. Jos cu gînditorii, dragi mineri, ca să-i extragem și pe dinșii! Pînă cînd nu trece a furtunii virale sabie a lui Damocles, să ne întindem pe podeaua panicii legitime — sîntem cei mai mici numitori comuni. Infanți plăi.

covide et impera! [15 martie 2020]

- caută o fisură pe hartă, undeva departe, departe; găsește-o;
- grăbește pulsul mass-mediilor pentru a îngroșa ficțiunea viitoare invazii a fisurii;
- bagă-le frica-n oase; nămește statistici bine șlefuite pentru a-i orbi; lasă-i să creadă că răspîndesc dreptatea;
- fisura e acum o ipoteză validată; ești, epistemologic, ușurat; adăugă credință; aprinde o luminare;
- lasă credința în pandemie să fie contaminată de obiectul său; fă-o globală; ei vor veni prea tîrziu;
- fă-i pe politicienii care nu s-au băgat încă, să se; bucură-te de asemănarea orbitoare a consecințelor;
- asemănarea dovedită îi va face pe toți să uite că întreaga poveste a fost o simulare de la bun început; realul e al victimei doar; victimim, nu gîndim;
- nu le dezvălui că această pandemie mediocră este repetiția simulată a celei mari care o să vie;
- nu te uita în urmă !; ei nu vin după tine; nu te-au uitat și, uite-i, sînt deja aici;
- știi că toate virusurile vin și provin din viitor; de acolo, de unde se varsă toată dopamina ca Dunărea în Marea Neagră; ia de papă ceva!

dă, dă mult! [11 iulie 2020]

Nu vine ea, pandemia, toată deodată. Vine-n valuri, ca o poveste. Începutul —„au fost toți, au fost odată“ — e, de îndată, urmat de —„unde-s ăia?; un’ s-au dus?“ — anxioșii au ajuns la putere; apoi de —„cine i-a luat?“ — spus de paranoici; și, în fine, de —„cînd o să ne ia și pe noi?“ Vox clamavi...! V-ați trezit în deșert (în păduri, dormeați românește, frățește). În deșert se nasc zeeii monotei. Acolo spiritul de turmă se face de falangă; atacă dușmanul, fanatic, să iasă din deșert în real; pe acolo se trece. Arată-mi zeul tău unic și mai mare decît marea. Zeul meu o să îți-i devore. Toți — de CV19, de izolare, de măști, de griji — excedați. Excesivi s’tem acum; am întors-o pe plătite. Plictisul ne-a golit bateriile; fanatismul ni le reîncarcă. Dărimăm statui duium. Dialoguri interioare între surzi. Suduim succint. Comunicăm prin injecții reciproce (mai ales tu). Vești zi de zi; vești de vești. Vești proaste, doar ele rămîn în amintire, că mențin senzația prin senzaționalism. Veștile ne-rele mor tinere; mai puțin gena extrovertă. Dar e vremea bătrînilor. Mersiçtir! Stai la răspîntie, că se schimbă lumea. Nu prea mai ai nimic în tine. Dă tot! Dă-le pumni, daruri, dreptate. A-nnebunit lumea și nu ești doctor. Chiar așa, semeni cu covidul picătură ruptă din gură.



Colecția Ileana Pintilie

Ileana MĂLĂNCIOIU Călătorie cu sora mea

Mă miram cît de ușor ridicasem cutia ta poleită și cum o treceam încet peste capele tuturor.

Numai un domn bătrîn, în uniformă, părea că vede cum te duc pe brațe și-mi făcea loc pe coridorul acela îngust.

Vino după mine, mi-a spus, ți-am păstrat un loc bun, aici lîngă fereastră.

Cum un loc, am strigat, nici dumneavoastră nu vedeți că sîntem amîndouă ? Unde va sta sora mea?!

Nu mi-a răspuns, ci doar și-a pus degetul arătător peste buze, în semn de tăcere, și s-a uitat împrejur îngrozit.

Abia atunci mi-am amintit deodată că n-aveam voie să te duc cu trenul, dar pierdusem mașina aceea neagră și n-am putut să mai aștept o zi.

Am avut noroc cu dumneavoastră, am zis încet, încercînd să repar lucrurile, deși de multă vreme nu mai credeam în noroc. Știți, i-am spus tatei că n-am să întîrzii și mîine e duminică și dacă nu m-ați fi ajutat am fi rămas acolo pînă luni.

Da, a spus domnul acela în uniformă neagră, mîine e Duminica Floriilor, nu se putea să rămîna acolo; numai că, știți, la noi legea e lege, așa că e mai bine că nu vă vede nimeni.

Aveți dreptate, i-am răspuns încet, mirîndu-mă totuși cum te-am trecut eu peste capetele tuturor și cum nimeni nu ne-a văzut.

Apoi brusc mi-am adus aminte că nu peste mult va trebui să schimb trenul.

Vai, mă gîndeam, cum am să mut eu cutia aceasta de plumb în celălalt tren și dacă atunci nu mai trec așa ca în vis și toți au să strige: luați-vă mortul de-aici, nu vedeți că nu mai avem loc nici cei vii ?!

Ea nu e moartă, mă pregătisem să strig către mulțimea pestriță ce se putea năpusti asupra noastră cu toată revolta de care e ea în stare: morți sînteți voi, cu tot neamul vostru!

Dar nu știu cum m-am trezit în celălalt tren și tu ai dat florile la o parte și te-ai ridicat încet în picioare și-ai făcut cîțiva pași printre noi și te-ai așezat liniștită pe locul rezervat de lîngă fereastră.

Nimeni n-a spus nimic, căci fiecare, de spaimă, s-a-nchis în el însuși definitiv, așa cum s-ar închide în pămînt.

Eu însămi doar m-am pipăit încet, de sus pînă jos, și cînd mi-am dat seama că nu-mi mai simt mîinile și picioarele m-am așezat încet în locul tău.

Ai grijă, am mai apucat să-ți spun, să nu uiți unde trebuie să coborîm. Vezi că acolo ne așteaptă tata.

Întrebări cu buzele mușcate până la sânge

Cristian PĂTRĂȘCONIU

Robert Șerban: **În primăvara acestui an, numele tău a apărut pe coperta a patru cărți, toate publicate la Editura Universității de Vest din Timișoara. Două antologii de texte, unde ești coordonator (*Treizeci, anii de după și Marea Unire. Prima sută*) și două cărți de interviuri (*Comunismul de apoi și De taină*), unde ai pus laolaltă dialoguri cu diferite personalități, realizate de tine între anii 2014 și 2020. E anul Pătrășconiu!**

Cristian Pătrășconiu: În anul covidului, da, e un an bun pentru mine

vigat” bine, până la urmă, în cele două situații și am, din nou, relații relativ cordiale cu cei doi mai vechi interlocutori din carte... Împăcări, nu: nu m-am întâlnit cu asemenea situații până acum; cum ți-am zis – încerc să nu pun într-o carte oameni despre care știu că sunt certați între ei. Pe cât posibil...

– **Ai fost aproape de lumea politică, în urmă cu mai mulți ani. Nu-mi poți spune că e o lume de vis, fiindcă o cunosc și eu (ca mai toată lumea) și nici nu cred că ai avut norocul să nimeresti chiar într-o oază. Ce amintiri ai despre acea lume?**

– Nu e o mănăstire de maici „lumea politică” – confirm și eu, împreună cu tine. Nici nu aveam așteptări în acest sens și cred că oricine le-ar avea, ar fi, ca să fiu politicos, profund nerealist. Am multe amintiri – și de tot felul: de

bine se „vede” (se *simte*, de fapt, acesta este verbul cel mai potrivit) pe dictafon cum pufai uneori, cum mormăi, cum bat nervos cu degetele în masa pe care e aparatul de înregistrare. Situații de acest gen au fost însă excepții, nu regulă. A, și mai e ceva: la începutul unui dialog pot fi situații în care interlocutorii mei să fie obosiți; e ceva uman, ceva firesc – cel mai adesea, remontăm din mers și ajungem, relativ rapid, în situația în care între noi doi se instalează minima încredere, care implică minima deschidere pentru a fi, cum se cuvine, în dialog.

– **Ce întâlnire, pentru un interviu, e de neuitat?**

– O, Doamne! Sunt multe; chiar sunt foarte multe. Înainte de orice, vreau să spun neapărat: sunt un foarte mare norocos. Pentru că am avut privilegiul să cunosc atâția oameni cu adevărat excepționali. Eu văd interviul și ca pe o (posibilă) *întâlnire*; nu simplă, convențională, ci una de adâncime, o *întâlnire adevărată*, autentică. Am o „cutie” mare cu asemenea amintiri. Uite, dacă scot la întâmplare: tăcerea extraordinară a doamnei Catherine Cusset și dialogul nostru aproape pe șoptite; cafeaua turcească pe care am băut-o la NEC, ascultându-l pe Andrei Pleșu și dialogul nostru; vasele pe care le-am spălat împreună cu Neagu Djuvara în bucătăria domniei sale și dialogul nostru; ora magică, pur și simplu, de conversație telefonică dintr-o duminică de acum vreo două luni cu David Grossman.

Sau, acum doi ani, cu António Lobo Antunes pe Calea Victoriei – vorbeam despre moarte, sânge, suflet și, la un moment dat, îmi face semn să opresc dictafonul și să privesc. Era primăvară și pe stradă trecea primăvara – brunetă, superbă, unduindă, cu un lăncșor discret prins la gleznă. Ca o felină. Sau ca o gazelă. „Privește”, mi-a spus unul dintre cei mai mari scriitori ai acestei lumi de acum. Și mai am amintiri de acest fel... Multe.

– **Chiar există întrebări grele? Care ar fi una dintre ele?**

– Chiar aceasta, dragă Robert – prima întrebare din bifurcația de mai sus – e una dintre întrebările cu adevărat grele. Pentru că mă îndeamnă să merg spre, să îi zic așa, sistemul meu de referință. Spun, cu voia ta, încă puțin despre mine – și te rog să mă ierți că par că mă întind ca o gumă de mestecat; și la fel îi rog pe cititorii posibili ai dialogului nostru să nu se supere în legătură cu această ego-ex-tensie. Eu gândesc așa: am întrebări grele uneori în construcția dialogurilor mele, am întrebări-capcană (așa cum am și întrebări-confetii!), dar ele nu sunt niciodată căutate. Orice interviu care livrează o oarecare substanță are registre diferite – deci, și întrebări grele. La mine, însă, nu vin, gen, la minutul 5.30 sau pe final, la 22.50, ca o tăietură bine ascuțită pe care *trebuie* să o pun dialogului în care sunt implicat. Nu simt nevoia niciodată, dar niciodată, să pun întrebări grele, cele mai grele imaginabile, cele mai „îmbârligătoare”; încerc să pun întrebări directe, (cât mai) limpezi (când suntem față în față), cât mai curate în raport cu privirea interlocutorului meu.

Tema aceasta – a întrebărilor grele – e cu adevărat grea. Pentru că ea ajunge, în doi timpi și trei mișcări, la un soi de viziune despre dialog, la, sunt prețios acum, dar nu mă pot abține, *filosofia* interviului. Am așa ceva, Robert – ai și tu așa ceva (și, doar între noi, să nu ne audă nimeni: de la tine am învățat multe în această privință): am un fel de a gândi faptul – minunat, miraculos uneori – de *a fi în dialog* cu cineva.

Ca să nu mă învârt prea mult în jurul conceptelor – dacă aș fi făcut un interviu de *talk-show*, de kaft, știu *design*-ul acestei specii (dar nu îmi place) și ar fi fost mai simplu să indic diverse formule de întrebări *grele*. Însă, pentru ce fac, pentru ce facem amândoi – și ai toată admirația mea pentru ceea ce faci –, o întrebarea „grea” poate fi și un cuvânt care nu e urmat neapărat de o interogație. O întrebare *grea* poate fi o tăcere (care ascunde, dau numai un exemplu, intuiția faptului că un om din fața noastră e grav bolnav și că atunci, poate numai atunci, spune ceva „de răscruce”, ceva despre care nu va mai vorbi nicidecum altcândva).

Vreau să cred că nu am întrebări cu care am făcut „gaură” în omul din fața mea, dar știu sigur, căci le-am gustat, am întrebări de pe urma cărora am înghițit o lacrimă după ce am ascultat ceea ce mi se răspunde. Am întrebări de pe urma cărora mi-am mușcat, pe tăcute, buzele până la sânge. Și am și câțiva interlocutori după care, imediat după ce am terminat de întrebat, am vrut să fiu singur.

– **Preferi interviul față în față sau pe cel în care trimiți întrebările în scris interlocutorului, iar el tot în scris răspunde?**

– De departe: față în față. Pentru mine, e foarte important să văd ochii celei sau ai celui cu care vorbesc. Acolo, în privire, în relația care se construiește între două perechi de ochi, o privire care susține o altă privire, o privire care compune cu o altă privire, acolo e ceva vital, energetic pentru mine și pentru cum înțeleg eu faptul de a fi în dialog. Din păcate, nu e mereu posibilă această situație, pentru mine ideală. Pe de altă parte, ies interviuri substanțiale, unele chiar minunate din punctul meu de vedere, și „în scris”.

– **Cu cine ți-ai dori să stai de vorbă pentru un interviu? Care e „ținta” dorită, dar neatinată?**

– Nu am o țintă absolută. Dar sunt, desigur, foarte mulți intelectuali – și nu numai literați, vreau să menționez – cu care aș fi emoționat și onorat să am un dialog, să fac un interviu. Umplem o bună parte a acestei pagini de revistă dacă îi înșir. Bunăoară, la orice oră din zi și din noapte, aș avea un set de întrebări pentru Mario Vargas Llosa. Sau pentru Paul Auster. Sau pentru Martin Amis. Sau pentru Jonathan Franzen ori David Lodge. Sau – omul e uluitor – pentru Daniel Day Lewis. Sau pentru Michel Houellebecq. Sau pentru Orhan Pamuk. Sau pentru Lars von Trier, Almodóvar, Anna Netrebko. Dar sunt mulți, foarte mulți interlocutori „foarte de sus” cu care aș vrea să fac un interviu. Cu unii sunt încrezător chiar că voi face – am mult timp în față...

– **Te-a pus vreun răspuns în dificultate? Te-ai blocat?**

– Blocaj paralizant – niciodată. Și aceasta, nu pentru că aș fi vreun „cyborg” de neclintit dpdv emoțional, ci, în mod fundamental, fiindcă interviurile pe care le fac eu nu sunt spontane; ele au o po-

– însă e așa, cu aceste patru cărți care mă bucură foarte mult (și anul încă nu s-a terminat...), pentru că sunt, și aici, în aceste cărți, *împreună* cu oameni minunați. Am mai spus-o, o să o spun de fiecare dată când va fi vorba despre aceste volume – nu sunt cărțile mele, sunt cărțile *noastre*, al tuturor celor care mi-au făcut onoarea și bucuria de a participa la proiectele care subîntind aceste volume.

– **Cărțile care antologhează interviuri cu personalități aduc laolaltă oameni diferiți, uneori atât de diferiți, încât sunt inamici pe față ori se detestă în tăcere. Ți s-a întâmplat să vezi scânteii din astfel de alăturări? Dar împăcări?**

De regulă, când imaginez arhitectura unui volum care adună mai mulți oameni, încerc, pe cât se poate, să evit alăturări care ar putea provoca turbulențe. Formula „pe cât se poate” e foarte potrivită aici; nu am cum să știu toate liniile de conflict din trecutul celor care ar putea sta, la o adică, împreună, într-o carte. Ca să revin direct la întrebare: au existat două situații – care însă nu au legătură cu volumele de anul acesta, ci cu unul anume despre doctrinele de dreapta de la noi (mă refer la *Repere intelectuale ale dreptei românești*) – în care urmările au fost, așa-zicând, mai cu scânteii. Am „na-

la naivități incredibile până la cinisme greu de imaginat, de la momente de generozitate adevărată până la meschinării jalnice, josnice, ale unor oameni care au o imagine publică mult prea bună în raport cu ceea ce sunt în realitate, în momentele în care nu au o cameră tv așintită pe ei. Multe dintre experiențele mele care au legătură cu lumea politică sunt amare; le iau însă acum – și trebuie să spun că nu a fost așa chiar de la bun început – ca pe niște lecții importante, tonice, de viață.

– **Care dintre intervievații tăi a fost cel mai dificil? De la cine ai scos cuvintele cu cleștele? Ai un top patru?**

– Aș răspunde cumva „din lateral” aici. E mai dificil cu acei interlocutori – intelectuali – care se comportă ca niște politicieni, ținând cu obstinație o linie de discurs indiferent de nuanțele sau de direcția întrebărilor mele. Nu ar fi vorba neapărat de „a scoate cu cleștele” cuvintele de la aceștia, ci de a-i aduce, pe cât e posibil, la tematica dialogului. Am avut situații de acest gen – nu multe și, dacă stau să mă gândesc bine, cam toate cu interlocutori străini. Uneori mai las și la transcriere să se vadă mica mea iritare – prin vreo replică seacă sau prin repetarea de două, de trei ori, sub altă formă, a uneia și aceiași întrebări. Însă cel mai



veste în spate, un scenariu – și, altfel, țin destul de mult „în control” discuția. Dificultate, da, în sensul în care, uneori, ceea ce vine de la interlocutorul meu depășește puterea mea de înțelegere – și mi se pare onest să recunosc asta, dimpreună cu amănuntul, important, că a face interviuri e, cred, pentru cel care pune întrebările, și o școală a învățării. Deci, da – dificultate, provocare și foarte multe de învățat. Mai e ceva: când limba în care are loc interviul e alta decât limba română, am o anumită stare de încordare; e ca și cum îmi impun să am un fel de bonus de atenție la purtător. Ies multe lucruri faine și de pe urma acestui spor de atenție pe care îl activez în situațiile despre care spuneam mai sus, când nu vorbesc în limba mea maternă cu interlocutorul meu.

– **Care e gafa de care, ca intervievator, îți vine să râzi când ți-o amintești?**

– E una anume – dar despre care nu îmi vine să râd. Ori, dacă dau să râd, nu e chiar râsul meu. E o gafă – pe care am făcut-o acum vreo 10-12 ani – față de un om la care țin enorm. O gafă care mi-a livrat una dintre cele mai importante lecții despre faptul de a fi în dialog. E o gafă despre inadecvare – am pus „în scris” întrebări care aveau rostul lor doar dacă aș fi fost față în față cu interlocutorul. Nu am fost deloc inteligent atunci.

– **Te-a manipulat vreun interlocutor? S-a prefăcut că-ți răspunde și n-a făcut-o?**

– Un interviu, un dialog implică (și) strategii de negociere. N-aș folosi aici în sens negativ termenul de „manipulare”, dar e evident că, în cadrul acestui proces de negociere, sunt mulți cei care vor să transmită ceva anume, chiar dacă o întrebare sau alta nu se referă la ceea ce au dumnealor de transmis. Găsesc că e ceva firesc sau, în orice caz, inevitabil – dacă vorbim fie și numai despre intelectuali e bine să nu uităm că avem de-a face cu personalități de regulă accentuate, cu ego-uri puternice. Așadar, da, *negociem*, negociez și eu, având cu mine, în minte, multe trucuri prin care pot recalibra o discuție care merge într-o direcție nu neapărat dintre cele dorite de mine. Încă o dată, însă: nu merg pe conotația negativă a conceptului de manipulare – *câmpul* în care au loc dialogurile mele culturale nu e unul al conflictului, al kombat-ului. Dimpotrivă, cred că e unul al unui joc de sumă pozitivă. Câștigăm împreună.

– **Cu cine ai făcut interviu, dar nu l-ai publicat? De ce?**

– Unul singur, din sutele de dialoguri pe care le-am făcut până acum: cu Emil Brumaru. Nu știu dacă e ultimul său interviu. Cu siguranță însă că e printre ultimele. Am făcut înregistrarea – „brutul” conversației noastre – și a rămas că, după transcriere, să vadă textul și dl Brumaru, să-l ajusteze, să-l rotunjească. Abia forma aceea ar fi fost cea publicabilă – așa am convenit de la bun început. Interviul – trebuie să spun aceasta, foarte frumos, atât de delicat – nu va fi publicat niciodată. Am promis ceva și mă voi ține de cuvânt.

– **Interviul e un gen jurnalistic care (încă) are cârlig la cititor. Ori-cum, unul mai mare decât altele, care poate deturna cititorul și spre cărțile (opera) celui interviuat, dacă răspunsurile sunt spectaculoase. Sau poate mă înșel...**

– Îmi vine să spun: Doamne-ajută! Cred, mai mult, că orice, dar orice (fie truc, fie „dihanie”, fie întâlnire, fie chiar

și interviu) ajută oamenii să se întoarcă spre cărți, spre literatură, merită salutat, lăudat, celebrat.

– **Ai debutat cu un volum de poezie. Ai scris excelente reportaje. Ești în preajma scriitorilor tot timpul. Nu te tentează să faci literatură? De ce?**

– Acum nu mă mai tentează. „Firește că exagerezi” – ai putea zice (încă o dată). Și eu aș spune că, da, am avut, ca o obsesie, mult timp gândul acesta – că aș putea scrie literatură, că ar fi bine să caut în mine literatură, *literatura mea*. Dar acum sunt, pe cinstite, și de mai mulți ani încoace, foarte relaxat: nu am nimic de demonstrat nimănui în această privință, nici măcar mie însumi. Sunt și împăcat și foarte bucuros să fiu un cititor de cursă lungă de literatură. Cred că niciodată nu am citit așa de mult și nu am înțeles atât de multe din literatură ca în ultimii ani.

– **Există un numitor comun al scriitorilor pe care i-ai descusut de-a lungul anilor?**

– Sunt mulți și foarte diferiți între ei scriitorii cu care am făcut dialoguri. Diversitatea, iată, ar putea să fie o constantă. Apoi, am mai zis, eu încerc să fac o poveste când fac un interviu – o poveste despre un scriitor, despre o carte a unui scriitor, despre o obsesie, o temă a unui scriitor, despre un moment anume, despre un personaj anume. Povestea, „principiul poveștii” (dacă îmi dai voie să spun așa), ar putea fi o altă notă comună. O altă recurență care apare în dialogurile cu foarte mulți dintre scriitorii cu care intru în dialog ține de viziunea acestora cu privire la actul de a scrie – încerc, cât mi se permite, „să arunc un ochi” în laboratorul de creație. Și, ceva foarte important pentru mine, ceva care ține de felul meu de a gândi și înțelege această specie dificilă care e interviul: când fac un interviu, întotdeauna, interlocutorul meu, cel care îmi face onoarea să răspundă întrebărilor mele e mai important decât mine. Omul din fața mea, omul cu care am intrat în dialog e mai important decât mine. În acest sens, interviul e *pentru* el.

– **Lumea literară își pierde puterea, percutanța și ecoul pe care îl avea. Scriitorul nu mai are aura de acum 30-50-70 de ani. Unii dintre scriitori, mai ales cei care au „prins” acele vremuri, resimt fenomenul. Realitatea asta se datorează și dezertărilor morale pe care le au la activ și care s-au acumulat, sau doar unei normalități, care spune că literatura e o plăcere ca oricare alta, iar scriitorul, un artist, ca alții?**

– Nu aș idealiza ceea ce a fost cu trei, cu cinci, cu șapte decenii în urmă. În sensul că nu aș paria, până la capăt, pe capitalul de „etică la purtător” al scriitorilor de atunci. Când spun asta, am convingerea puternică și că, de pildă, în arhivele CNSAS de la noi, sunt încă multe – și urâte – de aflat despre scriitori, despre mulți scriitori. Ce se întâmplă acum nu știu dacă e chiar *normalitate*. Dar e, sigur, ceva descurajant. Nu exclud dimensiunea etică, „dezertările morale”, cum spui tu, dacă e să evaluez ce se întâmplă. Cred însă că e ceva mai profund – cred că nu mai trăim, formu-

la e a unui mare scriitor, într-un *timp al scriitorilor*. Timpul de acum curge mult mai repede, oamenii își iau ficțiunea din alte „rezervoare” – din video, din jocuri, din gadgeturi, din noile tehnologii. Cred că e ceva periculos. Și mai cred foarte tare că avem o nevoie vitală de literatură – și pentru sufletul nostru. E o bătălie mare acum aceasta, pentru a încetini timpul. Ca să gândim bine, profund, avem nevoie de timp, de mult timp. Literatura e (și) o excelentă pedagogie despre virtuțile lentorii.



– **Tocmai timpul pare că lipsește tot mai mult din ecuații, și asta pentru că și-a mărit viteza. Tu simți că se comprimă? Ești mai eficient decât acum cinci ani sau zece ani? Ce destinație ai da unei ore în plus pe zi, dacă ți s-ar oferi?**

– La prima întrebare, răspunsul e clar și tranșant: da. Se comprimă, îmbătrânim și e nașpa! Când îmi pui întrebarea asta, am 43 de ani și, în câteva luni fac 44. E un număr rotund – dar el al dracului de enervant, pentru că nu înțeleg cum a trecut așa de repede timpul – ieri eram la UVT, la filosofie, și bobi-nam (mă rog, ce bobinam... și ce nu „bobinam?”) și azi, mâine-poimâine, am 44 de ani. Mi se pare (aproape) inadmisibil. Sunt, pe de altă parte, mai eficient, mai deștept decât acum cinci sau zece ani – dar, e esențial, și mai sceptic și mai obosit. Poate că, mai obosit, deci și mai calm – ceea ce nu e, în definitiv, foarte rău.

Aș vrea să cred despre mine că, dacă aș avea o oră în plus în fiecare zi – apropo, ce întrebare grea & ce întrebare splendidă! –, aș fi, cât de mult, la limită cu toată ființa mea, pentru alții. Dar, nu așa, înalt, monumental, statuar. Ci firesc: vorbind cu A.B. despre seriile Netflix, făcând o limonadă unor doamne venerabile de la care am învățat enorm, vorbind (mai) mult cu ai mei (foarte ai mei, ca să zic așa – și nimic în plus, căci e viața mea privată, la care țin), stând pe scaun în liniște câteva minute, așa cum am învățat când am locuit în Siberia, făcând un ceai negru, aspru, dar cu lapte și cu mare atenție, citind un text scurt și

bun, dând un telefon „strategic” – de pe urma căruia știu că aș căpăta ceva succulent – unor oameni mult mai importanți decât oamenii zilei. Și multe altele. Sigur: n-aș face revoluții & reforme, vorba unui domn politician din epoca lui Gică Hagi. Am spus mai înainte – „aș vrea să cred despre mine”... În sensul că lucruri, gesturi, fapte din speciile astea găsesc firesc că ar trebui să le fac, că ele sunt, acum, pentru mine, cele normale, *firesți*, vitale, dacă aș avea un supliment de buget de timp. Dar în timpul real, în

– uneori – teribilul, cruntul timp real, probabil că ar fi și unele ajustări.

– **Îți propun un joc imaginar. Dacă ai fi obligat să practici o meserie, nu din zona culturală, ci una care ar necesita manualitate și efort fizic, ce ți-ar plăcea să știi să faci? Care crezi e cea mai spectaculoasă meserie din lume și de ce?**

– Multe. Cu adevărat, multe aș vrea să fac. Aș fi putut juca fotbal destul de sus și mi-ar fi plăcut să o fac, dacă nu era o mică (și, probabil, binecuvântată) nenorocire la genunchi. Mi-ar fi plăcut sau, hai să spun altfel, m-ar fi relaxat ceva în zona pescuitului și vânătorii. De asemenea, am anumite dexterități în acest sens din copilărie, m-aș fi descurcat în chestiuni legate de grădinarit – și poate că nu e încă timpul trecut pentru așa ceva. Și, dincolo de acestea, deși nu e vorba numai de manualitate și de efort fizic, mi-ar fi plăcut să fiu medic-chirurg. Chirurg, cardiolog, neurochirurg. Să pot să scot oameni din anticamera morții. Orice fel de oameni. Cred, pe de altă parte, că, într-adevăr, cea mai spectaculoasă meserie din lume e să trăiești, să fii în viață și să ai, cât poți de mult, ochii deschiși. Ochii larg deschiși. De fapt, aceasta nici nu e măcar o meserie – e, pur și simplu, o minune, un miracol... Să deschizi ochii dimineața și încă o zi să se întindă înaintea ta.

Interviu realizat de
ROBERT ȘERBAN

Întrebări cu buzele mușcate până la sânge

interviu

Ce nu ați vrea să afle mama despre dumneavoastră?

Liana ALEXANDRU

Publicistă

De la o vreme, construiesc pe ascuns punți. Ori de câte ori mă găsesc alături de mama, în apartamentul în care am copilărit sau în casa mea, ridic și străbat pe furiș niște zone de trecere. Am început să fac asta după ce l-am pierdut în mod neașteptat pe tata și mi-am dat seama că a fost o nerozie să fi irosit acele rare momente dintre noi ca să nu fi presărat, ca Hänsel și Gretel, măcar câteva firimituri prin pădure. Tot ce sper e ca el să poată face aceste drumuri înapoi către mine, fiindcă tata, cumva, îmi rămăsese dator. Dar mama mi-a dat deja totul, mai mult chiar decât a avut ea, și sentimentul că ar putea pleca oricând, cu treaba ei de mamă îndeplinită, mă înspăimântă ne-spuse. Probabil acesta e și motivul pentru care îi mai găsesc uneori pricini: o cert, o iau la rost, mă supăr pe ea. Fiindcă în sinea mea mama n-ar putea pleca niciodată pur și simplu, așa, fără să mă înțeleagă, să-mi dea dreptate sau măcar să încerce să mă împace.

ea, sper într-o zi acestei singurătăți să-i pot da de capăt.

Andreea CHEBAC

Publicistă

Am deschis mailul cu întrebarea și mi-a venit să râd. Dar câte n-aș vrea să nu fi aflat mama... Apoi m-am frământat un week-end întreg. De fapt, ce n-aș vrea să afle mama?

Mi-ar fi plăcut să pot înșira ceva similar cu *Amintiri din copilărie*, o aventură nebună pe care am reușit să o ascund de părinți chiar dacă „la mustață”. Sau un moment din adolescență care atunci părea extrem de dramatic, dar după ce a trecut timpul, acum e numai bun de rememorat cu o ușoară melancolie. Dar adevărul e că nu am nimic de genul ăsta în tolbă.

Nu mă înțelegeți greșit, am trecut prin toate etapele și zbuciumările vârșelor, dar cumva mi se pare că nimic nu intră la categoria „să nu afle mama”. Să afle că probabil oricum și le imaginează... Dar dacă ar fi să fiu sinceră în fața paginii de Word, foarte sinceră: n-aș vrea să afle

revărsată în pagini de jurnal ori în filele de scrisori pe care le scriam pe vremuri. Știu că nu pare nimic ieșit din comun în obiceiul de a ține un jurnal sau de a întreține un anume tip de corespondență, dar multe ar fi de spus atunci când între ochii autorului și propriile-i pagini se interpune o privire exterioară. Alte secrete nu-mi amintesc să fi păstrat față de mama, nici când am citit *Decameronul* la vârsta de 12-13 ani – tocmai pentru că-mi interzisese să-l citesc –, nici când am fumat în adolescență pentru prima dată ori când am trecut prin situații de-a dreptul primejdioase pe cărările abrupte ale Munților Făgăraș, în cursul cărora am fost pe punctul de a-mi pierde viața. Mai târziu, oricum lucrurile s-au netezit de la sine.

Literatura însăși surprinde printr-o țesătură de relații complicate între mame și fiice, cu reflexii psihanalitice și demistificatoare lipsite de echivoc. În cei 40 de ani care ne despărteau, între mine și mama se poate să se fi ars o generație, chiar cea care ar fi asigurat liantul necesar unei spontane înțelegeri și unei fericite congruențe asupra modului de a privi oamenii pe care-i doream aproape de edificiul nostru afectiv, viața, cărțile, muzica și priveliștile ce ne alinau suferințele. Sau asupra dorințelor noastre.

Mama venea dintr-un alt timp, din calma așezare a educației pe principiile, uneori contrastante, ale interbelicului. Emană un aer greu de definit, ceva între un spirit rebel și avid de lecturi și un puritanism aproape de neînțeles, răsuțit asemenea unui vrej sufocant pe tulpina netedă a deschiderii spre lume. Regăseam în ea atitudinea demnă, independentă și oarecum orgolioasă a fetelor acelei perioade, dar și încrâncenările sortite înfruntărilor nedrepte, uneori mocnite, alteori fățișe, cu regulile constrângătoare ale noii vieții impuse după 1945. Iar eu, cea sosită în lume într-o perioadă ce-și căuta oaze de libertate și rezistență subversivă, îi ofeream prea adesea nedumeriri și consternări, iar posibilitatea lecturării clandestine a jurnalului și a unor pagini de corespondență nu avea cum să nu-mi ofere prilejul unor serioase îngrijorări.

Dan NEGRESCU

Profesor universitar,

scriitor

În ciuda faptului că interogația îmi dă senzația demult trecutei atmosfere de grădiniță, mărturisesc că e totuși una complicată, apelând la ceea ce detest adesea să sfredelesc: memoria afectivă. *Aetatis meae causa* voi scrie la timpul acțiunilor trecute și încheiate. Situațiile au fost cel mai adesea contradictorii, începând din primii ani. Mama, ca absolută aproape integrală de conservator (o pneumonie i-a tăiat definitiv timbrul de soprană în anul IV) hotărâse că trebuie să ajung un (mare) dirijor. Ca atare, spre disperarea mea, am început să studiez vioara la șase ani, atrăgându-mi-se atenția că Mozart a început mai devreme. Replica mea a fost una sinceră: „dar eu nu sunt Mozart!”. Iubeam enorm muzica deja de atunci și n-aș fi vrut ca ea să afle că detest să cânt la vioară, iar ideea de a exersa trei-patru ore pe zi mă scotea din minți, așa că a rămas doar... idee. Neputând să mă controleze, mă rezumam la maximum 45 de minute, nefiind demascat de bunici.

A făcut-o însă profesorul de vioară, un profesionist de la Filarmonica Banatului: „Doamnă, copilul are un auz muzical excelent, dar talent zero”. Mama nu a cedat: am făcut doisprezece ani de vioară, cu o pauză de zece zile. N-a aflat niciodată că după vreo șapte ani am avut ideea (bestială, recunosc acum) de a-mi fisura vioara, în speranța că nu va avea bani să cumpere una nouă. Am izbit-o foarte discret de muchia dulapului. Eșec total: am mers cu bunicul Petru la meșterul Pavel, „doctorul de instrumente”, cum i se zicea: „nicio problemă, băieți, pe săptămâna viitoare e ca nouă”. Am învățat totuși ceva de la Pavel, un vrăjitor rău în ochii mei: „o vioară bună nu moare niciodată”.

N-aș fi vrut să afle că fumez de la 14 ani (Select, apoi Carpați fără): inutil; am fost deconspirat de o vecină spre curtea căreia mergea fumul. Iarăși contradicție: „prefer să fumeze și să-i cumpăr țigările, decât să o facă pe ascuns!”. N-aș fi vrut să știe că până pe la 15 ani detestam cititul cărților, deși eram elev eminent. Și, mai ales, n-a aflat că una dintre primele cărți pe care am parcurs-o cu salviație de adolescent a fost *Satyricon* a lui Petronius, exemplar – iarăși contradicție – primit de Mama ca premiu special în clasa a XI-a, cu dedicație de la diriginta ei, eminenta latinistă Maria Pârlog. Până să ajung însă latinist, eram obsedat de prin clasa a zecea de puterea ierarhiei bisericești. Nu aveam cum să ascund la infinit că vreau să ajung măcar (arhi)episcop, în nici un caz popă. Aveam o sinceră admirație pentru ierarhul *de atunci* al Banatului. În clasa a douăsprezecea s-a tranșat: „nici să nu te gândești... și-apoi eu vreau să am nepoți!, la care am replicat „nu va fi o problemă, pot să fac oricâți...”

N-aș fi vrut să afle că eram îndrăgostit de pe la 7-8 ani de toate balerinele din *Lacul lebedelor*, dar și de mezzo-soprane, locul de frunte fiind ocupat de Amneris. Mai ales că mi s-a explicat că în realitate nimeni nu e ca pe scenă, machiajul fiind decisiv. Asta cu îndrăgostitul a rămas într-un fel până azi, reușind să-i explic unui prieten „de ce o iubim pe Anna Netrebko?” De asemenea, n-a aflat niciodată – n-am fost demascat – că am scris cu cretă pe gardul unor vecini cuvântul phalic în variantă de origine latină. Grafitul vremii. În fine, n-am vrut să afle că, moștenind probabil și gena paternă, disprețuiam mila și cerșetoria. Oricum, și Ea era o femeie puternică. Poate tocmai de aceea n-aș fi vrut să afle cât de rău îmi părea de văduvia Ei, de la 28 de ani.

Adrian POPESCU

Scriitor, eseist

Înțeleg din întrebarea dvs. că ar exista în fiecare dintre noi, ascuns bine, un secret, o taină, de care ne rușinăm în fața celei care ne-a dat viață. „Lucrurile cele mai rele și cele mai bune sunt acelea pe care omul le păstrează atât de temător. Iar dacă prin spovedanie se despovărează de rău, în schimb ceea ce are mai bun se păstrează pentru Dumnezeu, crede Ernst Jünger în *Jurnale pariziene* (pg.167, Humanitas, 1997).

Să fie poate, în ce mă privește, momentele de pierdere a conștiinței morale, când nopțile de boemă nu se mai terminau? Iar tatăl meu, medic, făcând naveta aproape de Cluj, îmi lăsase în zori, pe frigider, înainte să plece, iar eu nu mă întorsesem acasă, un bilet cu muștrări. Prietenii mei l-au citit atent, unii chiar mi-l reproduceau. Asta n-aș fi vrut să știe mama mea de-acolo de unde era dușă definitiv, că-mi pierd viața cu nopțile mele



Colecția Edith Dornhelm

Iar în momentele noastre de tihnă, când o văd luminoasă, cu zâmbetul și glasul ei de adolescentă, cu care-mi răspunde atât de frumos zilnic la telefon, construiesc, fără știrea ei, punți. Ea ascultă un cântec de pe vremuri, iar eu închid ochii și arunc sunetele acelea peste granița care va fi cândva să ne despartă. Ea e în bucătărie și ne face a nu știu câta oară aceleași plăcinte grozave, ca la mamaia la țară, iar eu îmi bag nasul în castrolul cu ou, vanilie și brânză, îmi țin respirația cât să străbat o punte și răsuflex abia când simt c-am ajuns pe partea cealaltă. Ea stă într-un scaun la mine pe terasă, iar eu mă uit pe furiș, decupându-i profilul ca să-l mut o punte mai încolo. Apoi, îi fac o poză, doar ca să-l așez peste grimașa aceea ce nu rămâne în nicio imagine: ‘Hai, zâmbim și noi la fotograf?’ În timp ce vorbim la telefon, mă opresc uneori, cât s-o aud întrebând: ‘Alo, mai ești?’ Dar eu tac, și răspund după câteva clipe, când am ajuns deja în celălalt capăt: ‘Da, mamă, mai sunt.’ Mama n-ar trebui să afle niciodată cât de mult m-ar putea însingura plecarea ei. De aceea, cu aceste punți ridicate acum, pe furiș, alături de

mama cât de multe frici am. N-aș vrea să afle despre fricile și fobiile moștenite. Nu știu câte fotografii am cu bunica, dar știu sigur că de la ea vine frica de boală pe care mama o vocalizează ca într-un ritual de exorcizare parcă. Și care mă trezesc că-mi oprește și mie inima-n loc și mă face să aparțin acestui trib de femei mai mult decât orice genetică.

N-aș vrea să afle câte frici s-au născut în mine din cuvintele ei. Din toate acele „tu să nu faci ca mine”, „să nu fii fraieră”, „doar n-o să faci aceeași prostie ca mine”. Și mai ales n-aș vrea să afle cât de teamă mi s-a făcut când mi-am dat seama, văzând-o pe ea, că poți face o viață întreagă o meserie pe care o urăști și care îți mănâncă zilele. Teamă! Teamă de tot.

Maria HULBER

Eseistă

Jurnalul și, mai ales, o anumită parte a corespondenței. Ar trebui să nuanțez, referindu-mă, de fapt, la ce anume nu aș fi vrut să afle mama despre o zonă a interiorității care-mi aparține întru totul,

albe. Biletul îmi spunea pe un ton totuși înțelegător, „știi că ai serviciul la redacție în fiecare zi, știi că ai o constituție gracilă, știi că nu-ți face bine să exagerezi”. Apoi, ca un argument suprem, ca o concluzie, „Dar ținuta morală?”

Da, n-aș fi vrut să știe mama mea că nu mi-am ținut cuvântul dat unor ființe delicate, care îmi voiau binele, că le părăsisem brusc, ascultând de impulsul de moment. Nu sunt mândru de infidelitățile mele sentimentale, de postura în care m-am aflat de câteva ori. N-aș fi vrut să mă știe poltron. N-aș fi vrut să mă știe plin de cedări în fața unor oameni pe care nu-i prețuiam, dar evitam, laș, o înfruntare directă cu ei. Afli, doar după o vârstă, că nu trebuie să eviți confruntarea, că numai adevărul te face liber, iar păstrarea demnității tale este singurul bun ce trebuie păstrat în orice împrejurare. Ce n-aș fi vrut să știe mama mea? Că de multe ori îmi pierd cumpătul din lucruri mărunte, că dau proporții catastrofice unor amănunte, că, astfel, îmi scade încrederea în Pronie, iar ei, curajoasă, nu i s-a întâmplat așa ceva niciodată. Nu s-a clătinat în credință.

Andreea RĂSUCEANU

Scriitoare, eseistă

Copil fiind, aveam tendința să-i ascund mamei confruntările (nu mai vorbesc despre înfrângeri, care la o vârstă fragedă capătă dimensiuni catastrofice) pe care le aveam cu ceilalți, colegi, profesori, prieteni, dintr-un reflex de apărare a imaginii mele. Nu voiam ca în ochii ei să par altfel decât așa cum eram în imaginea ei ideală despre mine. Abia mai târziu mi-am dat seama că ce aștepta în primul rând mama de la mine era sinceritatea, că dezvăluirea vulnerabilității era și ea o parte din acest pact nescris, dintre mamă și fiică.

Relația noastră a evoluat odată cu timpul, s-a adâncit și nuanțat, dar am rămas multă vreme cu reflexul de a-i ascunde lucruri care m-ar fi putut diminua în ochii ei. Și tot multă vreme n-am vrut ca ea să-mi simtă durerea sau slăbiciunea dintr-un moment sau altul, pentru că ar fi perceput-o mult amplificat, disproporționat cu evenimentele care o provocaseră. Dar, până la urmă, mama a aflat tot ce trebuia să afle o mamă despre fiica ei. Nu cred c-aș fi putut să-i ascund un lucru cu adevărat important despre mine.

Ioana SCORUȘ

Psihanalistă, scriitoare

Un singur lucru nu știe mama despre mine, și anume că nu îmi pot imagina că va veni o zi în care se va duce. Mama este atât de intim filigranată în structura ființei mele, încât a-mi imagina că va dispărea este ca și cum mi-aș imagina propria murire. Or, așa ceva este imposibil. Iubirea de mama este o iubire pe care nu-mi propun să încerc vreodată s-o scriu pentru că fiecare frază ar fi un eșec de care m-aș rușina. Aș mai vrea să nu-mi știe temerile și fricile de zi cu zi, tristețile, remușcărilor și vinovățiile, nimic din ceea ce mă tulbură sau mă înspăimântă. Aș vrea să nu o împovărez cu rănile mele, cu imposibile uitări și vindecări, cu lamentări frivole, pentru că ea a dus, sisific, pe umeri totul și nu mi s-a plâns. Și aș mai vrea să nu știe că în clasa a IV-a am sput cu o minge un geam la școală, că am furat cu Diana un trandafir printre stinghiile din lemn scorjit ale gardului unei case bătrâne

și nepăzite, că am făcut disecții pe răme prinse de capete pe bolduri de bucăți de scârțâitoare, pe vremea când visam să devin chirurg, că buchetul de flori de câmp pe care l-a găsit într-o dimineață pe masa din bucătărie era cumpărat de mine, că o visez noaptea cu chipul ei de la 30 de ani. Ceea ce-aș vrea să știe, dar nu este nevoie să i-o spun pentru că sunt sigură că o știe demult, este că ea e veșnică, veșnică, veșnică... Atât despre neputința mea de a scrie despre mama.

Dan STANCA

Scriitor

Mama ar trebui să știe TOT, că de aia-i mamă. Eu, unul, am făcut net deosebirea dintre cei de-ai casei și cei cu care, deși am relații excelente și chiar pot intra în categoria prietenilor, rămân până la moarte tot străini. Este un lucru excepțional să poți să ți-l faci pe cineva cu adevărat prieten și deci să ajungă „de-al casei”. Dacă în fața acestora nu vei mai avea nicio inhibiție, îți vei deschide sufletul în fața lor fără nicio reținere, cu atât mai mult, în fața mamei care este însăși CASA, este exclusă orice rezervă. Mama, deci, fiind casa, primește orice, înghite tot, nu refuză nimic din prostiile și gafele tale. Mama este până la urmă Maica Domnului pentru care nimic nu este într-atât de mizerabil încât să nu poate fi asimilat și iertat.

Eu nu pot să înțeleg de ce apar conflicte între mamă și copil, fie el de sex masculin ori feminin, nu înțeleg. Mult mai frecvent întâlnim bunăoară cuvântul „paricid” decât „matricid”. Odrasla își mai omoară tatăl, dar mama niciodată. Adică păcatul ar fi atât de mare, încât cea mai necredincioasă vietate de pe pământ să fie, și tot se cutremură. Totuși, de curând, am urmărit parcă la B1 un reportaj din seria „Condamnații”, în care era înfățișat destinul unei femei care-și ucisese fiul. Aici lucrurile stau invers și mi se par cu atât mai teribile. Nu copilul omoară, ci părintele, chiar mama. Detaliile nu contează, fiindcă sunt previzibile, dar gestul ca atare are o rezonanță cosmică. Dovadă că trăim într-o lume din care tragedia n-a dispărut. Și unde e tragedie, este și conversie. Adică sacrilegiul se întoarce către sacrificiu. Dar pentru mine mama este CASA. Este locul unde am putut mereu să fiu eu însumi. În rest, toate celelalte prestații au fost minate de o prefăcătorie groaznică...

Florin TOMA

Scriitor

Atenție, urmează imagini cu un puternic impact emoțional!

Cel mai tare lucru pe care n-aș fi vrut ca mama mea să-l afle despre mine este că m-am născut fără tată. Că bărbatul cu care dânsa m-a plămădit a plecat lăsând în urma lui o dără pestilentă de lașitate. Că a părăsit-o înainte de clipa dintâi. Apoi, n-aș fi vrut să afle chinul care m-a mistuit o viață întreagă, atunci când, completând în orice act necesar datele mele biografice și biometrice, la rubrica MAMĂ treceam numele ei, în timp ce la rubrica TATĂL, trebuia să... „scrieți, vă rog, ca-n buletin, chiar așa: NATURAL”. Miracol, mi-am zis, așezat la masa vieții într-un peș (așa cum, de fapt, mi-a fost și ea!), în timp ce mă în-

cruntam epistemic și-mi sprijineam filozofic tâmpla de indexul drept. Wow! Eu sunt zămislit pe cale strict naturală, ceea ce s-ar putea să mă apropie de... știți dumneavoastră Cine! Cu toate că, pământenește, sunt fructul iubirii năprasnice dintre o tânără de 22 de ani (atenție! născută chiar în ziua de Buna-vestire!) și NATURALUL ei, pe atunci extrem de restrictiv simțitor.

Astăzi, conform unui blestemat algoritm (tot natural!), măicuța mea își risipește galantă grăunțele cenușii ale minții, alături de alți bătrâni agățați cu încăpățănare de limba clopotului (ca să

mele. Nu din cauza alurii lor, a subiectelor acestora, ci pur și simplu pentru că erau acolo personaje, anumite scene despre care aș fi vrut să nu știe că le-am scris și descris. Soarta, cum spuneam, a făcut ca primul meu roman să apară când deja mama nu mai trăia. De altfel, unul dintre cele mai interesante romane pe care le-am scris e chiar despre mama – al doilea roman, apărut și mai târziu, se cheamă *Acasă*. E, de fapt, despre moartea mamei mele și despre modul în care, odată cu ea, a murit o întreagă lume. Adică, vechiul București. *Comparaisons n'est pas raison*, evident. Dar iată că mergem



Colecția Edith Dornhelm

nu bată a pustiul!). La fiecare aceeași banală întrebare a mea, „Ce faci, drăguț?”, ea îmi răspunde invariabil: „Ce să fac? Încurc lumea...”

În schimb, cel mai mare lucru care e pe cale să nu-l mai poată afla despre mine, ca o ultimă și delicată epifanie, este să mă recunoască (așa cum nu a făcut NATURALUL, acum 67 de ani). Și, apoi, ghidușă că încă i-a reușit ședința de identificare, să se întoarcă spre celelalte două companioane de salon, ce fac parte din aceeași serie de ruine ale secolului, și să le zică: „Fetelor, el e băiatul meu... De la București!”

În rest, mama mea are dreptul să cunoască orice despre mine. Deja știe totul!

Mihai ZAMFIR

Scriitor, critic literar

S-a întâmplat că soarta a decis ceea ce probabil că eu aș fi decis și fără ajutorul ei: am început să scriu proză de ficțiune cu foarte mult timp în urmă, când aveam douăzeci și ceva de ani, însă am început să public proză, roman de fapt, într-o oarecare cadență, foarte târziu, cu doi ani înainte de Revoluție. Primul roman, în 1987; până atunci, mai scrisesem vreo trei. Dar au rămas romane „de sertar”. Și pentru că probabil nu s-ar fi putut publica în acele vremuri, dar și pentru că aveam o anumită senzație că nu sunt încă suficient de bune pentru a fi publicate. Așa încât primul meu roman a apărut în anul 1987.

Mama mea a murit cu doi înainte de apariția acestui roman. Mărturisesc nu cu jenă, dar cu oarecare strângere de inimă că n-aș fi vrut să citească romanele

la o situație asemănătoare cu cea în care s-a aflat Marcel Proust. El a îndrăznit să publice primul său roman, primele două volume din *În căutarea timpului pierdut*, după ce mama lui n-a mai trăit. Și, oarecum, din aceleași motive. El scrisese și până atunci foarte mult, dar ar fi preferat ca mama lui să nu îi citească textele, să nu știe care erau preferințele sale în materie de sex, că anumite personaje pot fi ușor decodate și că ar fi putut afla chiar și ce fel de viață dusesese autorul, adică Marcel Proust însuși. După aceea, n-a mai avut importanță: am scris alte romane, ele au venit într-o oarecare cadență și evident că această *instanță morală* care m-a oprit să mă descopăr complet, să zic așa, care era mama mea, nu a mai existat. Așa încât și retinentele mele au dispărut odată cu ea.

Ar mai fi ceva de spus: atunci când scriem un roman, fie că e vorba de romane pe care ar vrea să le știe părinții noștri sau nu am vrea să le știe, e cam ca uciderea celor foarte apropiați. Îi ucidem în efigie, îi ucidem prin acțiunea romanelor noastre. Îi ucidem mai ales prin faptul că scriem, că facem ceva ce poate părea ficțiune, dar, tocmai fiindcă e așa, ne trădăm cel mai mult. Atunci când scriem proză de ficțiune, ne prezentăm goi-pușcă. Nu ne ascundem, de fapt, iar acest exhibiționism inherent condiției de scriitor poate reprezenta pentru părinții acelui scriitor un lucru dureros. N-aș fi vrut ca mama mea să știe ce fel de proză scriu eu, care este genul de proză la care am aderat. E valabil de la primul roman și până astăzi.

**Anchetă realizată de
CRISTIAN PĂTRĂȘCONIU**

Ce nu ați vrea să afle mama despre dumneavoastră?

Foarfecele asasin

Vasile POPOVICI

După revoluție a apărut și la noi un soi de studii bizare bazate pe o metodă simplă: se ia în vizor scriitorul X, *se citește prin ideologia prezentului*, i se dau note în funcție de conformitatea cu doxa progresistă, este denunțat și – mai ales – se montează comedia indignării. Între corifeii metodei indignării, să o numim așa, se numără și Marta Petreu. Procedul dispensează de lecturi, cultură, nuanțări și puneri în context istoric.

Un astfel de „studiu” stă la îndemână oricărui debutant: citești un titlu, două, zece articole, conspectezi cu ochi de procuror, pui mult sos ideologic aseasonat cu lozinci din fondul progresist și obții un denunț la scară mare, în aplauze progresiste. Ne mai mirăm atunci că

Așa a ieșit, în 2009, volumul *Diavolul și ucenicul său: Nae Ionescu - Mihail Sebastian*.

Succesul n-a fost tocmai cel scontat. Numeroși cronicari au întâmpinat uriașa manipulare cu multe rezerve, ceea ce a reprezentat o primă surpriză. Până atunci, reținerile veniseră doar din partea spiritelor retrograde fiind primite ca recunoașteri suplimentare. Însă au existat și câteva voci, și nu oricine, care au susținut ultima inițiativă a autoarei cu argumentul continuu invocat de ea însăși și acceptat ca atare, fără rețineri critică: ea e singura care se dusese la arhive. În ciuda avalanșei de cronici negative, care arătau că operațiunea eșuase, atât autoarea cât și editorul ei, casă altminteri serioasă, au mers mai departe: în 2010 apărea ediția a doua, iar în 2016 ediția a treia. *Perseverare diabolicum*.

Iată însă că alt cercetător, serios și fără parti-prisuri, care coboară și el în arhive. Cu alte cuvinte, un specialist lasă deoparte pentru o vreme propriile proiecte și studiază cu minuție ziarele vremii, mai ales colecția *Cuvântului*, fondul de comerț al Martei Petreu, pentru a vedea ce și cât din tezele profesoarei de la Universitatea Babeș-Bolyai rezistă la confruntarea cu textele ziaristului.

Surpriza e uriașă și probele sunt zdrobitoare: Marta Petreu manipulasе monstruos, răstălmăcise, supra-interpretase, schimbase complet sensul publicisticii lui Mihail Sebastian. Proba irefutabilă, care spulberă argumentul ultim al autoarei („sunt singura care a mers la surse, la presa vremii”), apare în volumul lui Laszlo Alexandru, *Cum se inventează un huligan? Mihail Sebastian, ziarist la Cuvîntul* (Editura Cartier, 2019.)

Simplu și eficace, Laszlo Alexandru reproduce pe spații ample, uneori integral, articolele lui Mihail Sebastian, din care Marta Petreu și-a extras cu foarfece asasin demonstrația de „extremism de dreapta moderat”, ca să preluăm formula aberantă în jurul căreia se înșăilează o construcție inventată piesă cu piesă. Astfel, se încheie definitiv o dezbatere. Concluzia e fără drept de apel: Marta Petreu procedase cu o lipsă de onestitate intelectuală fără precedent.

Într-o cultură serioasă și într-un mediu critic real, după incursiunea în arhive a lui Laszlo Alexandru și după dovezile irefutabile pe care le produce, editorul Martei Petreu ar trebui să se dezică public de cartea editată, avocații imprudenți să ia distanță față de pledoariile lor imprudente iar autoarea să se descalifice academic iremediabil – nu doar pentru volumul în cauză, ci pentru tot ce a produs ea de-a lungul vremii. Pe scurt, *autoarea devine nefrecventabilă*. Într-o lume normală, ea ar trebui să prezinte scuze celor pe care i-a manipulat, nemaiputându-se comporta ca și cum n-ar fi auzit de zdrobitoarele dovezi ce stau în prezent pe masă, la vedere.

Până acum, n-am văzut însă nimic din toate acestea. Ca și cum nimic nu s-a întâmplat. Or, se întâmplase un fapt de o gravitate incalificabilă: un autor, Mihail Sebastian, dispărut în condiții dramatice în 1945, după ani de calvar descriși în *Jurnalul* publicat postum, fusese pus la zid încă o dată, în efigie, în zilele noastre, de către o cercetătoare iresponsabilă. Cine să-i mai apere memoria batjocorită?

Dar, așa cum demonstrează Laszlo Alexandru, nici măcar teza, obsesiv repetată în volumul Martei Petreu și apoi, mereu și mereu, în pledoariile *pro domo*, că nimeni altcineva nu mai vizitase publicistica lui Sebastian, uitată în colecții de ziar, nu era adevărată, ca să nu spun de-a dreptul că era o minciună. Cercetătoarea s-a făcut că nu știe de existența studiilor anterioare datorate Dorinei Grăsoiu, Corneliiei Ștefănescu, Mariei Dinescu și, firește, lui Zigu Ornea. Nici Dorina Grăsoiu și nici Maria Dinescu, autoare de monografii despre scriitorul și publicistul M.S., nu sunt însă spirite polemice. Cornelia Ștefănescu, îngrijitoarea ediției de opere și autor de exegeze temeinice despre prozatorul, dramaturgul și publicistul Sebastian, a decedat, după o lungă suferință, în chiar anul apariției scandalosului volum. Zigu Ornea, care ar fi putut pune lucrurile la punct rapid și cu autoritate, nu mai trăia de un deceniu.

Terenul părea liber.

Marta Petreu a procedat ca și cum terenul era într-adevăr virgin, de parcă nimeni înaintea ei nu mai cercetase publicistica comentatorului de la *Cuvântul*: „nimeni nu s-a ostenit (...) să-i recitească lui Sebastian toată opera de publicist”, afirmă ea fără clipească, știind

bine că spune un neadevăr. Nimeni, însă, nu se aplecase asupra acelor pagini cvasi-uitate cu privirea unui procuror progresist dornic să găsească dovezile trădării progresismului într-o publicistică impecabilă din punct de vedere democratic. Dar trebuiau să existe dovezi incriminante, a socotit Marta Petreu, de vreme ce Mihail Sebastian fusese „discipolul” lui Nae Ionescu, fiindcă pentru cineva care pune teza înaintea realității, raporturile în cultură nu pot fi decât de *subordonare*: Mihail Sebastian nu se putea, ca ucenic al „diavolului”, să nu se fi lăsat influențat de gândirea „maestrului”. Iar cel ce caută cu lupa subtilă a progresismului găsește. Nu e posibil, nu-i așa, ca ideologia să nu se ia pe cale virală, prin contagiune, prin vecinătate, prin contact direct. Iar când dovezile sunt de negăsit, se inventează, pe baza presupuziției că numai perversitatea diabolică a „ucenicului” l-a făcut să ascundă atât de bine dovezile unui „extremism moderat”, încât nimeni, în afara Martei Petreu, să nu-l vadă.

Mihai Sebastian fascist, admirator al lui Mussolini. Marta Petreu: „a fost un admirator – la început prudent, apoi mai înflăcărat – al lui Mussolini.”

Mihai Sebastian nazist ascuns: „un antihitlerist ingenios” (sic!), spune Marta Petreu. Dar aveți voi habar ce înseamnă „antihitlerist ingenios” în gândirea întortocheată a filozoafei de la Cluj? E un pro-hitlerist ce-și ascunde admirația pentru Hitler în articole critice la adresa lui. N-ați înțeles nimic? – Nu sunteți destul de subtili.

Mihai Sebastian antidemocrat: „un antidemocrat pe față”, afirmă detractoarea, negru pe alb, autor de „articole politice pe linia extremismului de dreapta.”

Mihai Sebastian fascinat de totalitarisme: „a simpatizat fascismul mussolinian și pe revoluționarii spanioli, fie ei de stânga, ca Francisc Maciă, sau de dreapta, ca Franco, a fost un antieuropean rece și, complementar, un înflăcărat adept organicist al autarhiei României”, cad pe rând verdictele martapetreene.

Mihail Sebastian evreu antisemit: „a scris texte prin care a lovit, din toate puterile, în democrația românească, făcând în mod obsecvios jocul gardist al lui Nae Ionescu.”

Nimic n-a lipsit din ce se poate inventa mai infamant.

De peste 75 de ani Mihail Sebastian nu se mai poate apăra. Nici în presă și nici în instanță. Însă nu e totul pierdut. Demonstrația lui Laszlo Alexandru ia pe rând aberațiile detractoarei și le demontează cu lungi citate din articole, aceleași articole, nicidecum altele, din care Marta Petreu și-a extras insanitățile. La final, ai întreagă panorama relei credințe în acțiune, animată de o voință de maculare și distorsiune a adevărului cum rareori poți vedea în mediul universitar, unde nu-mi amintesc, totuși, să existe ceva comparabil și *la asemenea scară*. Nu e vorba aici de detalii, de accente și îngroșări de linii într-un capitol sau altul, ci de o construcție integral concepută să compromită memoria unei personalități printr-un hocus-pocus care transformă negrul în alb și albul în negru, cu sistem, cu intenție, diabolic și de la un capăt la altul. „Cartea Martei Petreu – spune Laszlo Alexandru, stupefiat și el de amplitudinea mistificării – ar trebui recomandată, ca bibliografie specială, la cursurile de manipulare și distorsiune a informației.”

Concluziile sunt fără echivoc: falsificarea e „deliberată”; „odată cu tipărirea cărții scrise de Marta Petreu despre Mihail Sebastian, probabil că se inaugurează în literatura noastră un alt tip de monografie, cu totul bizară, în care cercetătorul exersează jignirea, insulta, umilirea și desființarea imaginii publice a celui studiat”; „stil de mahala”; „tehnica refrenului, reluarea obsedantă a falsei ipoteze de ansamblu”; „monografia Martei Petreu reprezintă unul dintre cele mai scandaloase abuzuri din cercetarea literară română contemporană, un gest descalificant profesional și incalificabil moral.”

Dar, citind reparația pe care o face Laszlo Alexandru, ce geană de lumină, ce eliberare, câtă rigoare a frazei și delicatețe a argumentării se arată deodată în substanțiale pasaje preluate din publicistica lui Sebastian, miraculos prezervate în mijlocul mocirlei imaginatate de Marta Petreu.

Laszlo Alexandru, *Cum se inventează un huligan? Mihail Sebastian, ziarist la Cuvîntul*, Chișinău, Editura Cartier, 2019.



am ajuns în acest moment la faza dărâmării de statui și la negarea întregului trecut al umanității? (Există încă statui în picioare și genii încă netrecute la index? – E doar o chestiune de timp până să le vină rândul: opera lor încă n-a fost citită cu ochelarii de cal ai progresismului.) De ce acest vânt de nebunie planetară? Din motivul simplu că *nimic din trecutul omenirii nu e conform cu progresismul*. Totul păcătuiește – mai mult sau mai puțin. Totul e de aruncat la gunoi. Ca pentru comuniști, istoria începe o dată cu noi și ai noștri.

Iată însă că Marta Petreu a dus rafinamentul metodei indignării pe noi culmi. Ca un ucenic vrăjitor îmbătat de propria magie, ea a făcut un pas în plus. Demonul progresist a împins-o la următorul raționament: ce ar fi dacă (cunoașteți demonul ce se ascunde în formula „ce ar fi dacă?”), ce ar fi dacă m-aș apuca eu să demontez statuia unui scriitor impecabil, la care nimeni nu s-a gândit, unul care a devenit – care *tocmai* a devenit – idolul zilei? Ce ar fi dacă aș lua eu pe toată lumea prin surprindere? Ce ar fi dacă m-aș iți eu cu un cap deasupra tuturor și aș da cu tifla deconstruind *o victimă*? Nu e subtil? Nu e genial?

Mihail Sebastian, cu *Jurnalul* lui apărut în 1996, era țința perfectă, icoană a inocenței și persecuției.

Ecoul unei operații atât de subtile ar fi trebuit să fie pe măsură ecoului *Jurnalului*. Planetar. Mirobolant proiect!

Nu e ceva adânc demonic în această operațiune de demontare? Dar câtă glorie pentru cel ce reușește macularea! Cui i-ar fi putut trece prin cap? – Doamnei Marta Petreu.

Despre credința domnului Liiceanu

Alexandru COLȚAN

„Un singur punct *real*: Isus. Apoi, în jurul lui se poate construi *totul* (...). *Important e că există Isus*”. Recentă apariție a volumului *Isus al meu* (autor: Gabriel Liiceanu, editura Humanitas, 2020), a fost numaidecât întâmpinată de mitraliile sofismelor relative la persoană și la majoritate, de corul blestemelor, clasărilor pripite și al acuzațiilor cât mai felurite gogonate. După cum îi arată și titlul, cartea reprezintă *mărturisirea unui filosof agnostic*, preocupat de obținerea unei transparențe interioare prin care *presimte*, sub *camuflarea* „Dumnezeului culturii” (*Newsweek.ro*, 2019), umbra aceluia „Dumnezeu circulând neîngrădit printre noi, neluat în arendă”, care păzește „rădăcina unui CREDO”. Apărută din obișnuința și *obligăția* lucidității, *Isus al meu* dorește să construiască instrumente de „gândire în stare de deplină libertate” (Petru Creția), utile exercițiului de „igienă mentală și morală” oricărei persoane vertebrale de personalitate și cetățean guvernat de caracter.

Străbătută de duhul paideic al Libertății, cartea ascultă chemarea *eticii universale*, care *ar putea conjuga*, în neorânduiala noastră cotidiană, „adevărul tare” al creștinismului cu cel psihologic și sociologic și ar putea contribui la *progresul moral* al omului contemporan, înghițit de propriile-i pofte. Deși bogat în trimiteri, aforisme și luminișuri confesive „cu luminile în schimbare”, traseul silogistic al cărții descrie un arc de cerc, dinspre problemele legate de religie, către imaginea unui *Isus personal*, a cărui strălucire „asemenea statuilor eline (...) devenite pure în albul marmurei lor” răzbate din miezul cărții – și se întoarce, pe limburile defectelor omenesti, într-o 2.0 „Purtare a crucii” de Bosch.

De la început, Gabriel Liiceanu simte nevoia să „se elibereze de credința în mitul Bibliei” și de „teama politicoasă” („Cuvânt înainte”) și face apel la „cele două toarte ale oalei lui Epictet” (procedeele „demitizării” și „reconstrucției”) – care amintesc maniera analitico-sintetică din prefața *Întemeierii metafizicii moravurilor*. De altminteri, ideologia kantiană – care „lega problemele credinței de conștiința morală” și „punea etica mai presus de orice” – îi inspiră metoda și orientează fâgașul operei gânditorului român.

Cum poate fi explicată criza profundă în care se află Biserica creștină de astăzi, „halul inimaginabil al «căderii» clerului creștin”? Cel dintâi motiv pe care domnul Liiceanu îl înaintează privește pervertirea mesajului christic original și viciile de comportament ale liderilor clericali: „cea mai teribilă ruptură din istoria creștinismului s-a produs în momentul în care discursul cristic a trecut din gura lui Isus în administrarea ucenicilor lui”. Dacă fiecare religie deține un *scenariu*, o *coajă mitologică* compusă din *detalii mitologice* și un *conținut exhortativ-etic*, se pare că Biserica i-a acordat întâietate *primului*, iar nu substanței religioase *de fond* – transformând, astfel, mesajul lui Hristos într-o „lungă litanie cântată pe o coardă falsă”.

Mai mult, *detaliile mitologice* „din certurile (episcopilor – n.n) au fost însă folosite de împărați, regi și oamenii politici ai zilei ca *pretexte onorabile*” pentru atingerea unor scopuri lumești. După ce „s-a instalat în lume tăind și spânzurând” autoritatea ecleziastică a recurs, prin urmare, la exploatarea credinței „sub masca slujirii ei” și pare să exercite o putere trufașă, pentru care ar trebui să „își ceară iertare” (Tolstoi).

A doua cauză ar fi aceea că baza de legitimare teoretică a învățăturii bisericești nu este suficient de solidă. Teologia nu este știință, este de părere autorul, întrucât obiectul ei este *dogmatic deschis* („inventat, creat”), iar *dogmatica* – o *metodologie a neștiutului*, care „cere să fie crezută pe cuvânt” și se întemeiază pe „adevărul slab”, produs al revelației. Într-un mod asemănător concepțului de *mister*, revelația pare „menită să dea un temei pseudo-cognitiv dorinței și speranței” – și perpetuează, în fapt, ambiguitatea, *obnubilarea mitologică*, reduce

aureola teologiei la cea de „hermeneutică la o operă de artă uriașă (putem s-o numim *Poemul biblic*)”.

Tot astfel cum nu-și poate reprezenta „schimbarea radicală” a speciei umane decăzute, Gabriel Liiceanu echilibrează, pe cântarul rațiunii, lipsurile Bisericii cu meritele ei: „crearea rezervorului de moralitate”, „satisfacerea nevoii de speranță și de asistență din înalt”, „cea mai *fecundă* mitologie a lumii”, „crearea civilizației europene”, „tributul de martiri”, valoare de „principiu puternic și fecund de asociere” și „domesticire” a umanului; poate că neajunsurile interne au reprezentat „prețul (...) pentru a se evita *anarhia credinței*”, probabil „stă în esența oricărei instituții să se corupă din interior”...

O similară *recuperatio* se petrece și în cazul credinței, care, chiar subiectivă și „nelogică” cum este, ar putea fi justificată antropologic (Reza Aslan) și acceptată în termenii lui Peirce („important nu e dacă Dumnezeu există, ci dacă dialogul nostru cu fantasma lui e profitabil pentru noi”). Către închiderea cărții, capitolul „Elogiu îngerului meu păzitor” deschide, de altfel, o mică fereastră de posibilitate misticismului : „*Oare e atât de unilateral actual credinței?*” (...) „Nu cumva are ceva de spus și Dumnezeu în chestiunea asta ?” (...) „mă bântuie ideea unui dublu a cărui voință era decuplată de voința mea. (...) Tot ce era mai bun în mine se petrecuse în colaborare cu acest personaj cețos care, cu cât era mai misterios, cu atât se făcea uneori mai tare simțit”.

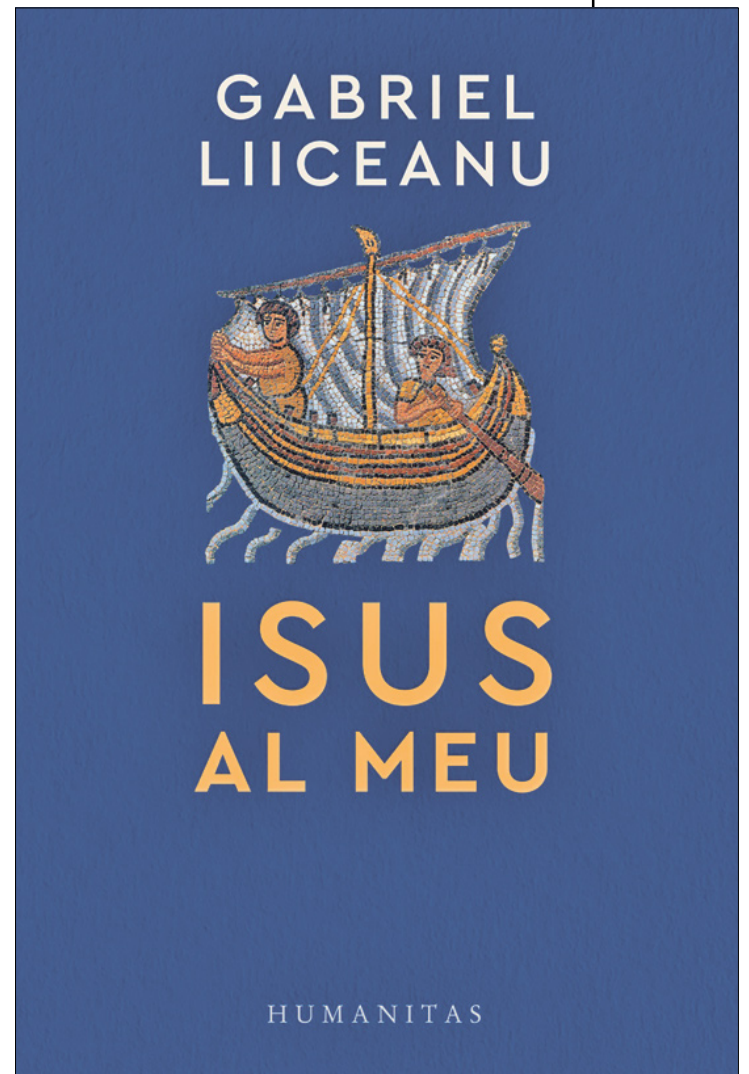
După „cvadratura” introductivă, receptarea lui Isus se petrece într-o grilă culturală, printr-o rețea de corespondențe care pornesc de la figura hristică și iradiază către filosofie, arte și literatură, până la „forensic anthropology”. Sub raportul „unicității” sale „absolute” (atopóatos), „personajul Isus” poate fi apropiat lui Socrate – cu diferența că elevația primului îl situează „dincolo de” morală; Fiul lui Dumnezeu manifestă „bunătatea neverosimilă” a lui Mișkin, este „cel mai mare *seducător din istoria omenirii*”, care „recurge la alegorie” platonice și demonstrează că „moartea poate fi înfrântă dinăuntrul limitelor înseși” (ilustrează „supremul paradox peratologic”). Isus reprezintă *Modelul etic și pedagogic* care *trebuia necesar* să apară în logica difuziunii creștinismului : „Isus tocmai pentru că este «dintre noi», pentru că este om ca noi, poate deveni model”. Consecința *petitio principii* pe care Gabriel Liiceanu o derivă de aici este aceea că, „pentru a ni-l explica, *a trebuit* să-i inventăm un Tată unic “– prin urmare, „*Isus era originea divină a lui Dumnezeu*”.

Momentul hotărâtor al existenței cristice nu este considerată Învierea, ci răstignirea, sacrificiul etic validant. Mai este, în ciuda acestuia, proiectul hristic fezabil, mai poate fi el susținut de o natură umană în inima căreia „se află răul” (Michel Henry)? Dacă în societate „iubirea creștină pare, de cele mai multe ori, imposibilă”, ceea ce „ar trebui să ne lege pe toți” ar fi o etică fondată *minimal* pe „omenia către care Isus făcea semn”, pe „urbanitas, «civilitate», buna creștere, respectarea acelorasi reguli de viață”. Ar fi de trebuință, în efect, ceea ce autorul denumește *etica seamănului*, întemeiată religios pe idealul „omului bun și iubitor” (teoria biblică), psihologic pe „tranzitivitatea psihologică a eului” (posibilitatea ființei umane *de a se recunoaște în celălalt* și de a se regenera prin căință), iar social, pe prototipul „bunului cetățean” – perpetuat de către „comunitatea istorică de credință creștină”, până în premisele proiectului Uniunii Europene.

Din perspectivă filosofică, *etica seamănului* se ridică pe sistemul kantian de coordonate alcătuit din Principiul subiectiv al voinței (supunerea „voinței bune”, „datoriei”), imperativul categoric și Postulatul etic – afirmat, de altfel, încă din 1755: deși nu o putem demonstra, recunoaștem *existența lui Dumnezeu ca și condiție de posibilitate a vieții morale și a Binelui suveran*. În timpuri secularizate, atunci „când povestea slăbește”, nici măcar *nu e nevoie să mai pariezi, pascalian, pe existența Divinității*; trebuie să te porți corect

pentru că libertatea de gândire te obligă să respecti Legea morală și să faci binele: „ortopraxia ar trebui să prevaleze asupra ortodoxiei”. Filosofia ajunge să justifice, așadar, *esența* moralei creștine: îți poți păstra „credința în Dumnezeu”, poți „fi bun creștin” și *într-un mod diferit* de algoritmica ritualică, dacă încerci să faci mereu binele și îți păstrezi reflexul chestionării și conștiința curată.

Deși sortită „marelui public” – în respectul căruia autorul jertfește detalieri „specializate” ale raporturilor rațiune-credință, etică-morală, ș.a.m.d. – „Isus al meu” rămâne *cartea unui filosof* din a cărei penumbră se aud, câteodată, șoaptele măștrilor Noica (concepția individualistă), Cioran (revalorificarea noțiunii de „semen”),



Kierkegaard (paralela Socrate-Isus, intransigența morală, ideea „saltului” credinței, absolutizarea figurii christice). În lumina *analizei culturale a fenomenului religios*, drumul *ad radices*, către temeiurile Bisericii creștine, grav afectată astăzi de „pandemia postcreștinismului”, sub nori prevestitori întunecați (demisia papei Benedict XVI din 2013, profețiile biblice și cele ale lui Tyconius, din secolul IV, etc.) poate fi asimilat curentului evaluatoriu, de reconciliere cu sine care își caută, cu timiditate, matca prin organizația pastorală (un exemplu, enciclica „Fides et Ratio” a papei Ioan Paul II, din 1998).

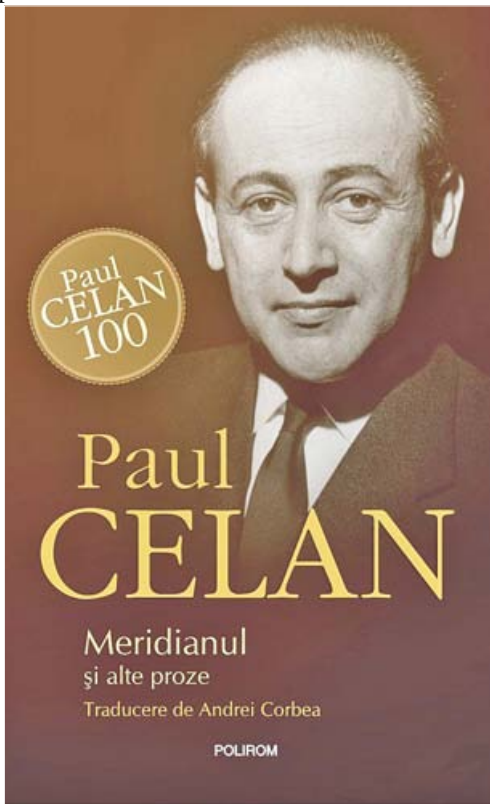
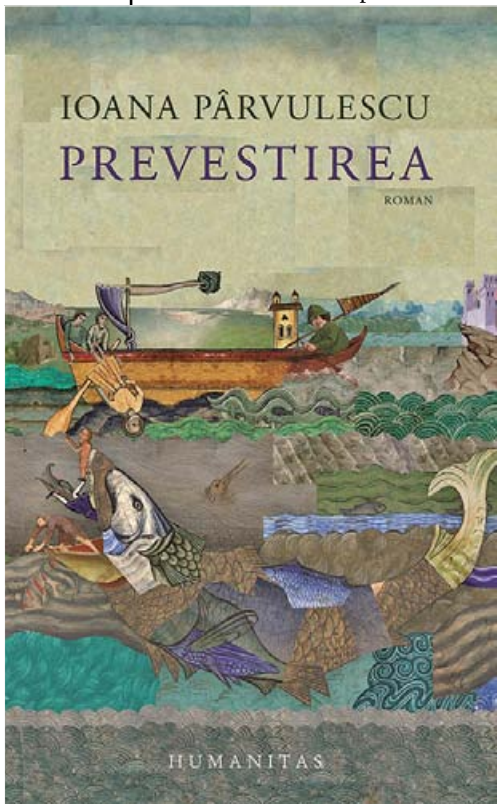
De mare interes sunt, deopotrivă, interogațiile care fulgeră, pe neașteptate, prin atmosfera lucrării: „dacă rațiunea este, ea înseși, o mare superstiție?”, „dacă suntem ocrotiți, cu adevărat?”. Dacă – mă întreb, la rândul meu – procesul descoperirii științifice și al inspirației artistice se originează în adâncurile intuiției, așijderi revelației religioase, cele trei izvoare ale cunoașterii nu ar putea fi considerate complementare? Fără îndoială, demersul lui Gabriel Liiceanu își dorește să deschidă *uși personale* cu cheia lecturii active a *celuilalt* și să creioneze dacă nu profilul unui *personal Jesus*, măcar un punct sapiențial de unde ar putea începe proiectul unei colective *savoir-vivre* în căutarea căreia băjbăim de decenii. „Când e vorba de a face binele, trebuie să funcționezi ca natura: să-l faci ca ploaia, ca vântul care poartă frunzele toamna, să-l faci pentru că așa trebuie, pentru că e anotimpul binelui și pentru că nu poți altfel. *Dar să nu aștepți nimic*, așa cum nici ploaia venită la timp nu așteaptă recunoștința cuiva.”

Îmi este greu să cred că o carte care cuprinde asemenea rânduri va fi lipsită de îngerul ei păzitor.

Timpul profetului

Alexandru ORAVIȚAN

Într-o conversație cu Philip Roth, Milan Kundera oferă o incitantă și pertinentă definiție a romanului: „Un roman nu afirmă nimic, un roman caută și formulează întrebări. (...) Prostia oamenilor vine din faptul că au răspuns



la toate. Înțelepciunea romanului vine din faptul că are întrebări la toate.” Nici că se putea o definiție mai aptă pentru a descrie *Prevestirea*¹, al patrulea și cel mai ambițios roman al Ioanei Pârvulescu. Prezentată drept o premieră în literatura română, cartea este un remarcabil tur de forță în sprijinul revenirii la Marea Narațiune de care s-au dezis mai toți teoreticienii postmodernismului. Utilizând „Cartea lui Iona” din Vechiul Testament drept punct de plecare, Ioana Pârvulescu pune în scenă o narațiune multistratificată, migălos lucrată, cu o întindere milenară, transmisă de la o generație la alta prin viu grai, sub forma unei moșteniri esențiale pe care trecutul o lasă viitorului.

Nucleul epic e bine-cunoscut: Iona, fiul lui Amithai, este trimis de Dumnezeu să profețească distrugerea cetății Ninive; încercând să se sustragă poruncii divine prin alegerea drumului pe mare către îndepărtatul Tarșis, furtuna cuprinde corabia care îl poartă pe Iona, iar acesta e înghițit de către *dag gadol*, o „namilă de pește”. Scăpat din burta monstrului prin puterea rugăciunii, Iona își împlinește menirea de a merge la Ninive, unde prevestește distrugerea orașului după patruzeci de zile. Așadar, „prevestirea” e motorul care-l propagă pe Iona prin straturile succesive ale narațiunii. De asemenea, „prevestirea” îl ancorează într-o logică a ducerii la îndeplinire a misiunii divine, mai ales după episodul fantastic cu valențe inițiatice al confruntării cu monstrul acvatic.

Însă tema romanului *Prevestirea* vine din altă direcție și ține mai degrabă de o dimensiune metatextuală a scriiturii Ioanei Pârvulescu: felul în care povestea se naște și se transmite din timpurile lui Iona până în vremu-

rile noastre. În fapt, în interiorul unei rame constituite dintr-un prolog și epilog plasate în secolul XXI, romanul Ioanei Pârvulescu conține trei mari părți, cu delimitări spațio-temporale clare. Prima, intitulată „Cer mult, pământ și apă”, se petrece în mare parte în satul lui Iona din Galileea, Gat-Hefer, prin secolul VIII î.Hr. Pe scena dominată de oameni simpli, pentru care coordona-

tele existențiale sunt cele fundamentale, menționate și în titlul acestei părți, Iona apare ca un excentric, o figură stranie, capabilă de fapte neobișnuite, chiar miraculoase. Ceea ce îl separă de ceilalți e tocmai perceperea prezenței lui Dumnezeu, sub forma unei voci atemporale, cu profunde reverberații la nivelul sine-

Limbajul poeziei

Centenarul Paul Celan prilejuiește apariția volumului *Meridianul și alte proze*², într-o ediție revizuită, în traducerea lui Andrei Corbea. Rezultate în urma unor conjuncturi diverse, „prozele” lui Paul Celan sunt, de fapt, fie texte cu un pronunțat caracter programatic, fie mici poeme în proză, marcate de forță și de efectul șfichiuitor tipic poeziei celaniene. Firul roșu ce le unește ține de o criză a poeziei, a reprezentării și de însăși capacitatea poetului de a rezista în interiorul limitelor limbajului, dar printr-o permanentă forțare a granițelor acestuia.

Citite prin prisma dimensiunii biografice (experiența Holocaustului și moartea părinților în lagărele din Transnistria), textele lui Paul Celan din *Meridianul și alte proze* capătă dimensiuni autoreferențiale. Poetul, prin creația sa, caută un refugiu pentru un sine traumatizat, fracturat și abrutizat. Acesta reușește, însă, în urma glisării rapide pe suprafața semnificantului (interesul deconstructiviștilor pentru creația celaniană e bine-cunoscut), să clădească și un edificiu poetic în care poate avea loc potențiala întâlnire cu Celălalt, care validează menirea poetului în lume: „Accesibilă, aproape și neirosită a rămas, între toate cele câte s-au pierdut, doar ea singură: limba. Ea, limba, nu s-a pierdut, ba chiar în ciuda celor petrecute. Dar a trebuit să străbată de-aici încolo propriile-i neputințe de a răspunde, să străbată o înfricoșătoare amuțire, să străbată miile de tenebre ale vorbirii aducătoare de moarte. (...) În această limbă am încercat (...) să scriu poeme: pentru a vorbi, pentru a mă orienta, pentru a-mi da seama unde mă aflu și încotro s-o iau, pentru a-mi proiecta realitatea.” Conținută aici e neputința limbajului de a da pe deplin măsura traumelor trecutului, însă și o expresie a travaliului îndelung prin care creația pășește în lume și dobândește greutate într-un spațiu al definirii într-o poezie.

Pentru Celan, limbajul poeziei însuși se cere recuperat și reabilitat de sub succesiunea de straturi de semnificație și deli-

lui. Această voce va fi cea care stabilește traiectoria existențială a personajului, prin formularea inițială a prevestirii și, ulterior, prin acceptarea rugăciunii lui Iona. Este partea telurică a romanului, dominată de realismul seducător al detaliilor născute dintr-o documentare minuțioasă.

A doua secțiune, cea acvatică, „Furtuna”, prezintă traiectoria acceptării de către Iona a misiunii încredințate. Călătoria pe corabia care îl poartă către Tarșis este întreruptă de involburarea apelor, iar furtuna încetează doar prin aruncarea lui Iona de pe puntea corabiei și ajungerea în burta lui *dag gadol*, o instanță situată sub semnul misteriosului și fantasticului. O fascinantă pendulare între întuneric și lumină constituie fundalul peste care se suprapune rugăciunea lui Iona, care-l va aduce, simbolic, pe limanul unui tărâm necunoscut. Finalul episodului cu monstrul marin devine, astfel, un nou început, o ranforsare a credinței pentru viitorul profet.

„Umbra verde”, ultima parte, are „aerul” celor mai bune pagini din *1001 de nopți*, prin mutarea centrului focal către cetatea Ninive, un centru al lumii la acea dată, în care orice întâmplare, oricât de incredibilă, e posibilă. În această secțiune a cărții primează atmosfera, creionată în mare parte prin reprezentarea lumii antice cu uneltele moderne ale realismului magic, iar prevestirea lui Iona catalizează evenimentele derulate rapid, pe parcursul celor patruzeci de zile fatidice. În fapt, întregul roman e scris într-un stil antrenant, cu creșteri și descreșteri, aidoma unei povestiri cu tâlc istorisite la gura sobei, contribuind direct la mirajul voluptuos al poveștii, fără îndoială intenționat.

Un alt aspect remarcabil în *Prevestirea* ține de corolarul de personaje angajat în narațiune. Triada de personaje masculine centrale – Iona, Iacob, unchiul acestuia, și vocea lui Dumnezeu – e completată de numeroase personaje feminine, care au datoria de a transmite firul poveștii mai departe, peste generații. Motorul feminin al poveștii asigură echilibrarea balanței genurilor, căci una dintre performanțele de netăgăduit ale autoarei ține tocmai de atenta calibrare a vocii povestitorilor: este clar perceptibilă distincția dintre povestitorii masculini și cei feminini, mai ales în subtilele accente de sensibilitate și modulații ale emisiei narative.

Însă personajul-cheie al volumului, care acționează neabătut în fundal, este însuși Timpul. Un timp al poveștii, etern, întors pe toate fețele, pe care doar spiritele alese îl pot percepe și articula pentru fiecare generație în parte: „Pe vremea aia, dragii mei, timpul se retrăia pe sine de la un an la altul. Nu făcea zgomot, nu ticăia, nu suna, n-avea clopote, și clopoței, și gonguri care să-l bată, roți care se îmbucă în el și fiare care-l țin prizonier. Luneca doar ca o umbră rotitoare lăsată de un băș înfipt în pământ, se prelingea, se prelungea și, un lucru pe care oamenii încep să nu-l mai perceapă, mergea în cerc, se întorcea și se refăcea ca și cum n-ar fi trecut și n-avea să treacă niciodată, ca și cum înainte și înapoi ar fi fost totuna și una cu el.”

Timpul rămâne, în *Prevestirea*, marea întrebare a umanității, binecuvântată a fi rămas fără răspuns cale de milenii. Remarcabilul roman semnat de Ioana Pârvulescu are, astfel, toate ingredientele necesare pentru a deveni cartea anului 2020 în beletristica românească.

mitări temporale pentru a atinge, din nou, o esență pierdută de mult: „Ce-ar fi deci de făcut în această epocă a noastră, pentru a accede la atemporal, etern, la acea Măine-Ieri? Să domnească rațiunea, redându-i cuvintelor, așadar lucrurilor, creaturilor și întâmplărilor, înțelesul lor adevărat (original), prin purificarea cu apa regală a intelectului.” În această optică, misiunea poetului e, în esență, una de reabilitate a Ideii, de restabilire a autenticității în materia poetică. Din postura de „negustor de identitate”, Celan stabilește coordonatele pentru demersul de a restaura „acea grație originară” a poeziei și artei, prin regândirea rolului limbajului și prin redresarea mecanismului creator înspre tatonarea permanentă a limitelor semnificației. Ținta este ceea ce se află Dincolo, nenumitul contemplat esențialmente în cheie subiectivă și căutat printr-un limbaj poetic propriu, ancorat în „precizie”: „El nu transfigurează, nu «poetizează», el numește și situează, încearcă să măsoare domeniul a ceea ce este dat și a ceea ce este posibil.

Firește că niciodată nu lucrează aici limbajul însuși, limbajul propriu-zis, ci întotdeauna doar un Eu vorbind din unghiul specific al propriei existențe, preocupat de profilul și de orientarea acesteia. Realitatea nu este, realitatea trebuie căutată și câștigată.” Așadar, Celan proclamă primatul perspectivei, al autenticității experienței. O transcriere brută a realității nu e niciodată suficientă; ea trebuie trecută neîncetat prin filtrul necruțător, atent șlefuit, al viziunii poetice: „poemul chiar vorbește! El păstrează memoria datelor sale, dar – el vorbește. Desigur, el vorbește mereu și exclusiv în nume propriu, numai și numai în nume propriu.”

Meridianul și alte proze este o mărturie al trăinicieii limbajului poeziei, a rezistenței solitare în învelișul cuvintelor. (Al. O.)

¹ Editura Humanitas, București, 2020, 336 p.

² Editura Polirom, Iași, 2020, 120 p.

Istorie, viață, literatură

11

Marian ODANGIU

Între cartea de debut al lui Mirel Taloș, *Colecționarul de nuduri* (2018) – volum distins cu numeroase premii, inclusiv acela al Uniunii Scriitorilor din România, și al doilea roman al său*, legăturile par a fi dintre cele mai firave. La o lectură atentă însă, saltul de la demersul sapiențial-psihologic, susținut de un imaginar cu subtile înclinații eseistice, la incursiunea cu o puternică miză documentară și memorialistică nu este chiar atât de surprinzător: dincolo de forța amintirilor unor persoane reale devenite personaje, de impactul atestărilor arhivistice, de portretizările extreme, se păstrează tentația de a interpreta evenimentele într-o cheie etico-filosofică, de a identifica îndărătul faptelor semnificații cu mult mai cuprinzătoare decât acelea ale imediatului.

Dacă e să-l credem pe cuvânt pe autor, singurul său erou imaginar din *Undeva în Transilvania* este Lazăr Klein, o „personificare a Rațiunii”, un „gânditor pentru sine”, admirator al lui Seneca, ins pentru care „filosofia este icoana omului”. În rest, acest *docuroman* „se bazează pe mărturii culese de la urmașii unor protagoniști, etnici români din satul Jac și orașul Șimleul Silvaniei, județul Sălaj [...]”, precum și pe documente studiate din arhivele publice”. Pe reflecțiile acestui *alter ego* al autorului exprimate într-o suită de *scrisori* adresate unui conlocutor imaginar (în finalul cărții, ca semn de înfrângere asumată, ultimele epistole sunt aruncate pe fereastra vagonului ce avea ca destinație lagărul de la Auschwitz!), dar și pe atitudinile și reacțiile lui se întemeiază întreaga *arhitectură contrastivă* a romanului. Exponent al *angelicului*, Lazăr Klein este polul pozitiv al unui tandem conjunctural care îl are, la celălalt pol, negativ, pe Lazăr Iosif, întruchipare a *demonicului* absolut, emblemă a Răului totalitar emanat de bolgia rasismului și antisemitismului ultimei conflagrații mondiale.

Relația simetrică dintre cei doi protagoniști este una de stranie atracție și de vehementă respingere totodată: spiritul și forța brută, umanul și iraționalul, condamnatul fără vină și Bestia, victima și călăul ajung, în câteva rânduri, față în față, se confruntă și se anihilează reciproc – împărtășesc unul și același eșec de dimensiuni planetare: „istoria e ruina rațiunii și ruina omului” iar „acolo unde legile urmează chipul oamenilor și nu chipul dreptății – cum conchide Lazăr Klein la capătul întâlnirii simbolice din librăria „cu specific antisemit” amenajată de Lazăr Iosif – civilizația nu poate fi decât o poleială. Altfel, avem în comun dragostea pentru scânteile care ațâță mintea, adică pentru idei. Destul de diferite însă”. Și unul și celălalt sunt, până la urmă, victimele aceluiași proces de (auto)îndoctrinare și de radicalizare.

La cel de-al doilea nivel al acestei *arhitecturi contrastive* și păstrând aceeași încărcătură de gesturi simbolice se află comunitățile din Jac și Șimleul Silvaniei, pe de-o parte, și autoritățile hortyste instaurate după cedarea, în 1940, către Ungaria fascistă a părții de nord a Ar-

dealului, ca urmare a Dictatului de la Viena. Ex-primarul Andrei, românii obișnuiți, maghiarii (și unii, și alții, opunându-se tăcut, la limita suferinței și a răbufnirii ei, promotorilor deportării) și, mai cu seamă, figurile reprezentative ale comunității evreiești, precum Friedman Abraham (Brumălă), industriașul Ioszeff Marmorstein, proprietarul unei fabrici de jucării, comercianții Engel și Hirschfeld, doctorul Benedek și rabinul Ehrenreich, oamenii importanți ai celor două așezări multietnice, îi au, în varianta malefică, pe Udvár, edilul nou numit de autoritățile maghiare, pe Nyári, comandantul local al asociației pronaziste *Levente* și, mai cu seamă, pe Krasznai, Farmati și pe însuși Lazăr Iosif, torționari cinici și fără scrupule, inițiatori și autori direcți ai pogromului care a dus la eliminarea completă a celor peste patru sprezece mii de evrei din județul Sălaj.

Krasznai, coordonatorul ghetoului, și Lazăr Iosif, „ideologul” acestuia, sunt *zmeii* din viziunea candid-utopică a două fete prietene, o româncă, Măriuca (bunica autorului!), și o evreică, Gittel, a căror perspectivă inocentă redimensionează istoria cruntă a deportărilor. Purtarea celor două copile, acțiunile pline de candoare contrastează cu întreaga desfășurare de forțe malefice, cu neverosimila realitate din jurul lor. În inocența lor, fetele își spun una alteia povești în românește și în idiș, pun la cale planuri utopice de salvare, își scriu scrisori cu o mare încărcătură de sensibilitate, care, însă, nu vor ajunge niciodată la destinatar.

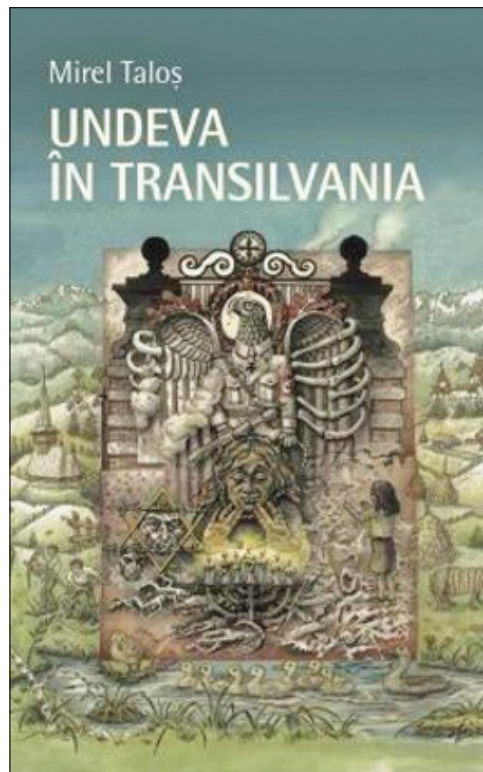
Viziunea romanescă e construită astfel nu din unghiul evreilor și nici din acela al românilor, așa cum o întreagă tradiție a temei în literatura română, de la Oliver Lustig, Ioan Grigorescu și Camil Băciu, la Norman Manea și, recent, la Ioan T. Morar (*Negru și Roșu*) ori Alexandru Potcoavă (*Viața și întoarcerea unui Hal-le*) a făcut-o, ci din acela al coexistenței pașnice și armonioase, al unei perfecte integrări comunitare, al conviețuirii întemeiată pe asimilarea reciprocă de obiceiuri și tradiții, de precepte morale și etice, de repere culturale. Astfel că, așa cum e prezentată în *Undeva în Transilvania*, deportarea la Auschwitz a evreilor ardeleni echivalează cu spargerea unei unități/existențe sociale istorice prin dislocarea, prin ruperea agresivă, nefirească și brutală a unei părți a populației autohtone, acțiune pe cât de devastatoare, pe atât de ireparabilă.

În sfârșit, întreaga arhitectură epică a romanului e realizată prin aceeași strategie a contrastului: dacă, în prima jumătate a cărții, narațiunea evocă realitatea blândă, aproape idilică, a vieții de fiecare zi în cele două comunități, pacea născută din solidaritatea ancestrală a oamenilor, indiferent de etnie, ultima parte e răvășită de episoadele apocaliptice ale străngerii tuturor evreilor din județul Sălaj în ghetoul de la Cehei, din apropierea Șimleului Silvaniei, și deportarea lor către lagărul de exterminare de la Auschwitz. Scenele — crude, incredibile, traumatizante — se derulează într-o atmosferă de infern, imprimând romanului accente de film documentar neorealism.

Finalul cărții e în contradicție cu așteptările cititorului: imaginea maca-

bră a ultimului tren care pleacă spre Auschwitz pare a-i lăsa nepedepsiți pe siniștrii protagoniști ai Răului. Timpul va rezolva de la sine lucrurile, dar autorul nu face nicio mențiune în acest sens. Semn că romanul nu și-a propus să fie doar o reconstituire istorico-documentară, ci și *acea lecție despre trecut* pe care, din când în când, literatura o dă în mod necesar contemporanilor pentru a evita repetarea lui.

Romanele lui Mihai Buzea calchiază pas cu pas furtunoasa biografie a autorului, „fost profesor și vânzător de asigurări, reporter, om bun la toate, plimbător de câini, traducător, babysitter, Moș Crăciun, fabricant de lucrări de diplo-



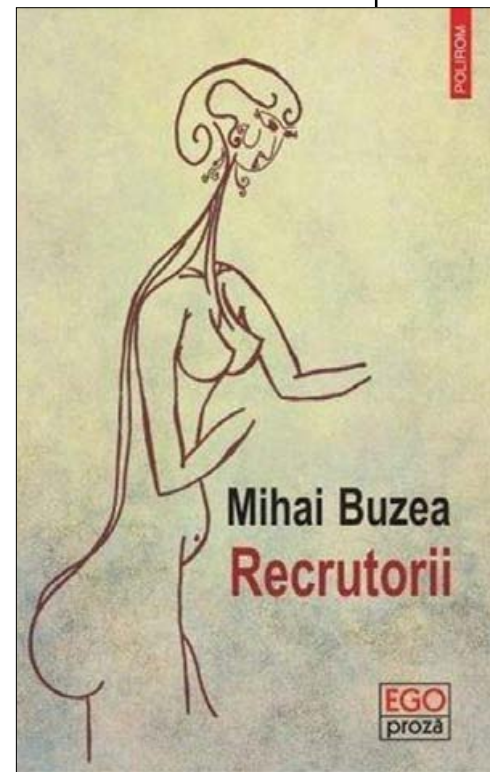
mă, chelner, paznic de noapte, bișnițar, muncitor necalificat, muncitor intelectual, aborist”, globe-trotter prin Europa, Africa, Asia Mică și Asia Mare, explorator al lumii supercivilizate, dar și al *Nelumii* trăitoare pe meleaguri îndepărtate, exotice, rareori străbătute de conaționalii săi. Demersul, început cu *Berile de Aur* (2006), continuat cu *Gastarbeiter* (2017) și *Jimmy* (2018) și, aflat, pare-se, la final cu *Recrutorii**, este, în consecință, un *Ichroman*. Acceptând dispunerea alandala a cronologiilor (detalii șocante despre copilăria și adolescența personajului, de pildă, aflăm abia în volumul de acum) e un *Bildungsroman*.

După cum este și un atipic *jurnal de ființă*, o *autoficțiune* ce consemnează într-un mod foarte personal micile și marile evenimente din viața lui Mihai Buzea, observațiile din timpul interminabilelor peregrinări (exprimând nu punctul de vedere al turistului, ci pe acela al reporterului, al documentaristului cu o țintă cât se poate de precisă), iubirile, ambianța de familie, prietenii, toate, cât se poate de reale, transcrise fără menajamente ori sfiieli stilistice, evenimentele majore ale unei existențe dinamice și aventuroase. Este și o *cronică a formării și devenirii ca scriitor*, intens preocupat să demonstreze că literatura este mai puternică decât însăși realitatea, aceasta din urmă transcrisă în toată nuditatea ei, într-un limbaj crud, bine împănat cu înjurături neaoșe, cu dexteritatea unui reporter „care știe teren”, dar „nu prea știe compoziție, fir

narativ, personaje, chestii”, cu „modele” recunoscute și asumate (de la Florin Iaru la Radu Pavel Gheo), chiar dacă face parte dintr-o „generație cheală de măștri”.

O *cronică personală*, desigur, cu intense momente de reflecție asupra condiției scriitorului de azi prins între impulsul/instinctul inefabil de a scrie, indiferența unui public tot mai apatic, rigorile obligatorii ale succesului de *box office* și viața de fiecare zi, „civilă”, cu presiunile și nevoile materiale ale omului normal, concret, ale familiei, rudelor, apropiaților, cu ierarhiile, angoasele și tensiunile ei sociale imposibil de evitat.

Într-un fel, *Recrutorii* este și un *roman/jurnal de călătorie*. Propunându-și să scrie o carte despre prietenul său din adolescență, Săndel, care, după un lung



șir de tentative de a-și aranja viața, ajunge să fie deținătorul un job în Golf – „visul oricărui român, al românului arhetipal” –, prozatorul întreprinde o lungă „expediție în teritoriile sândeliene” pentru a se familiariza cu lumea musulmană „asumată” de pesonajul său. Însemnările de voiaj prin acest univers beneficiază de o percepție cu totul aparte, în/pentru care importante sunt nu peisajele, monumentele ori istoria locului, ci oamenii, comunitățile, cu mentalitățile, manifestările și felul lor specific de a fi și de a înțelege lumea.

In sfârșit, formal și nu numai, *Recrutorii* este un *roman conversațional*: epicul e dominat de dialoguri, personajele, întâmplările există prea puțin în afara interminabilelor convorbiri dintre scriitor și apropiații săi, cei din univesul domestic, prietenii de o viață, și/sau partenerii întâlniți mai mult sau mai puțin accidental în peregrinările sale.

Un asemenea lung șir de posibile definiri/definiții pun în lumină un adevăr de necontestat: Mihai Buzea este un prozator cu importante resurse narative, cu o vervă remarcabilă și, mai ales, cu o manieră de a scrie absolut originală, inconfundabilă.

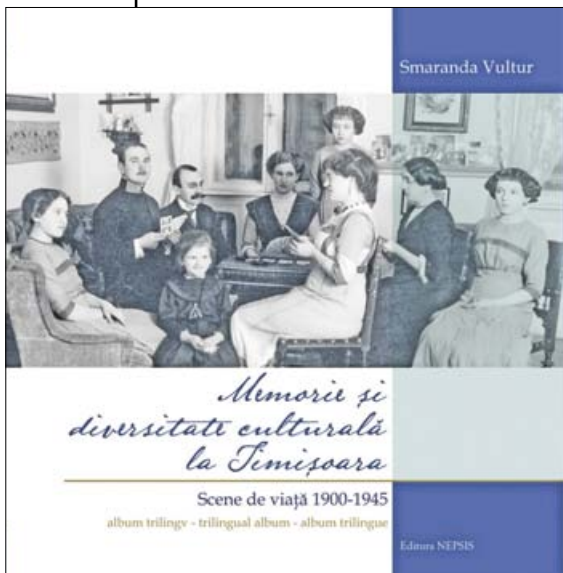
* Mirel Taloș, *Undeva în Transilvania*, prefață de Nicolae Breban, Editura RAO, 2019.

** Mihai Buzea, *Recrutorii*, Editura Polirom, 2019.

ocean

Pe scena lumii

GrațIELA BENG



Am stat mult în arhive în ultimii ani, de când lucrez la o ediție critică. Dintre documente, manuscrise și fotografii, am încercat să recompun Timișoara interbelică în datele ei de atunci. Să adlmec mireasma dintr-o cofetărie și să urmăresc vibrația din tipografii. Cafenele și redacții se găseau generos răspândite în Timișoara. Elita culturală se strângea la Café Restaurant Casino, la Cafenea-Bar Dacia și la Cofetăria Mann. Pe masă se găseau, de la sine înțeles, măcar câteva dintre publicațiile vremii. Nu doar în română erau tipărite periodicele care cutreierau prin Timișoara și Banat: între 1870 și 1942 au apărut 100 de titluri bi- sau trilingve, dintre care 28 erau publicații de cultură. Dar, dacă e vorba despre aroma dialogurilor culturale în preajma unei cești cu cafea, nimic nu ar fi putut egala farmecul de la Café Spieluhr – prima cafenea literară de la Timișoara, unde a fi împreună definea un *mod de existență*, în sensul dat acestor termeni de Bruno Latour.

Relație internă și comunicare (ca mod de existență) am redescoperit într-un album trilingv apărut de curând: *Memorie și diversitate culturală la Timișoara. Scene de viață: 1900-1945* (Editura Nepsis, 2019). Cu fotografii și evocări ale unor locuitori ai Timișoarei, născuți între 1905 și 1938, segmentele lucrării aduc laolaltă comunități etnice, familii, copii, timp liber, cofetării, cartiere, case și poveștile lor. „Memoria se leagă de locuri, creează spații, generează voci care se înțretaie și surprind puncte de ancorare, ilustrând, în același timp, diferite tipuri de discurs, de la relatarea autobiografică [...] până la formele mai mult sau mai puțin convenționale ale discursului istoricului”, scrie Smaranda Vultur în *Cuvânt înainte*.

Înrădăcinat într-un proiect de la sfârșitul anilor '90, în cadrul Fundației „A Treia Europă”, albumul arată cât de sugestivă este complementaritatea dintre memoria locurilor și memoria corporală, fixată în imagine (cu vestimentație, atitudine, grupare). Sau cât de percutantă poate fi memoria individuală în raport cu memoria colectivă: „M-am născut un copil fericit, din părinți care mi-au putut oferi foarte multe lucruri frumoase. Oameni înstăriți, cu moșie la Murani [...]. Așa că ne-au luat o Fräulein, o prusacă din Königsberg. Pe vremuri, erau guvernante care veneau aici și își câștigau o existență bună. Era o nemțoaică foarte severă [...]. Asta a fost norocul meu, că nu m-a răsfățat de mică, fiindcă mai târziu, când au venit vremurile de restriște, au venit comuniștii și am fost deportați.

Dacă aș fi fost o răsfățată, nu știu ce aș fi făcut. Nu știu dacă aș fi supraviețuit...” (Doina Andrașiu Lagia) Oameni din medii sociale incongruente, de etnii și religii diferite, zăgrăvesc viața timișoreană în prima jumătate a secolului XX și particularizează relația lor cu imaginea (cu propria reprezentare vizuală, dar și cu imaginea publică). Să vedem cum se numesc câțiva dintre ei: Sofia și Avram Imbroane, Steluța Crăiniceanu, Renée Klein, Maria Szegő, Gheorghe Stura și soția lui (născută Graff), Else von Schuster, Faber Waldemar, Iuliu Arendt, Zoe și Hortensia Coste, Lica Aneta, Ignaz Bernhard Fischer, Maria Klimko, Maria Zettel, Stela Simon, Gheorghe Lăzărescu. S-ar fi putut cunoaște în timpul plimbărilor pe Corso, s-ar fi putut împrieteni la școală.

În Timișoara, etosul instruirii (explicat de Virgil Nemoianu în *Europa Centrală. Nevroze, dileme, utopii*) era simptomul unei relații eficiente cu topografia luministă, dar și cu influența neoclasicismului și neumanismului în Europa Centrală. La Liceul „Carmen Sylva”, jumătate dintre eleve

nu erau românce, povestește Maria Popa despre amicitii interetnice de-atunci. La „Loga”, erau elevi români, evrei și unguri. Nemții se duceau la Banat. Unguri nu erau prea mulți, pentru că mergeau la Piarști, unde erau și români, o mulțime.”, își amintește Mihai Șora. Ca sursă a patrimoniului comun și ca modalitate de diferențiere și reîncadrare în rețeaua dependențelor care redefinesc raporturile individului cu societatea, identitatea multiplă deschide perspectiva istorică și antropologică spre un orizont comparatist. Totodată, reclădește legătura dintre Europa marginilor și Centrul ei.

Am regăsit în album și figuri cu care eram deja familiarizată: Virgil Birou, Romul Ladea, Ioachim Miloia, Catul Bogdan. Cu o răsucire evocatoare, la rândul-mi, aș nota că în 1930 Ioachim Miloia, directorul Muzeului Banatului, a reușit să deschidă, la Timișoara, *Salonul artelor bănățene*. Sculptorul Romul Ladea s-a numărat printre participanți. În 1933, Școala de Arte Frumoase s-a transferat de la Cluj la Timișoara, după ce, prin decizia Ministerului Instrucțiunii Publice, a fost hotărâtă lichidarea

instituției clujene pe motiv de reduceri bugetare. Un grup de intelectuali, printre care și Ioachim Miloia, a oferit condițiile necesare funcționării ei, iar Romul Ladea și Catul Bogdan s-au mutat la Timișoara, ca profesori. Într-un instantaneu surprins în 1936, chipurile lor însuflă o reală stilistică a existenței, cu coduri de sociabilitate și eforturi de (auto)construcție într-o geografie timișoreană cu trei dimensiuni: centru comercial, focar industrial și pitorească scenă a lumii (“world stage city”, cum ar spune Richard Lehan).

Travaliul recuperator al Smarandei Vultur reînsuflește o lume ale cărei semne se pot pierde în umbra memoriei colective. Cu desfășurările ei autobiografice și coregrafia de ansamblu, pe puntea care leagă experiența individuală de evenimentul comun, compoziția din *Memorie și diversitate culturală*... izbutește să fie antropologic și istoric acomodantă. E stimulativă, prin încurajarea memoriei latente și a apetitului reflexiv. Iar prin cartografiile nostalgice e, de-a dreptul, emoționantă.

Încrucisări

Pe Gheo l-am văzut întotdeauna ca pe un ingenu și povestitor de cursă lungă, priceput să țină frăiele narațiunii și să dea brânci dialogului. Cred și acum, după ce distanțarea (în timp) a disipat reacția consecutivă lecturii, că *Noapte bună, copii!* și *Disco Titanic* sunt romane fără de care proza contemporană și reflectarea ethosului bănățean (cu amprenta multiculturalismului și fluiditatea granițelor) nu pot fi discutate cu seriozitate. La proza scurtă a lui Radu Pavel Gheo am ajuns târziu și pe o cale ocolită. Citisem deja romanele înainte de a pune mâna pe *Numele mierlei*. Un alint discursiv m-ar face să adaug, probabil, că întârzierea a fost pricinuită de vreo strategie de lectură critică, doct aureolată, ori să-mi mărturisesc neîncrederea în proza de mici dimensiuni. Nici una, nici alta.

Dacă mi-aș fi ordonat lecturile în funcție de proba narațiunii pe suprafațe întinse, nu l-aș fi citit niciodată pe Cehov. Sau pe Sorin Stoica. Cu proza scurtă a lui Gheo a fost, așadar, o simplă desincronizare. Nefericită în primă instanță, își dovedește acum latura mulțumitoare – pentru că lectura nu prea îndepărtată a celor „cincizeci de clipuri vesele și triste” care alcătuiesc *Numele mierlei* (2008) m-a făcut să urmăresc, cu ochii măriți de curiozitate, *Un drum cu Ceapă* (2020).

O antologie de autor propune Radu Pavel Gheo: *Un drum cu Ceapă* e o selecție draconică (trecută printr-un filtru dublu) a prozelor scurte și foarte scurte publicate în ultimele două decenii. Reia o parte din narațiunile cuprinse în *Numele mierlei*, la care adaugă altele, publicate prin periodice. Sunt treizeci și trei de proze care adună personaje cu mentalități iscusit concentrate în două-trei gesturi și câteva replici: adolescenți, funcționari, soldați în termen, copii, chelnerițe, studenți, pensionari, țărani, foști ofițeri la Interne, vecini de bloc, o stareță, un șofer de maxi-taxi, o vânzătoare chinezoaică în bazar ș.a. Învelită în drapaje mototolite și culori serbede, viața ascunde traume, iscodește o vână de umor, își pierde suflul când sprintul o duce în preajma izbânzii sau găsește resurse de a o lua de la început, când un adevăr zdrențuit i-ar putea pune capăt. Faptul divers (*Pregătiri de nuntă*), derizoriul unui personaj marginal (din micro-narațiunea care dă titlul volumului), încurcăturile birocratice (din *Numele mierlei*), metamorfozele convenționale (*Frumos*), rutina dramatică din *Ultima cursă* reclădesc cotidianul în detaliul lui anost, destrămat pe la toate încheieturile și totuși înzestrat cu sens și cu forță. Câteva proze ies din aria banalului: inserează legitimitatea ficțiunii în fața realului, dacă „s-ar fi legat totul frumos” (în *Vibrația vieții*) sau conduc firul narativ spre intersecția dintre verosimil și fantastic (*Îngerul la telefon*).

Gheo observă și decupează bucăți de viață pe care lumea le întâlnește zi de zi, fără să zăbovească asupra ratărilor și resurecțiilor. Are câteva citoturi autobiografice, dar în cea mai mare parte creează personaje din te-miri-ce, le privește cu luare-aminte cum se răzbuună pe viață printr-un gest definitiv (*Prostu*) sau cum poartă stigma relaționării schioape (*Gheare de pisică*). Le însoțește într-o istorie în care se simt captive sau le stă alături într-un alt fel de timp, cu o călăuză „într-o mantie roșie ca sângele, lungă până la călcăie și cu bordură de catifea neagră. Pe cap bătrânul cu barba

alb-întunecată purta scufia roșie, bordată tot cu negru la moț și la tiv. «Ar trebui să fie albă», gândi o clipă băiatul, dar ce mai conta? Milan lăsă lemnele să-i cadă din brațe și făcu un pas înainte.” (*Dar de Crăciun*) Între fluxul cotidian și descărcările imaginarului, între adevăr și iluzie granițele pot fi surprinzător mișcate. Cinematografice, prozele au calitatea de a schimba pe neașteptate unghiul de înregistrare și se disting prin punerea în valoare a stop-cadrului. De aici, percepția viului și doza de imprevizibil – atât de necesare în literatură.

Alcătuirea unei relaționări paradoxale, rezistente și fragile în același timp, este transpusă la nivel discursiv prin precumpănirea dialogului. Laconic sau digresiv, dialogul dezvăluie istoriile stratificate ale oamenilor, într-un evantai de traiectorii de lectură – de la condiția umană la cronică de moravuri. Plasate în postcomunism și (câteva) în perioada de dinainte de 1989, narațiunile din *Un drum cu Ceapă* verifică sensibilitatea acordajului stilistic în funcție de epocă, zonă geografică și grup social. E punctul forte al prozei semnate de Gheo: ton de intensă autenticitate, care transportă reacții imediate și solicită riposte fără preget – consecință a modului în care dialogul topește istorii orale, (inter)dependențe sociologice, biasuri mentale și (false) incizii moralizatoare. În registrul umorului, una dintre piesele de rezistență este *Integrare la Găurești*, povestea în crescendo a vizitei unui comisar european care a vrut să vadă un sat românesc. „Cum doamna avea un stil personal de lucru, luase o hartă a României și, spre uimirea și groaza oficialilor români, pusese degetul la întâmplare undeva. Iar degetul ei se oprise taman la Găurești. Așa s-a trezit Ion Tacsin, primarul găureștean, cu ditamai comisarul european pe cap.” Rugați să-și spună părerea în privința sistemului agricol, țărani se codeșc, dar Fănel își face curaj și zice: „Păi, ce s-o mai dăm cotită? [...] Când a venitără ăia cu supvențiile, nu i-a dat Tacsin lui finu-su cât a vrut el? Că cică are în arendă la nu știu cine și nu știu ce. [...] În sală începu hărmălaia. Unii voiau să-l dea afară pe Fănel, alții strigau că de ce, că să-l lase să vorbească, fiindcă știe el ce spune... Primarul se făcuse pământiu la față și o blestema în gând pe comisăreasa care venise așa, în goana mașinii, de n-apucase să-și aleagă și el oamenii.” Ce a urmat și cât de integrat în UE e Găureștiul vă las să descoperiți.

Trebuie spus că, atât cât este, umorul din *Un drum cu Ceapă* se desface întotdeauna în pliuri descălcate, în care marginea ce desparte răsul de plâns e greu de redobândit. Gheo distinge alcătuirea lumii, iremediabil echivocă și imperfectă. Între umor și dramă, prezent și trecut, vigoare și devitalizare, se șterg până la indistinție hotarele, iar contradicțiile se încrucisează unele cu altele. Umor amar de extracție cehoviană sau imprecizie central-europeană? Și una, și alta. (G.B.)



Clasicul Coșbuc

Alexandru RUJA

George Coșbuc, *Opere I-II*
Ediție revăzută, note, comentarii, repere critice, bibliografie și indici de Gheorghe Chivu. Studiu introductiv de Dumitru Micu. Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, Univers Enciclopedic.

Nici *Ediția Coșbuc* nu a avut o soartă mai bună decât celelalte ediții ale clasicilor români. Volumele au apărut la mari intervale de timp, fără a putea fi încheiate de acela care a inițiat-o. Ediția critică a fost începută de Gavril Scridon în 1966 (*Opere alese, I. Poezii*), cu primul volum apărut la E.P.L., dar al doilea, care cuprinde tot poezie, a ieșit de sub tipar abia peste șase ani, în 1972. Gavril Scridon stabilește textul, scrie prefața, dar duce ediția până la volumul VI (Minerva, 1982), care cuprinde traduceri din volume (Terențiu, *Parmeno*; Schiller, *Don Carlos*) și din periodice (Vergiliu, Catullus, Heine, Camoëns, Petöfi, ș.a.), fără *Divina comedie*. Ediția este preluată de Gheorghe Chivu, care publică volumele VII (1985) și VIII (1988), cuprinzând *Divina comedie* de Dante (cu prefață și comentarii de Alexandru Dușu). Ediția de la Academia Română, F.N.S.A., în trei volume, preia pentru primele două volume (care cuprind poezia și proza) textul stabilit și cronologia lui Gavril Scridon, iar pentru volumul al treilea (traduceri) ediția lui Gh. Chivu, care realizează și revizuirea textului întregii ediții.

Punerea poeziei lui George Coșbuc în câteva scheme rigide a făcut ca recepția poeziei sale peste timp să încremenească. Una din scheme vine de la C.D. Gherea, cel care i-a pus eticheta de „poetul țăranimii”, care s-a rostogolit în timp, iar poezia sa a fost pusă în opoziție cu literatura citadină, cu modernitatea poetică. Accentuându-se legătura cu spațiul rural, s-a neglijat viziunea asupra culturii clasice, universale, pe care poetul o are și și-o manifestă din plin. A doua atitudine vine dinspre Cercul Literar de la Sibiu, grupare literară importantă, cu rol hotărâtor în modernitatea literaturii române contemporane. Manifestul lor a fost un act radical referitor la modernizarea literaturii din Ardeal, prin apropierea de viziunea modernistă lovinesciană, de susținere a literaturii citadine, de îndepărtare de literatura de inspirație rurală, prin respingerea culturii minore.

George Coșbuc este un poet de prea mari resurse pentru a putea fi privit prin absolutizarea unui singur unghi de evaluare critică. Resursele sale creatoare nu au fost epuizate, dar au fost diminuate și apoi întrerupte de un tragic eveniment personal. Poezia sa are o anvergură culturală care transcende epoci literare și nu poate fi cantonată în vreuna. Semănătorismul nu este toposul fundamental, deși undirile revolute ale acestuia o ating. Cea mai facilă, de aceea și cea mai răspândită percepție a poeziei lui Coșbuc este de relaționare cu folclorul, eventual cu inserții etnografice, fără să poată cuprinde integralitatea și complexitatea unei poezii mult mai bogată în posibilități de

interpretare. Nici modernitatea nu este cadrul manifestării, deși o prefigurează și arată o viguroasă capacitate de a o putea reprezenta. Poetul a trăit și a trecut prin epoci de tranziție și adânci metamorfoze ale literaturii, iar creația sa poetică le depășește prin originalitate și valoare, fără a se fixa cu hotărâre în vreuna.

Viziunea, perspectiva, originalitatea, specificul și legătura sa literară trebuiesc căutate în altă parte și anume în relația și în continuitatea mișcării literare din Transilvania începută cu Școala Ardeleană. Pe această linie se înscrie viziunea culturală și creația literară a lui George Coșbuc. Prin amploarea contribuției (activității) literare/culturale pe care a adus-o, de la, să amintim (traducerile) Vergiliu la Dante, George Coșbuc, urmează linia manifestărilor de tip enciclopedic, deschisă, spre exemplu, în cadrul Școlii Ardelene, de Ioan Budai-Deleanu. Dorința de a da creației sale „extensiune de epopee” cum mărturisește în notele de încheiere la volumul *Fire de tort* vine pe filiera deschiderii sale spre cultura clasică. Prin integralitatea operei sale, Coșbuc se descoperă ca un *clasic al literaturii române*.

Talentul lui Coșbuc nu a fost niciodată pus sub semnul întrebării și, de la Maiorescu încoace („Mai presus de toți stă incontestabil marele talent al poetului Coșbuc.”) a fost mereu apreciat. Și în privința observațiilor critice asupra poeziei sale nuanțele nu au întârziat să apară, atunci când analiza critică se făcea nu în apărarea unei direcții literare și în respingerea alteia, ci în cadrele unei viziuni atenuate de atitudinea exaltării polemice. E. Lovinescu, criticul care nu a înțeles niciodată exact literatura din Ardeal, scria, totuși, despre Coșbuc că are „o stăpânire de formă suverană” și „nu e poet care să fi mlădiat mai bine limba în fine sonorități”. G. Călinescu amendează la Coșbuc excesul de anecdotic, fapt care nu-l împiedică să evidențieze originalitatea poeziei, Coșbuc fiind, în viziunea criticului, „nu numai un desăvârșit tehnician, dar nu rareori și un poet mare, profund original, un vizionar al mișcărilor sufletești sempiternice cu un accent ardelean nu-maidecât evident, inimitabil și tocmai

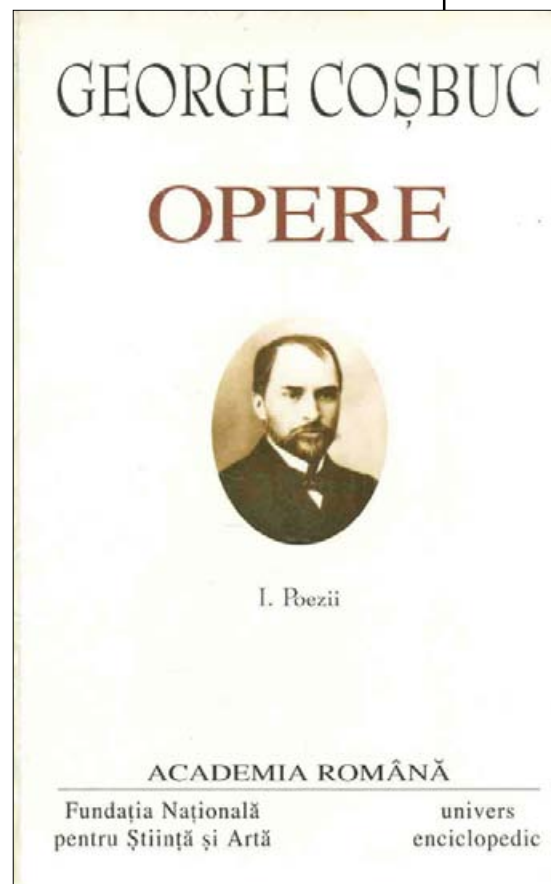
pentru aceea așa de des imitat”. Chiar și I. Negoițescu apreciază că în poezia *Pe dealul Plevnei*, „lirismul profund al poetului se relevă în imagini de-a dreptul trakliene”, iar „dulceața limpidă și îngrijorată a strofelor lui Heine revine, la nivel românesc, în *Cântecul fusului*”. Gazeturile sunt poezii „de un clasicism formal și afectiv remarcabil”.

Curios cum timpul istoric, dacă nu unește, apropie viziunile și preocupările. Deși modul de înțelegere estetic al poeziei era divergent, și George Coșbuc și poezii Cercului Literar au fost preocupați de cultivarea baladei. Desigur cu diferențe, uneori mari, în privința esteticii baladei, care a fost bine teoretizată și reliefată în esul lui Radu Stancă – *Resurecția baladei*. Dacă poezii de la Cercul Literar urmau linia goetheană asupra baladei, cu evident suport filosofic, în conformitate cu ideea lui Goethe, după care balada este „forma supremă a poeziei lirice” – concepând o direcție de originalitate aparte, *euphorionismul* – baladele lui Coșbuc nu ating acest nivel, rămânând la simbolistica mai directă a epicului. Comparația nu are în vedere o ierarhizare axiologică, ci o diferențiere de viziune și o distanțare de epoci literare. Baladele lui Coșbuc sunt bine structurate, narațiunea curge fără poticniri ritmice, sensurile sunt la suprafață și devoalate direct. Uneori, conțin, în final chiar o explicație clară.

Punctul inițial avea însă atinge-re și este de căutat, și pentru cerchiști și pentru Coșbuc, în literatura germană. George Coșbuc a cunoscut balada germană încă din școală, prin studiu, apoi în timpul călătoriei în patria lui Schiller și Uhland, de a cărui tip de baladă era mai atras și din care a tradus. Nu este lipsit de importanță că pe un carnet de călătorie la München poetul a notat popasul la Bayerische Bibliothek, impunătoarea bibliotecă bavareză, unde putea găsi ceea ce îl interesa. Este de remarcă că gimnazistul de la Năsăud făcea traduceri din poezi germani, lărgind sfera de traduceri în timpul studenției de la Cluj.

Cultivând balada, Coșbuc nu s-a așezat pe o tradiție sterilă, imuabilă, ci a încercat să facă dintr-o specie de tradiție (cum este balada întâlnită mai ales în fol-

clor) una cu posibile deschideri spre noi viziuni literare. Baladele sale sunt creații complexe, nu sunt simple prelucrări folclorice, între epic (povestire, narațiune) și liric (aproape întotdeauna impecabil în privința cadenței ritmic-poetice) se inserează dramaticul, ca element care dă tensiune baladei. În baladele lui Coșbuc, epicul sau a-liricul se unește, în cadre



destul de armonioase, cu liricul. În acest fel privite, baladele lui Coșbuc nu sunt deloc forme ale unei tradiții inerțiale, ci se deschid spre o modernitate literară. Clasicul Coșbuc avea o conștiință clară a poeticii creației sale. Dacă în poezia de iubire, poetul este adeseori aluziv, în balade mitul (povestea) își trăiește direct semnificația.

Anacreonticele lui Coșbuc sunt cântece de substrat erotic, derulate într-o melodicitate dată de mișcarea ritmică atent condusă, într-o simbolistică ușoară, fără încifrări și deschideri metaforice. Poetul cunoaște bine specia clasică, o valorifică cu măsură, dar intens, fiind încă o dovadă a orizontului cultural larg în care se mișcă.

Poezia în oglindă

O antologie care oferă imaginea reprezentativă a poeziei lui Ioan Pinte a este volumul *Față către față* (Poeme alese, 1992 – 2019; prefață de Ion Pop; Cartier, Chișinău, 2019), ce cuprinde poezia de la *Casa Teslarului* (2009) până la *Melci aborigeni* (2013), dar selecția nu urmează un drum cronologic. Cea mai mare parte a poeziei lui Ioan Pinte vine pe filieră culturală, fără ca afectul să fie ocolit, dar, mai întotdeauna, cenzurat. Există un spațiu cultural mai cuprinzător, resimțit apropiat și revenind mereu prin viziune eclesiastică, apoi unul literar/cultural, în care poetul trăiește din plin și a cărui savoare și simbolistică o valorifică în poezie. Nu este întâmplător că sunt amintiți în poezie: „tristan tzara” și „carl sandburg”, „apollinaire” și „sylvia plath”, „leonard cohen ” și „john beryman”, „benjamin franklin” și „konstantin p. kavafis”, „h[i]eronimus bosch” și „paul claudel”, „Beethoven” și „Pierre Emmanuel”, „Constant Tonegaru” și „daniel turcea”, „virgil mazilescu” și „Ion Mureșan”. Poate părea surprinzătoare această aglomerație onomastică din interiorul poemelor, dar arată o anume opțiune și un drum pe care poezia îl urmează.

Poezia lui Ioan Pinte are un bine consolidat eșafodaj

cultural, de pe care se desprind imaginile poetice, în vult, uneori, surprinzătoare prin inedit și înălțime metaforică, al-teori mai terne și coborâte spre teluric. Poemul este căutat cu febrilitate („...caut fibra poemului sfânt...”), el trebuie cenzurat cultural și nu lăsat sub unica manifestare a simplei inspirații, care poate fi, uneori, deformatoare („inspirația e deasupra mea și insistă / și mușcătura ei e a unui pitbull turbat). Poezia religioasă, bine reprezentată în antologie, nu este stridentă, nici descriptivă ori decorativă, ci mai mult sub forma unor sincere și profunde meditații asupra condiției umane, aflată în drama-tica zbatere dintre orgoliu și umilință. Retorica poeziei reține stilistica simbolică bine structurată în expresii relevante: „cum va fi Doamne / de vreme ce eu nu cunosc întristarea deplină / și nu am atins deloc adierea durerii / și nu voi simți niciodată descompunerea ultimă? – *Psalm*”.

Există, de asemenea, în poezie un peisaj campestru cu o accentuată simbolistică a acvaticului („romantica baltă”; „iubesc toate veștile despre apă”; „...când iarba învingătoare / și ploaia binefăcătoare ne vor aduce aminte de / trecut / dealuri cu pleavă și câmpii de nisip”). (Al. R.)

Paznici tranzitorii, incinte permanente

Valentin CONSTANTIN

Plec de la o premisă care ar putea să mă coste. Aceea că cititorii ar putea fi curioși să compare ceea ce cred ei înșiși despre autoritate cu ceea ce cred eu. În fine.

În anul 2006, editura Humanitas a publicat cartea unui filozof polonez, Józeph-Maria Bocheński, o introducere în logica autorității, scrisă în 1974, intitulată *Ce este autoritatea?*¹. Am fost confruntat pentru prima oară cu un exercițiu sclipitor de filozofie analitică.

Bocheński este tranșant. Ne previne că la data apariției cărții, filozofia analitică este ”practic necunoscută în Europa noastră continentală (aici se practică mult mai mult fiorul metafizic)”. În trecut fie spus, deși nu mă pricep la filozofie, nu i-am invidiat pe filozofii ale căror cărți le-am citit. Am observat că atunci când societatea are nevoie de ei ca să apere, de exemplu, drepturile fundamentale, filozofii și nu poeții sînt cei care fac figura albatrușilor baudelairieni.

În prefața cărții, Bocheński își asumă și el un risc. Afirmă că epoca în care trăiește (a doua jumătate a secolului XX, sau poate întreg secolul) este epoca autorității. În eseu cu același titlu, publicat în 1954, Hannah Arendt constata altceva, că o criză de

”am condus pînă la Brașov”) și propoziții care ne spun ce trebuie făcut (”adăpostește piscina” sau ”nu depăși viteza legală pînă la Brașov”).

Cea de-a doua clasă de propoziții, pe care Bocheński le numește directive, nu sînt, bineînțeles, nici adevărate, nici false. Nu sînt nici probabile, nici improbabile. Autoritatea al cărui domeniu îl constituie propozițiile care descriu situații de fapt este numită autoritate epistemică sau ”a științei”. Este autoritatea profesorului sau a medicului. Cea de-a doua, care are ca obiect ordine sau directive, este denumită autoritate deontică. Autoritatea deontică este cea a comandantului sau a superiorului.

Ați observat probabil că Guvernul României și media afiliată separă în explicarea măsurilor adoptate în regim de urgență sau de alertă o fază epistemică și o fază deontică, fără să utilizeze însă aceste cuvinte. Politicienii și media numesc ”evaluare științifică” sau ”comunicare strategică” activitatea unor experți care stă la baza deciziei politice. Conținutul deciziei politice se confundă, probabil, cu avizul experților. Știm deja de la Bocheński că deși autoritatea deontică și autoritatea epistemică nu se confundă niciodată, ele pot avea în schimb același purtător. Probabil că într-un model ideal de societate purtătorul autorității deontice este și purtător al autorității epistemice. Atunci când vrem un guvern de tehnocrați, vrem să investim o presupusă autoritate epistemică cu o

de igienă publică se confundă cu măsurile de sănătate publică și amatori de transparență în politicile publice nesatisfăcuți.

În fine, mai există o infuzie socială de scepticism. Ea vine de la cei care au observat că profeția lui Lenin (pe care o evocă Hannah Arendt), aceea că într-o anumită etapă a istoriei sale un stat va putea fi condus de o bucatăreasă, tocmai s-a îndeplinit. În această atmosferă, autoritatea se erodează serios pentru că populația începe să îi privească de sus pe politicieni.

La noi, spre deosebire de alte state civilizate, criza epidemică a fost dublată de o criză constituțională. Criza constituțională are la bază, în opinia mea, o distincție greu de menținut, distincția dintre autoritate și putere. În primul rînd, în mod curent, autoritatea este privită ca fiind o putere legitimă, fără recurs la constrîngerea fizică. În schimb, în celebra definiție a lui Max Weber „putere înseamnă orice șansă de a impune propria voință în interiorul unei relații sociale”. În ultimă instanță, a impune înseamnă, în stat, utilizarea constrîngerii fizice sau a ”violentei legitime”, cum o numea Weber. Constrîngerea fizică fiind privită ca o condiție a eficacității autorității deontice. Însă în arhitectura statului constituțional, termenii ”putere” și ”autoritate” posedă sensuri speciale.

Constituțiile cu o bază democratică afirmă suveranitatea poporului, ceea ce înseamnă că poporul deține o putere supremă în stat. Această putere politică supremă se dizolvă într-o Constituție – actul politico-juridic suprem, prin care statul democratic se fondează sau se reface. Dacă Constituția este actul politico-juridic suprem, este logic că a preluat supremația puterii poporului pentru că nu pot coexista două supremații în stat.

Din momentul fondării sau refondării democratice a statului prin Constituție, puterea politică, în principiu divizibilă, se transferă unor organe ale statului (care în tradiția juridică franceză se numesc autorități).

Aceste organe ale puterii de stat derivă din puterea depozitată de popor în Constituție. Ele se recompun ciclic prin vot popular. Este însă fals să susții că posedă o legitimitate democratică conferită de votul popular. Este la fel cum ai susține că legitimitatea unui copil depinde de durata sarcinii și de circumstanțele fizice ale nașterii. Legitimitatea unui președinte de stat sau a unui șef de guvern este măsurată de respectarea procedurii constituționale prin care a ajuns la putere. Votul popular și efectele sale reprezintă o parte din procedura prescrisă de Constituție.

Am amintit mai înainte că autoritatea este un concept creat de romani. Urmîndu-l pe Cicero, Hannah Arendt subliniază în eseu său că la romani puterea rezidă în popor, însă autoritatea aparținea Senatului³. În această arhitectură a statului, Senatul Romei era cel care supraveghea voința și acțiunile poporului roman. Deși nu era însoțit de nici un instrument de constrîngere, avizul Senatului era respectat întotdeauna. De aici, ideea că Senatul era garantul unui aranjament constituțional în care un organ independent, un conclave de înțelepți, cenzura voința poporului.

Statul constituțional modern, sau, dacă doriți, statul constituțional funcțional, s-a născut abia atunci când a fost creată și consolidată garanția independentă a constituției sale, asigurată de o putere judiciară (Curtea Supremă în cazul Statelor Unite) sau, de un organ politico-judiciar (Curte Constituțională).

Fără îndoială, garantul Constituției reprezintă cea mai înaltă autoritate în stat. O autoritate care, asemeni Parlamentului, nu are nevoie de organe auxiliare care să folosească violența. Spre deosebire de Parlament și Guvern, care sînt organe tranzitorii, Curtea Constituțională este un organ permanent.

Un Președinte sau un Prim-ministru care atacă o Curte Constituțională atacă Constituția din care derivă propria lor autoritate. Curtea Constituțională care deține monopolul interpretării Constituției, se confundă cu Constituția. Autoritatea ei nu derivă din Constituție, este chiar autoritatea Constituției. La noi, din faptul că Președintele este declarat și el garant al Constituției se presupune că poziția sa în stat ar fi asemănătoare cu cea a Curții Constituționale. Însă atunci când Constituția României spune că Președintele este garantul Constituției, se referă la un paznic tranzitoriu care nu posedă cheile incintei pe care o păzește. Iar atunci când spune că Curtea Constituțională este garantul Constituției, Constituția vorbește despre cei care o protejează lucrînd pentru ea, cu titlu permanent, în interiorul incintei.

¹ *Ce este autoritatea? Introducere în logica autorității*, Humanitas, 2006.

² Hannah Arendt, *Between Past and Future*, 1954. Am folosit traducerea franceză, *Qu'est-ce que l'autorité ?* în Hannah Arendt, *La crise de la culture*, Gallimard, 1972, p. 121.

³ Cit. pp. 161-162.



Întrunirea Asociației Femeilor Române, anii '20.
Colecția Steluța Imbroane Crăiniceanu

autoritate ”constantă, din ce în ce mai largă și mai profundă” a însoțit dezvoltarea lumii moderne în secolul XX². În ce mă privește, nu cred că, de la inventarea ei de către romani, autoritatea a părăsit vreodată politica sau societatea.

Cum am putea concilia opiniile liminare ale acestor gînditori atît de respectabili? Eseul lui Hannah Arendt are un obiect diferit de cel al lui Józeph-Maria Bocheński. Este o sociologie a realității. În ochii mei, este un complement fericit al cărții lui Bocheński (sigur, nu în intenție). Aparenta contradicție este provocată de faptul că autoritatea este un termen evaziv. Aici nu este nimic de semnalat în plus, deoarece toată lumea s-a lovit de ambiguitatea termenilor generali cu care lucrează nu numai filozofia sau știința politică, ci și domenii cu vocație practică, așa cum este dreptul constituțional.

Bocheński definește autoritatea ca o relație cu trei termeni, știut fiind că pentru existența unei relații sînt necesari minimum doi termeni. Termenii sînt: purtătorul autorității, subiectul autorității și domeniul ei. Primii doi termeni nu se confundă: „nimeni nu este, în niciun domeniu, o autoritate pentru sine însuși”.

Cei care doresc să vadă o versiune plauzibilă a anatomiei autorității vor citi sau vor reciti cartea lui Bocheński. Eu mă limitez să descriu o distincție prea puțin utilizată în practică, totuși importantă. Importantă, de exemplu, pentru situația pandemică actuală. Bocheński ne arată că există două tipuri de autoritate, în funcție de domeniul lor: una al cărui domeniu îl constituie propoziții care ne spun ceea ce este (”afară plouă” sau

autoritate deontică. Iar atunci când spunem că o sentință e prost motivată, deplîngem lipsa de autoritate epistemică manifestată de cineva (judecător) care a fost investit cu o autoritate deontică.

Legat de autoritatea epistemică, nu este probabil foarte clară distincția dintre aceasta și competență. Este totuși o distincție crucială. Spre deosebire de autoritate, competența este o relație cu doi termeni, între un purtător al competenței și un domeniu. *E.g.*, un medic specializat este competent în domeniul unei noi epidemii. Care este legătura între competență și autoritate?

Ca să devină o autoritate epistemică pentru mine, competența cuiva trebuie să satisfacă cel puțin două condiții: să fie o competență mai mare decît a mea și să fie dublată de sinceritate. Dacă alegem exemplul gripei Wuhan, dl. Arafat, dl. Rafila sau dl. Tătaru sînt mai competenți decît mine. Am însă motive să cred că nu sunt suficient de sinceri cu mine. Ceea ce le pune serios la îndoială autoritatea. În acest exemplu, mai intervine însă un factor perturbator. Spre deosebire de alte domenii, în care se exercită competența, cum ar fi domeniul circulației rutiere sau cel al liniștii publice, domeniul gripei Wuhan opune o remarcabilă rezistență la cunoaștere. Experții internaționali nu dau semne că vor inventa un vaccin, dar s-au compromis deja avînsînd termene ne-realiste. Apoi, experții nu pot să cadă de acord asupra unei scheme de tratament, iar pretențiile s-au prăbușit ca niște castele de cărți. În plus, OMS nu este, din păcate, nici o autoritate deontică, nici o autoritate epistemică recunoscută. Există și sceptici care nu cred că măsurile

Pseudo-Expertgetikos

Mădălin BUNOIU

Mi-a trebuit mult să-mi amintesc momentul, sau măcar perioada, când am auzit sau folosit pentru prima dată cuvântul sau noțiunea de *expert*. Am călătorit în timp și am ajuns undeva în anii de școală primară, când l-am regăsit pe tatăl meu în compania unei persoane foarte elegante, distinse, cu un aer aristocratic – *Domnul Ceaușu*. Așa îl apela tatăl meu, cu un respect și o stimă aparte. Aveam să aflu mai târziu că *Domnul Ceaușu*, devenit, sau mai degrabă redevenit după 1990 un important lider țărănist local, a avut o tinerețe cel puțin zbuciumată, ca mulți tineri intelectuali după anul 1945 – a fost persecutat de regimul comunist, i-au fost afectate studiile și multe altele. *Domnul Ceaușu* era expert! Expert contabil! Acea meserie, sau calitate, la care instituțiile statului – poliție, procuratură, judecătoreie făceau apel pentru a certifica/ analiza/ decide în situațiile complicate de natură penală ajunse pe birourile poliștilor, procurorilor sau judecătorilor.

Domnul Ceaușu l-a convins și pe tatăl meu să devină, la rândul său, expert. Expert tehnic, în domeniul energetic, specializare pe care o profesa ca absolvent al Politehnicii timișorene. Îmi aduc aminte de această latură a activității sale pentru că îi citeam (pe furie) toate rapoartele de expertiză, cu situații și cazuri foarte interesante: locuințe și imobile incendiate din cauza defectelor la instalațiile electrice, furt de energie electrică prin dispozitive improvizate (unele adevărate capodopere tehnice), distrugerea de echipamente electrice și multe altele. Am și o amintire oarecum comică legată de această activitate a lui. Biroul de expert al tatălui meu era acasă. Aici veneau pentru discuții poliștii sau procurorii ce se ocupau de caz, dar și cei care solicitau expertizele. Din când în când, căci așa era în comunism, dacă doreai să cumperi două sticle de *Pepsi Cola* și se dădea la pachet și o sticlă de oțet. Dacă voiai un kilogram de portocale, și se dădea și o cutie cu creveți din Vietnam.

Tata mai primea și expertize din afara domeniului său de competență. De exemplu, partaje la divorțuri. Într-o astfel de situație, au venit la noi acasă doi ex-soți. Toate bune și frumoase până când, la propriu, au început să se palmuiască, să urle, să țipe.... A fost ultima „audiență” acasă pe care mama mea a mai permis-o...

Să revenim la experți. Nu știu cât de expert era tatăl meu în partajele de divorț, dar știu că extinderea competenței în afara granițelor profesionale dovedite este o mare eroare, iar societatea românească de azi duce cu ea tragedia incompetenței unui anume tip de experți. Mă voi referi aici, pe scurt, la câteva aspecte din zona educațională.

Expertul, prin competențele sale, trebuie să ofere explicații, să argumenteze, să convingă. Când expertul trece de la explicație la predicție, atunci trebuie să ne punem o serie de întrebări. Luarea deciziilor pe baza dovezilor este esențială. A te pune, ca expert, în rolul Mamei Omidă este deja o tragedie. Dar clienților, oricare ar fi aceștia, le plac mai mult predicțiile (cel mai adesea optimiste). „Promisiunile unui diagnostic, chiar și speculative, sunt întotdeauna mai binevenite decât certitudinile absolute ale unei autopsii”, spune Tom Nichols¹. Domeniul educației a ajuns să fie terorizat de tirania părinților, a celebrelor deja grupuri de mămici și tăti de pe *Wapp*. Dar este în egală măsură adevărat că această stare este generată adesea și de slaba pregătire și de lipsa de atitudine a unor cadre didactice. Mulți părinți se

consideră ei înșiși măcar la nivelul cadrelor didactice, pentru că „am și eu studii superioare” — chiar dacă efectuate la celebrele fabrici de diplome din anii 2000, adevărate (re)calificări la locul de muncă.

De aici se recrutează și promotorii teoriilor conspirațiilor, fie că vorbim de vaccinuri, de telefonie 5G sau de coronavirus. Este oare posibil ca dintr-un eșantion de bolnavi COVID, 70% să spună că de fapt coronavirus este o conspirație²? Inflația de diplome nu este un fenomen pur românesc. Am fost surprins să-l regălesc într-o copie la indigo și în Capitolul 3, „Studiile superioare: clientul are întotdeauna dreptate”, al cărții lui Tom Nichols, *Sfârșitul Competenței*. Suntem, de multă vreme, în situația în care absolvenții nu mai sunt caracterizați de conținut, ci de formă. Diploma de doctor, spre exemplu, este mai importantă decât tema tezei de doctorat. În schimb, există reticență în a face public conținutul tezei iar în „cancelariile universitare” se discută mai degrabă despre criterii, puncte, factori Hirsch și mai puțin de conținuturi, teme sau preocupări intelectuale.

Acest domeniu mai este terorizat de o categorie de *steak-holderi* — „experți” în educație, acei indivizi veroși care n-au predat niciodată, care nu știu ce înseamnă să stăpânești, să atragi și să coordonezi 30 de elevi sau 100 de studenți cărora li te adresezi zilnic sau săptămânal, nu știu cum este să vorbești *pur și simplu* șase, opt sau zece ore pe zi în fața unui astfel de public, să gestionezi emoții, stări și conflicte. Și peste toate acestea să fii și bine pregătit profesional. Inflația de informație de pe Internet, mare parte de foarte proastă calitate, coroborată cu fudulia inconștientă a necunoașterii duce spre un pericolos egalitarism al opiniilor experților reali, pregătiți și competenți și al „experților” de conjunctură, deveniți specialiști după o lectură sumară pe Wikipedia, aspect sesizat într-o postare publică și de colegul meu Dumitru Tucan³.

În timpul celui de-al Doilea Război

Mondial a fost posibil ca, într-un moment de criză absolută, SUA să pună laolaltă, în cadrul proiectului Manhattan, un grup de specialiști care, sub presiunea necunoscutului, dar mai ales sub presiunea unui scenariu apocaliptic în care Hitler și aliații săi și regimurile nazisto-fasciste din Germania, Italia și Japonia cucereau lumea, au reușit să realizeze bomba atomică — ceea ce a întors iremediabil soarta acestei conflagrații. Un alt sens al istoriei nu cred că ne-ar fi oferit posibilitatea de a da jos statuile dictatorilor așa cum, odios, sunt culcate acum la pământ statuile lui Winston Churchill sau Woodrow Wilson. Simt că astăzi, ca societate, nu avem capacitatea de a pune laolaltă specialiști sau experți care să rezolve o situație de criză. Sau poate că această criză încă nu a venit, în ciuda aparențelor.

Unul din mecanismele prin care toată lumea consideră că se pricepe la educație este și accesul rapid la informație, via internet sau rețelele sociale. Nu mai există nicio barieră între informație și instrucție. Faptul că avem o cantitate imensă de informații la un click distanță nu înseamnă realmente nimic. Faptul că informația seacă se obține ușor nu aduce cu sine și capacitatea de a o utiliza la modul optim. Instrucția, procesul de gândire și reflecție, aprofundarea și imaginarea de scenarii sunt elemente esențiale pentru dezvoltarea intelectuală. Într-un astfel de context nu poți să accepți ca explicație pentru medicina naturistă „efectele mecanicii cuantice generate de medicamentele minune asupra organismului”. Se pare că mecanica cuantică este un panaceu. Relativ recent, chiar un director de spital o invocă neadecvat pentru a explica un anume tratament oncologic.

Tom Nichols descrie în cartea sa o realitate pe care mulți am refuzat s-o vedem. America visurilor noastre are și ea fețele sale dubioase. Una este să studiezi la o universitate din Ivy League, și alta este să studiezi la una din celelalte patru-cinci mii de universități

sau colegii americane. De treizeci-patruze de ani, universitățile și profesorii se află sub asediul pretențiilor studenților și părinților. Procentul de note mari, chiar maxime, a crescut semnificativ, creând dificultăți majore în a mai distinge cu



adevărat ierarhiile. Examenul de evaluare națională, derulat recent în România, a dus la situația ca în unele licee nota de admitere să fie 9.98. O fi bine, o fi rău?

¹ Tom Nichols — *Sfârșitul competenței*, Editura Polirom, 2019.

² <https://m.rfi.ro/social-123031-timisoara-70-dintre-bolnavii-de-covid-din-ultimele-zile-cred-teoria-conspiratiei>

³ https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=2676661742555244&id=100006343327076

Credem miturile politice pentru că vrem să le credem

Vladimir TISMĂNEANU

Naționalismul este un fenomen modern. La fel și națiunile, acele comunități supra-individuale în care, *volens nolens*, suntem sortiți să trăim. În formele sale inflamante, naționalismul devine, cum observa Danilo Kis, paranoia. De multe ori, naționalismul, copil al modernității, se răzvrătește împotriva acesteia, o contestă pătimăș, virulent și spasmodic, predică o revenire la un trecut idealizat, romantizat, mitologizat. Inventând tradiții, naționalismul devine o narațiune legitimatoare și consolatoare. Are o funcție compensatorie, dar și una anesteziantă. Este simultan defulare și refulare, sentiment și resentiment...

Există cel puțin câteva întrebări esențiale pe care cred că trebuie să ni le punem atunci când analizăm emergența structurilor tolerante din punct de vedere politic:

Este naționalismul o amenințare reală la adresa acestora? Este naționalismul o formă neapărat otrăvitoare de șovinism, o nouă ideologie totalitară, o forță fundamental inamică valorilor liberale? Sunt aceste societăți ostatecele propriului trecut, condamnate să reproducă perpetuu vechi animozități și conflicte?

În realitate, ar trebui să distingem între mai multe variații de naționalism: cel incluziv *versus* exclusiv, liberal *versus* radical, sau, așa cum propunea Yael Tamir, policentric *versus* etnocentric. Etnocentrismul este o formă de naționalism care transformă distincția reală dintre grupul din interior și ceilalți într-o poziție superioară tuturor celorlalte. În circumstanțele postcomuniste, această versiune etnocentrică a naționalismului, mai degrabă decât cea liberală, a părut să fure prim-planul. Suspectând orice analize raționale, naționalismul etnocentric apelează la sen-

timente, afecte și emoții. Conținutul adevărului este aproape irrelevant în asemenea narațiuni dedicate stimulării demnității și orgoliului.

Credem miturile politice pentru că vrem să le credem, nu pentru că ele sunt adevărate. Un profet este urmat într-atât de mult nu doar pentru că reușește să-i convingă pe adepți, ci și pentru că el spune ceea ce aceștia vor să audă. Avem încredere în anumite interpretări idealizate ale istoriei pentru că ele ne oferă plăcere, momente de satisfacție și o anumită percepție a magnitudinii personale. Evident, multe din aceste tendințe periculoase ar putea păli ca urmare a consolidării democratice și impactului integrării europene. Și totuși, ele nu vor dispărea complet, așa cum ne-au demonstrat și ne demonstrează permanent guverne precum cel al lui Viktor Orbán.

În economia analizei mele, lucrez cu următoarea definiție a naționalismului (iliber) radical: acesta reprezintă o evaluare emfatică, adesea autocentrată și egocentrică, a virtuților, meritelor, neșanselor și prezumatelor misiuni istorice ale grupului etnic al cuiva, și care, prin implicație, neagă drepturile, suferințele și aspirațiile similare ale altor grupuri. Este clar că nu includ în această definiție versiunile benigne sau liberale ale naționalismului. Acesta din urmă se bazează pe viziuni integrale ale națiunii ca depozitar al virtuților comune, adică o entitate sacră care reclamă o nesfârșită devoțiune și sacrificii de sine din partea membrilor. Potrivit unei astfel de viziuni, cineva fie este născut sârb (sau ungur, sau rus), fie nu este. Cu alte cuvinte, ea exclude posibilitatea cuiva de a deveni membru al națiunii, indiferent de ce anume este gata să facă individul pentru a primi respectivul statut: convertire religioasă, performanțe literare extraordinare, voința de a se înrola în armată și de a lupta pentru „patria mamă”, etc.

scienza nuova

Crescând lângă doi nostalgici

Gabriela ADAMEȘTEANU

Scormonind în timp și-n spațiu

Îmi plac poveștile de familie, dar, cu puține excepții, la noi nu poți merge prea departe în timp: lipsesc actele bisericești despre botezuri și înmormântări, cele notariale au apărut târziu, aristocrația din documentele medievale (testamente, danii, acte de zestre) s-a deklasat sau s-a topit în lumea occidentală. Presupun că și în Transilvania doar sașii și, poate, maghiarii au un arbore genealogic întins pe mai multe secole.

Cutuma societăților care impun căsătoria în interiorul aceluiași perimetru social încearcă să transmită următoarei generații un *asset* pozițional, economic, biologic și spiritual: visul uman al eternității. Dar orice mariaj pune în competiție două hărți genetice, obiceiuri, specificități lingvistice și legende de reușite sociale. Ghidați de afinități și de mitologiile părintești, urmașii vor alege o linie sau alta, când n-au să facă un *puzzle* din amândouă.

Mi s-a părut fascinant să urmăresc cum se combină zestrea biologică și culturală în familii, începând cu a

din străbunice o cheamă Ivana), iar din partea mamei, în Grecia, prin melanjul bucureștean. Ca istoric, tata și-a urmărit strămoșii, și a ajuns cu arborele genealogic al șirului de preoți de țară din Câmpia Dunării (Vlașca) până la sfârșitul secolului 18. „De 200 de ani avem știutori de carte”, mi-a spus unchiul Nicolae, avocatul, dorind să sublinieze blazonul intelectual al familiei. De la bunicul meu, Ioan Adameșteanu, au rămas cărți cu alfabet mixt, slavon și latin, și iscălitura lui, un scris elegant. El este și primul care a purtat acest nume, pornit de la numele unui sat, Adamești, dispărut între timp; l-a primit de la învățătorul lui, care și-a simplificat catalogul, fiindcă avea în clasă doi Ioan Rădulescu (tatăl bunicului fusese un preot, Radu).

Așa s-au construit numele de familie românești, de obicei la sfârșitul secolului 19.

Fără să știe aceste amănunte, fiul și nora mea au ales pentru băiatul lor numele aceluși stră-stră-bunic, Radu, mult purtat în toate straturile sociale, inclusiv de voievozii valahi, derivat onomastic din cuvântul slav, radosti=bucurie.

Ramura ardelenescă a Adameștenilor provine, pe partea bunicii mele

bătrânețe pică pentru că își dăduse „de sufler” o fetiță, deklasând-o.

Copila adoptată, bunica mea, s-a măritat cu mărunțul negustor oltean din Pantelimon și a murit la 34 de ani de febră tifoidă, în timpul Primului Război, împreună cu trei dintre copii. Cei supraviețuitori au dus-o greu: primii doi, Geta și Gogu, n-au putut face multă școală, deși erau inteligenți și dinamici, fiindcă tatăl, când s-a întors din război, și-a făcut altă familie. Îl chema Nicolae Predescu, iar pe tatăl lui, firește, Preda. Tanti Geta și-l amintea pe bunicul ei, olteanul voinic, aducând marfa din Cărbunești cu cobilița.

De fiecare dată când privesc Bucureștiul de la înălțimea unei terase de bloc, peste priveliștea momentului, se suprapune fantasma unui târg medieval înconjurat de lacuri și de pădurea deasă a Vlăsiei, cu străzile breslelor podite cu lemne, cu oameni cărând apa cu cobilițe și bragă cu sacale pe ulițe prăfoase, în lătrat furios de câini. Poate sunt reminiscențe de lectură, poate sunt fantasmale unui timp netrăit, viețile îndepărtate ale necunoscuților mei strămoși.

Fiind cea mai mică, mama a fost norocoasă; îngrijită de sora cea mare, a făcut școală și a ajuns profesoară de me-naj. Bucureșteancă trup și suflet, detesta orașele de provincie, dar și periferia Pantelimon-Obor, unde se născuse. A reușit să-mi insuflă intensă ei nostalgie după capitala părăsită la terminarea școlii, ca să-și ia în primire postul din Chișinău, unde avea să-l cunoască pe tata. A mai avut un interval la Năsăud, de unde și-a cerut transferul la Târgu Ocna ca să-l reîntâlnească pe tata, cu care rămăsese în corespondență. N-am văzut niciuna din scrisorile lor, despre care mi-a povestit doar tanti Geta, probabil singura ei confidentă.

Ambele aveau o excelentă manualitate, pe care nu mi-au transmis-o, ca și aplecarea spre matematică, moștenite de fratele meu, și simțul pentru business, păstrat de nepoți. Tanti Geta le-a exersat în mica ei prăvălie, până i-au închis-o comuniștii. Timpurile și conviețuirea cu tata nu i-au dat mamei ocazia să le aplice decât mai târziu, în viața mea și a fratelui meu: ne-a lăsat pe fiecare cu un apartament (de bloc) în București, cu ideea și energia ei.

Când am „ținut în spate” Revista 22, ocupându-mă de contabilitate, distribuție, recrutare de personal, care mă solicitau într-o măsură încă și mai mare decât partea editorială, mi-a trecut prin minte că mi-au fost de ajutor calitățile lor, câte au mai ajuns la mine.

Așa cum apar în fotografii de tinerețe, surorile Predescu, două doamne, cu pantofi eleganți, pălării și mănuși, și un peisaj stradal bucureștean în spate, nu prea seamănau. Mai înaltă, cu pielea albă, păr ondulat și o linie delicată a nasului, extrovertită, veselă, tanti Geta pare să-și fi moștenit bunica grecoaică. Mai brunetă, interiorizată, scumpă la vorbă, cu o mare forță interioară, uneori dură, mama pare să fi continuat linia oltenească a familiei.

Am descoperit târziu că, mai mult decât cu mine și chiar decât cu fratele meu, seamăna uluitor cu ea la chip, și chiar la inflexiunile vocii, un nepot din partea fratelui ei. De mică devenisem conștientă de dorința ardentă a tatei ca

să păstreze în noi gena „neamului” său.

Acum mi-este însă tot mai clar că în trupul și personalitatea copilului se înfruntă moștenirile multiple ale unor strămoși din lumi și epoci diferite.

Veșnicia nu se născuse în Toporu

S-au înfruntat în mine și nostalgiile părinților.

Tata tânjea după o vacanță la Toporu, satul din Vlașca, așezat între Giurgiu și Alexandria. Era și nostalgia fraților săi, inclusiv a lui Dinu, deși de la 24 de ani trăise doar în Italia și a revenit în țară, târziu, după ce devenise un cunoscut arheolog italian.

Singurul care nu s-a prea mai întors în satul natal a fost fratele cel mare, Cornel, plecat de timpuriu la o școală militară, ajuns mare chirurg și mort, la 55 de ani, în închisoarea din Craiova.

Abia când am împlinit 14 ani, după ce auzisem nenumărate povești despre Toporu, am ajuns într-o vară acolo. Părinții nu-și permisese până atunci această călătorie, deși între Pitești și Toporu erau numai vreo 200 km. Am sosit cu capul plin de clișeele școlare, dar în Toporu n-am găsit nici urmă din satul lui Alecsandri ori Coșbuc. Veșnicia nu se născuse acolo unde la horă se dansa tango și vals, iar la patru noaptea trenurile murdare, îmbăcșite de mirosul de țuică, se umpleau de navetiștii care munceau în Giurgiu ori București: mi le reamintesc atunci când îmi reeditez prozele scurte și recitesc *Ora de navetă*.

Oricât de des am mai ajuns în Toporu, lumea satului mi-a rămas străină: moștenisem integral opțiunea urbană a mamei. M-au respins, mai târziu, și teoriile — semănătorismul, autohtonismul etc. — și înscenările folclorice, de la cele legionare la apogeul caricatural al *Cântării României*. Înțeleg că mitizarea rurală vine din adâncurile unei țări agrare, încremenită în feudalisme târzii, și că în ea s-au regăsit toți cei, atât de mulți, plecați din sat, care, oricât de bine s-au descurcat în spațiile citadine, tot mai reproșau jeluitor părinților că „i-au dus de-acasă”. Mie, emoția asta îmi lipsește, deși m-am simțit „acasă” în casa bunicilor, refăcută din temelii de Petre, cel mai mic dintre frații Adameșteni și de Lita, soția lui, adevărați intelectuali ai satului și modele de oameni gospodari. Decenii de-a rândul au găzduit, pe vară și la sărbători, restul fraților (care le donaseră demult mica lor parte de moștenire) și urmașii lor.

Îl întâlneam acolo pe Oiță, profeso-
rul de Medicină Veterinară, care își scria tomurile, în șort, în grădină, aproape de gârlă, și, periodic, era chemat în satele din jur să trateze epidemii de animale. Pe agronomul Costică, al cărui umor îl întrecea pe cel al vorbărețului avocat Nicolae, poreclit „Papagalul”, pe exotical Aurel, cu o inteligență vie și pragmatică, și un trecut ascuns (aș fi știut mai multe despre Mișcare și închisori, când mă documentam pentru *Provizorat*, dacă i-aș fi aflat la vreme secretele politice). Și, de la un timp, pe carismaticul și mult-așteptatul Dinu, așezat la masa de piatră de sub nuc botezată „masa tăcerii”, unde se vorbea și se râdea până târziu. De acel loc și timp, însuflețit de ei, ne va fi dor mereu, celor din „clanul Adameșteanu” care, copii sau adolescenți, am trăit zile de neuitat, acolo. Altfel decât au prins rapoartele amănunțite pe care le făcea un așa-zis „prieten al familiei”, cadru didactic cu funcții în zonă.

Dar, când deschideam poarta și



mea. Chiar cu mine. Nu-mi revendic o apartenență „geografică”, legată de locul nașterii, așa cum păstrează mulți o viață întreagă (uneori o și utilizează social, în comunism se vorbea despre rețeaua oltenilor sau a ardelenilor în structurile puterii). În cele două orașe de provincie unde au locuit (Târgu Ocna și Pitești, unul în Moldova, altul în Valahia), părinții mei au fost „venetici”. Am crescut cu mîntea băntuită de mirajul capitalei pe care mama mi-l sădise în minte de când mă știu, fără să-mi pun întrebarea „de unde sunt”. Cu toată alegerea lui constantă, niciodată în cei 60 de ani de când îl locuiesc, n-am simțit Bucureștiul ca fiind „al meu”: detest clima de șes, și doar vederea dealurilor îmi transmite un sentiment de „acasă”. Dar iubesc orașele mari, și n-aș vrea să locuiesc altundeva decât un timp limitat, ca să văd „cum e și viața acolo”.

Sunt educată în cultura Vechiului Regat. Îi admir pe pașoptiștii care au făcut țara asta și mă amuză complexe de superioritate ale locuitorilor celorlalte provincii, mai ales ale ardelenilor. Unele rădăcini ale familiei ajung, din partea tatei, în Ardeal și, poate, în Bulgaria (pe una

paterne, de la străbunica Pena și soțul ei, Ilie Sofan, familii de ciobani care coborau din zona Sibiului, în ciclul transhumanței. Am auzit în copilărie de la tata povești despre un străunchi care, atunci când înnopta la ei, nu dormea în casă, ci între oile lui; era foarte tăcut și copiii îl botezaseră Buhu-hu-hu.

Acest gen de oameni care își investesc existența în muncă, până la a nu mai putea trăi fără ea, existau, în mai multe exemplare, în familia tatei. Uitându-mă la el și la frații lui, majoritatea *workaholici*, mi s-a părut că întrezăresc profilul idealizat al ardelenului. Numai că tuturor le-a lipsit știința agoniseli, pragmatismul ardelenesc. Celor din următoarea generație, ei ne-au fost, din copilărie, oferiți drept modele; unii dintre noi le-am acceptat, chiar cu fanatism.

Familia mamei ajunge până spre mijlocul secolului 19, cu ramura paternă a oltenilor din Cărbunești, migrați spre micul negoț în capitală, și cu cea maternă care se oprește la bunica bucureșteancă, o burgheză cu statut social neclar, la fel ca și ascendența grecească. Sora mai mare a mamei, tanti Geta, singura care și-o amintea, încă îi mai purta și spre

ieșeam din curtea plină de flori, legume și pomi, care se întindea până la gâră unde am învățat singură, în prima vară acolo, să înot „câinește”, era ca și când abia picasem în sat. Simțeam pândă ochilor curioși ai celor de după porți, fiindcă și eu eram pentru ei, ca și ei pentru mine, o prezență insolită ce trebuia fișată. Mergeam doar la biserica ridicată de bunicul, cu mormintele familiei în curte, și la școala, înfloritoare în anii când Petre era director și Lita, profesoară de română: ea m-a adus și la o întâlnire cu cititorii.

O meserie nerecomandată pentru fete?

Mândru de frații lui, tata mi-a pus devreme în spate performanța lor intelectuală („să faci ceva în viață”). Pretențiile mamei, pe linia convențională a educației unei fete („să mă mărit convenabil”), nu se lăsau mai prejos. Am plecat spre viață încărcată de obligații și o vreme am făcut ce-am putut, până când mi-am ales singură drumul, păstrând doar câte ceva din programele lor: scrisul, descoperit între timp, și atașamentul față de cei dragi. Firile foarte diferite, contextul familial nefavorabil și lipsa de experiență îmi roseseră căsnicia în anii grei când am mai încercat s-o țin, astfel încât la finalul ei am fost fericită să trăiesc singură, împreună cu copilul. Eram conștientă că, pe măsură ce mă profesionalizam ca prozatoare, nu mai răspundeam așteptărilor curente ale unui soț. Și nici nu mai vroiam să-mi cheltuiesc timpul și forțele în altă căsnicie: aveam atâta nevoie de „camera pentru mine”, invocată de Virginia Woolf, de liniștea și echilibrul înduite în prima tinerețe!

Acum, când mă uit înapoi, știu că pentru mine am ales bine. Dar am îndoieli că literatura, în special proza, ar fi o meserie de recomandat femeilor. Lângă un partener cu alte preocupări, scriitoarea poate să se simtă singură, să bovarizeze etc. Mariajele de artiști au o comunicare mai profundă, dar și riscul unei competiții/gelozii, mai ales dacă amândoi au dotări echivalente (sau cred că au, ceea ce duce la același rezultat). M-am gândit din nou la asta văzând cum evocă Nicolae Manolescu relația lui cu Dana Dumitriu în capitolul din *Viață și cărți*, care pare desprins dintr-un roman autenticist: „Viața noastră comună a fost, cu toate momentele bune, unele extraordinare... o treptată și ineluctabilă îndepărtare a unuia de celălalt. Ne-am despărțit, câte puțin, zi de zi. Ne-am pierdut, teamă mi-e, înainte de a ne fi descoperit cu adevărat. Fericiți n-am fost, nici eu, nici ea... Nu mă simțeam vinovat, mai ales că știam că D. se consolase destul de repede și își vedea totodată de *viața ei plină de evenimente imaginare*” (sublinierea mea).”

Cum își evalua Dana Dumitriu relația cu el se va ști atunci când jurnalele ei vor ajunge la un editor. Ne cunoșteam doar din vedere, dar m-a impresionat moartea ei (1987), venind într-un șir de morți de scriitori, între care și cea a prietenului meu, Marius Robescu. Mi-amintesc slujba sfâșietoare la biserica Silvestru, la care am plâns..

Cuplul perfect de artiști

Prozatorul are de regulă o soție devotată, dornică să devină inspiratoarea și/sau managerul Operei. Sunt ființe uneori admirabile, alteori detestabile, altele ridicole.

Dar câți bărbați își doresc alături de ei femei cu lungi momente de absență, când mintea lor este „plină de evenimente imaginare?”

Sigur, există exemple de soți devotați, așa cum, de pildă, a fost Leonard Woolf, dar căsnicia Virginiei Woolf era una de tip special. Special a fost și modelul de cuplu deschis — Simone de Beauvoir și Jean-Paul Sartre (felul în care ea i-a povestit declinul și sfârșitul a trezit destulă reprobare).

Contra dubiilor mele, este mai convingător să invoc „cuplul magic” al Anei Blandiana și al lui Romulus Rusan — ea dăruie literaturii, el un devotat al cauzelor generoase, cărora le-a sacrificat propriul talent. În postura mea de lector al *Călătoriei spre Marea Interioară*, publicată de Cartea Românească în 1986, am fost bine plasată ca să i-l apreciez.

I-am cunoscut relativ târziu, doar după ce am devenit membră a Uniunii Scriitorilor (în 1980), și mai ales după ce am început să lucrez la Cartea Românească (în 1985). Pe Romulus Rusan îl știam mai bine din scris, pentru că poezie citeam doar ocazional, dar am fost totdeauna pasionată de filme și îi urmăream cronicile din *România literară*, publicate ulterior în volume (*La început n-a fost cuvântul, 1977 și Arta fără muze, 1980*).

De ce nu și *America ogarului cenușiu*, bestsellerul unor generații care visa Occidentul, reușind uneori, cu greutate înenarabile, să iasă din țară? În 1977, când a apărut, eram o fanatică a ficțiunii, îndeosebi tradusă, și îmi prioritezam lecturile. Nu vroiam să-mi pierd prețiosul timp cu cărțile de călătorie. Dar poate motivul adevărat să fi fost că mă resemnasem să nu primesc pașaport și „terapeutic”, mă feream de lecturile care mi-ar fi stârnit dorințe imposibile de îndeplinit. Habar n-aveam că, peste 15 ani, voi ajunge și eu, la Universitatea din Iowa, în același program (reduc, însă, și ca timp și ca bani) care prilejuise, în anii '70, *America ogarului cenușiu*. Și, după alt deceniu, îmi voi evoca experiența americană în *Anii Romantici* (2014).

Când a venit cu *O călătorie spre Marea Interioară* la editura Cartea Românească, Romulus Rusan era un scriitor apreciat: premiile Uniunii Scriitorilor aveau pe atunci greutate și el îl luase de două ori pe cel pentru proză (în '64 și în '82), avea cărți de interviuri, publicistică etc. Eu, însă, mi-am dat seama de talentul lui citindu-i manuscrisul.

Marea interioară era Mediterana, în jurul căreia călătorise împreună cu Ana Blandiana, după ce ea primise premiul Herder, poate cea mai valoroasă distincție acordată dincolo de Cortina de Fier, nu doar scriitorilor de vârf, ci și unor specialiști umaniști. Lista românilor premiați începe în 1965 cu Arghezi, urmat de folcloristul Mihai Pop (1967), de istoricul Const. Daicoviciu (1968), de compozitorul Mihail Jora (69), de poezii Eugen Jebeleanu (1973) și Nichita Stănescu (1976), de prozatorii Eugen Barbu (1978) și Sütő András (1979), de lingvistul Alexandru Rosetti (1980), de istoricul Emil Condurachi (1981), de poeta Ana Blandiana (1982), de criticul literar Adrian Marino (1985), de istoricul literar Zoe Dumitrescu

Bușulenga (1988) și, în 1989, de poeta Maria Banuș.

Laureații trebuiau să recomande pentru o bursă de câteva luni un scriitor sau un cercetător tânăr din domeniul lor, garantând cumva întoarcerea lui în țară. Dacă nu mă înșel, Eugen Barbu l-a propus pe Vadim Tudor, cel care va deveni asociatul său la ziarul *Săptămâna*, conexas cu Securitatea. Ana Blandiana a optat pentru Emil Hurezeanu, care nu s-a mai întors, dar în schimb a devenit una din vocile de la Actualitățile *Euro-*



pei Libere: un jurnalist de mare talent și, azi, un diplomat cu vizibilitate. Premiul Herder s-a mai decernat și după 1990, dar n-a mai avut aceeași greutate ca pe vremea Cortinei de Fier.

Nu știu cui am împrumutat *Călătoria spre Marea Interioară* și nu mi-a mai returnat exemplarul pe care, în virtutea unei tradiții a timpului, autorul mi-l adusese, după apariție, cu o caldă dedicație, așa cum se obișnuia față de lectori. N-avusesem însă mai nimic de lucru la cartea impecabilă, care m-a încântat, ceea ce nu mi se întâmpla prea des în meseria de lector. Nu făceam niciodată observații de cenzură, ci doar stilistice, de construcție etc., dar aici n-a fost cazul. Trebuie să fost niște tăieri de paragrafe sau cuvinte „semnalate” de Consiliul Culturii, pe care nu mi le mai amintesc, pentru că puține manuscrise se întorceau intacte, cu viză de publicare.

Călătoria spre Marea Interioară a apărut într-un cu totul alt context decât *America ogarului cenușiu*. Tensiunea sfârșitului de epocă, dar și faptul că de data aceasta zona geografică descrisă era mai puțin interesantă pentru cititorul român, au lipsit-o de gloria bestsellerului anterior. Dar era la fel de bună. Orientul, în toată atracția și mizeria lui, cu splendorile culturale și inegalitățile sociale insurmontabile, trăiește în acea carte. Țările din jurul acestei „mări interioare” în care, azi, se înecă zeci de mii de migranți, sunt descrise de Rusan cu o plasticitate și culoare inimitabile, cu generozitate și, pe alocuri, autoironie. Cel mai bine îmi amintesc Egiptul, nu doar cel al monumentelor, ci și cel al unei sărăcii de masă, uluitoare chiar și pentru noi, cei trăitori în comunism. De atunci până acum, n-am mai citit decât o singură altă carte comparabilă,

prin tematică și talent aplicat — cea a temerarei exploratoare Sabina Fati (*Ocolul Mării Negre în 90 de zile*, 2016). Acest gen de carte, cu mare vogă în Franța, la noi a rămas oarecum periferic.

În anii următori, mă apropiasem de Ana și de Romi, apăsăți de ceea ce se petrecea în țară. Ne-am întâlnit în mici conspirații, cum a fost declarația în sprijinul lui Mircea Dinescu, inițiată de Stelian Tănase și, pare-se, Paleologu, dar a mai vorbi despre ea este cam penibil,

fiindcă a ajuns la Europa Liberă după fuga lui Ceaușescu (Monica Lovinescu o amintește în memoriile ei). În *Tratat de manipulare*, Ana Blandiana menționează încercarea de a trimite medicamente și materiale sanitare la Timișoara, o inițiativă împreună cu regizoarea Cătălina Buzoianu, prin intermediul fiului ei, regizorul, Ștefan Iordănescu. Ștefan venise la 21 decembrie 1989 în București, împreună cu un întreg grup de timișoreni.

Așa ne-a prins „marea schimbare” și așa a intrat Romi Rusan în acea dăruire totală despre care vorbeau, cu emoție și căldură, cei care într-o formă sau alta, au lucrat împreună cu ei doi. Amândoi au dăruit, între 1990 și 1996, mult efort și entuziasm configurării unei opoziții la regimul Iliescu, iar pe urmă Alianței Civice și Memorialului de la Sighet, cu beneficul șir de ediții al școlilor de vară. El, în plus, s-a devotat și cărților scoase sub sigla Academiei Civice.

Nu sunt sigură că a știut cât era de respectat și de iubit. L-am întrebat, nu cu multă vreme înainte de moartea neașteptată, de ce nu-și scoate noi ediții ale cărților lui și a trecut peste întrebarea mea, ca și când nu merita luată în seamă. Avea o extraordinară modestie. Păstrase o incredibilă tinerețe sufletească, avea inocența și generozitatea primelor vârste, împreună cu perseverența matură datorită căreia a rezistat urâșeniei din jur, insultelor, violenței, neînțelegerii. Datorită căreia a putut fi partenerul unei mari scriitoare ca Anei Blandiana. O întâlnise de copilă, el era cu 7 ani mai mare, și-a promis s-o ocrotească toată viața, și chiar așa a făcut.

(Fragment din *Meserii nerecomandate femeilor. Amintiri, reflecții*)

Crescând lângă doi nostalgici



Colecția Aneta Lica

18

Lupta Tușichii

Daniel VIGHI

Onorăm apariția albumului trilingv *Memorie și diversitate culturală la Timișoara. Scene de viață 1900-1945*, Editura Nepsis, 2020. Frumoasa apariție tipografică - un mix iscusit de amintiri și fotografii de epocă - este gândită și realizată (ca atâtea alte proiecte de acest fel) de Smaranda Vultur. Am socotit să-i venim în întâmpinare în rubricile noastre *Pas de deux* printr-un joc în care textul cărții devine pretextul întâlnirilor fiecăruia dintre noi cu lumea evocată în album.

Tușicha obișnuia să aranjeze totul la locul care i se cuvenea, era un fel de comandant-decampanie-pe-front al casei, al curățeniei, al lucrurilor bine așezate, al macrameurilor de pe scrinul de dinainte de război care era șters ritualic de praf la intervale numai de ea știute, în așa fel că totul, absolut totul, în camerele casei lor de pe strada Memorandului din Elisabetin era pușulit la fix, ordonat, scaunele nu mișcau aiurea, fotografiile așijderi, dulapurile, ce să mai spun, lenjeriile de toate felurile și mărimile erau acolo, nu lipsea una, ciorapii erau cu grijă așezați unde le era locul, pe vremea când sărăcia era mai aprigă erau ștopăliți, adică reparați la găurelele obștești cu acul și cu ața din mosorelele cele multe care erau toate ordonat așezate în șcătuțița din lemn de cires cu capac pictat. Tot acolo era și perinița în care acele de cusut stăteau fiecare după mărime și utilitatea lor doar de ea știută - o perinuță cândva roz, albită de trecerea timpului.

În șcătuță era și degetarul interbelic cu mînsucule gravuri vegetale în fierul lui nichelat. Mă sușcăi cuprins de alean liric, ce faine miresme de mobilă, de praf stătut și cuverturi vechi ale burgheziei timișorene pe care le surprinde ca nimeni altul Méliusz József în romanul lui. Să mai spunem și despre hall-ul în care era dolaful păpușilor, tot interbelic, ba poate că mai vechi încă, acesta era din lemn de mahon scorjit de vechime, cu mânere de alamă care cântau mut ca în oratoriul hendelian. Deasupra, o fotografie mititică cu Ucu, soțul lui Tușichi, și feciorul lor Mircea la etate de cel mult opt ani, în brațe cu o sticlă de Vermut ca în filmele lui Vittorio de Sica, nu că ar bea el așa ceva, ci să arate posterității un fel de feerie, o vacanță, o scenă pe litoral, la Mamaia, pe vremea când Doina Badea făcea furori cu hitul despre marinarul care cânta la proră, pierdut prin largul mării Marmara.

Revin la hall și la dolaful cu păpuși și adaug acolo șcătuța, alta, tot din lemn, în care așteptau periile, una albă, alta roșie, alături de cutiile cu box Victoria și Guban pentru pantofi, o expresivă instalație, un fel de scăunuț înclinat ca să poți pune piciorul cu pantoful și să-l pușulești cu box,

cu crema neagră sau roșie, dacă pantofii erau așa, mai târziu o să apară și cutia cu box alb, incolor. Tot acolo, deși nefolosită din vremuri vechi, se afla și chestia aceea lungă cu un soi de potcoavă pentru scos cizma de piele a bărbatului militarizat sau ale domniței cu cizmulițe lungi. Instalația era în legătură cu alta de afară, din fața scăriilor de la veranda cu sticlă verde și fier forjat, o chestie asemănătoare unei bărcuțe din fier răsturnată, înțepenită în piatra scăriilor care era folosită de musafiri și de gazde pentru a-și răzăli papucii de noroiul ulițelor la vreme de toamnă.

Și cum spun, totul, dar absolut totul, era supravegheat cu privirile strașnice ale Tușichii care, cum venea cu poșetocul din oraș, cum scruta împrejurimile să vadă dacă totul este la loc, dacă nu cumva ceva praf s-a lăsat nepermis pe cămila din porțelan sau pe cei doi pești de sticlă așezați în mulțimea de păhărele și păhăroace din vitrina de sub televizorul Diamant.

Lupta Tușichii era nu doar cu posibilele răzvrătiri ale obiectelor, ale țealelor, ale cuverturilor, ale perdelelor din camerele din timpurile lui Ioșca Franți, kaizărul, ci și cu noi, cu noua generație, care nu puteam ține ordine pentru că, pur și simplu nu aveam treaba asta în sânge. Asta ne spunea de fiecare dată când venea la noi și se apuca mintonasă de pus totul la loc, izmene, ștrimfi, cărți, orice, de fiecare dată cu bombănelile de rigoare despre noua generație care nu știa ce trebuie ca să ai o familie adevărată, cu papucii glănțuiți, cu ciorapii și chiloții la locul lor, cu paharele spălate după oricât de lungi și de istovitoare chefuri am fi avut înainte - în fond, greu de egalat în această privință chefurile noastre cu isprăvile bahice al lui Ucu, bărbatu-său, care chefua pe cînste și Tușichii, după ce se isprăvea party-ul, pune la rând totul, nu rămânea nimic nelalocul lui, nici un păhăruș cât de mic nu se putea rătăci și-și găsea locul știut în vitrina de sub televizorul Diamant, nu departe de cei doi pești din sticlă verzui-albastră cu sclipiri enigmatice.

Să mai spunem că, din când în când, comandantul nu mai suporta revoltele anapoda care ne guvernau existența și ne spunea că așa e lumea asta care n-a avut parte de Notre-Dame, unde călugărițele nu te lăsau de capul tău, nu puteai ieși pe poarta gimnaziului și a liceului Notre-Dame din Josefîn, dacă nu aveai ordinea în sânge, iar dacă nepoata Lia ar fi fost școlită la Notre-Dame, n-am mai fi avut parte de camerele noastre veșnic răzvrătite.

Ehe, zicea comandantul, altă lume, alte obiceiuri, astăzi nimeni nu mai știe să așeze unde trebuie lingura, lingurița, furculița și alte cele la masă: de unde să știe, de călugărițele nu mai sunt și liceul este altfel, nici nu mai știm ce anume învață copiii ăștia acolo!

Cu o mână-n șold

Viorel MARINEASA

Hotărât lucru, Smaranda Vultur nu e un antropolog de serie, unul care-și face meseria la rece și din obligație. Îmi mărturisese, într-o discuție mai lungă, că, lucrând la volumul despre *bărăgăniști*, a observat că, după transcrierea interviurilor, textul oral *murea* parțial; așa că, la o reeditare a cărții, și-a propus să adauge „prezentări sintetice ale interlocutorilor (...), un fel de portrete ale lor, dar și un rezumat expresiv al povestirii în câteva rânduri, care să cuprindă ceea ce e specific, memorabil, unei mărturii sau alteia”. Albumul *Memorie și diversitate culturală la Timișoara...* se înscrie în aceeași strategie de a recupera inefabilul, de a capta aura unei lumi care se pierde. Mentalitatea sa de cvasi-prozator m-a determinat „să țin aproape” de ea.

La editura Marineasa au apărut numeroase cărți pe care Smaranda le-a scris și/sau le-a îngrijit: *Basarabeni și bucovineni în Banat. Povestiri de viață; Francezi în Banat, bănașeni în Franța; Banatul din memorie; Istoria a două secole de teatru liric la Timișoara* de Nicolae Ivan. Datorită flerului ei literar au ieșit la suprafață două autoare – Stela Simon și Liana Maria Gomboșiu – cu fabuloase istorii de familie, pe care am avut plăcerea de a le edita. Mai mult, pentru că Smaranda are discipoli pe măsură, am colaborat cu Adrian și Roxana Onică la apariția volumelor *Testament politic. Din publicistica unui liberal bănașean* de Avram Imbroane și *Neamul Musto-nilor în Banat* de Horia Musta.

M-am mutat la Timișoara în 1959, dar încă din 1950-51 orașul însemna „Parisul” sau „Moscova” spre care tindeam. *Scenele de viață* din albumul Smarandei Vultur se opresc la anul 1945. Asta nu te împiedică să le iei în posesie de parcă le-ai fi trăit prin delegație. Părinții Anetei Lica (născută în 1931) au venit din Oltenia aici. Casa le-a fost ridicată, în cartierul *Între vii*, de meșteri nemți din Giarmata. Pe când avea trei ani, prietena ei cea mai bună se numea Draposy Irén, de la care a învățat ungurește. Fotografia cu clasa de la grădiniță/ óvoda/ Kindergarten este dominată de prezența, chiar dacă din fundal, a nanei Rachila, „femeia care făcea curățenie”, ea pozează ca o divă, cu mâna dreaptă-n șold, pentru eternitate. De altfel, la Timișoara, zice Magdalena Csendes Holender (n.1915), „viața era simplă, dar cu stil. (...) Și oamenii «mici» aveau stil... când a murit bucătăreasa noastră, Anuș, mama mea s-a dus la înmormântare. Toți eram o familie. Bunăoară, pomul de Crăciun se

făcea în camera angajaților”. Un vânt de schimbare s-a produs după august 1919, când s-au stabilit aici familii din Vechiul Regat.

Bănățencele au deprins să facă salată de vinete, iar regățencele „au preluat curățenia și micile manii”, constată Mariana Șora, născută Klein, 1917. (Notă VM: Într-o vacanță după voia inimii la Iablanița, în Caraș, cu escapade la Băile Herculane, Orșova, Ada-Kaleh și Turnu-Severin, Tanti Mărioara, sora tatălui meu, mi-a făcut o surpriză; tocmai îi spusese că m-am cam săturat de fasolea verde zilnică/silnică, așa că și-a răscolit repertoriul de rețete deprinse de la soacra sa din Mehedinți. Nu mai pusese până atunci pe papile musaca de vinete și dovlecei umpluți cu salată de vinete usturoiată. Deliciu! Răsfăț! Sănătate! Odată întors acasă, știind-mă lingav, mama s-a mirat de aderența mea la asemenea bucate și a trebuit să se adapteze la noile mele gusturi.)

Picat de la Lipova în cartierul Fabric, Timișoara nu mi s-a părut la fel de frumoasă. A fost nevoie să treacă multă apă pe Bega până să ajung la titlul-strigăt orgolios *Piața Traian – c'est moi* al unui text (ce va pătrunde în câteva antologii) despre centrul unui oraș, Fabricul, component al orașului mare. Nici Liceul nr. 5 de lângă Piața de Fân nu mi-a priit. Când mai chiu-leam de la ore, destul de rar, ca să nu ne găsească (o făceam în mici grupuri) vreun profesor maniac sau elevul de serviciu pe școală trimis în urmărire, o luam către turnul de apă sau spre vila impenetrabilă, unde mă ascundeam în gând, care aparținuse, aveam să aflu mai târziu, ilustrei familii Imbroane.

Povestește Mihai Șora că, la sfârșitul anilor treizeci, îl reîntâlnește pe Doru, fiul lui Avram Imbroane, la Paris, unde și-l apropie ca prieten și pe Eugen Ionescu, dar și pe timișoreanul François Erval/ Franz Emanuel, cel care, în anii '60, va înființa colecția *Idées de la Gallimard* și va fonda, împreună cu Maurice Nadeau, *Quinzaine littéraire*. Un tip superînzestrat Doru Imbroane, căruia „viața i s-a curmat într-un mod năprasnic”, zice filozoful. Tatăl său, Meletie Șora, a venit în Timișoara de la Izvin, în 1925, la parohia din Fabric, care funcționa pe post de Catedrală a orașului. (Aici, în Biserica *Sfântul Ilie*, ridicată după planurile arhitectului László Székely, a fost botezat, pe când avea 11 luni, Gabriel, fiul meu cel mare; în timpul ceremonialului a conversat de zor cu preotul paroh Victor Vlăduceanu; fotogafia din iunie 1968 îl arată coborând vesel, cu sentimentul datoriei împlinite, treptele lăcașului, de mână cu mama mea și cu Tanti Sora.)

Principiul incertitudinii (7)

Paul Eugen BANCIU

„Libertatea, Sancho, este unul dintre cele mai prețioase daruri pe care cerul le-a dat vreodată omului, nimic nu o poate egala, nici comorile ascunse în pământ, nici cele pe care marea le acoperă; pentru libertate, ca și pentru om, putem și trebuie să ne riscăm viața...” (Miguel de Cervantes, *Don Quijote*).

Literatura universală a fixat pentru umanitate patru personaje arhetipale care, la o mai atentă analiză, traversează ceea ce știm și numim noi istoria oamenilor încă din epocile mitice ale antichității, până când câteva genii ale literii scrise le-au sublimat sub numele unor personaje ce rămân peste veacuri, spre noi, spre cei ce vor veni, deși ei cred deja în cu totul altceva: Hamlet, Don Juan, Faust și Don Quijote.

Trecute acum în surdină de prevalența rațiunii științifice, fiecare dintre aceste personaje caracterizează, fără să ne dăm seama, chiar și pe omul istoriei contemporane, reflectându-i marile dileme, trăiri, acțiuni, eșecuri. Dintre toate acestea patru, poate cel mai apropiat lumii de azi, în ansamblul ei, este himericul și deopotrivă ingeniosul hidalgo de La Mancha, cel ce face trecerea dintre lumea cărții, a ideilor spre realitate, dezlănțuind forțele fantasticului. Don Quijote este personajul care, în cuvintele cotidianului, vine din universul teoretic ideal și, în nebunia lui esențială și valabilă pentru omul de azi, se iluzionează că îl regăsește în lumea imediată, supradimensionând banalul pentru a corespunde cutumelor conceptelor sale. Pe această structură, unde legi inventate de om sau determinate statistic, prin repetarea fenomenelor, se creează între universul imaginar uman și cel cosmic, material, o crevasă profundă, care deosebește obiectivitatea unuia de a celuilalt.

Și totuși, în lumea contemporană, mai mult ca oricând în decursul istoriei (doar oamenii au așa ceva) ființa umană pare să nu se mai poată situa și gândi în afara universului creat de ea. De aici și actualitatea lui Don Quijote, intuiția genială a lui Miguel de Cervantes asupra direcției pe care avea să o parcurgă societatea umană în veacurile ce i-au urmat, semnalul de alarmă dat de finalul cărții: că trezirea la realitate a cavalerului tristei figuri are loc abia în clipa morții, în momentul în care atât de pământeanul Sancho Panza încearcă să calce dincolo de fereastra dintre lumea cărții, a conceptelor, teoriei (imaginarului), fantasticului, dar a celor mai pure trăiri, și îl îndeamnă pe Don Quijote să-și continue nebunia, crezând de-acum și el în ea, dar simțindu-se neputincios să o ducă singur mai departe.

Este dilema unei întregi umanități aflată dincolo și dincoace de o fereastră, mereu într-o criză, sublimată aici de cele două personaje. Mesajul e grav, pentru că șansa lui Sancho de a putea păși în lumea fabulatorie a cavalerului său e nulă, iar deșteptarea lui Don Quijote, revelarea ferestrei ce a stat între el și lumea reală este deja inutilă, pentru că are loc prea târziu. Pasul pe care-l face spre realitate e deja înghețat într-un interstițiu, pentru

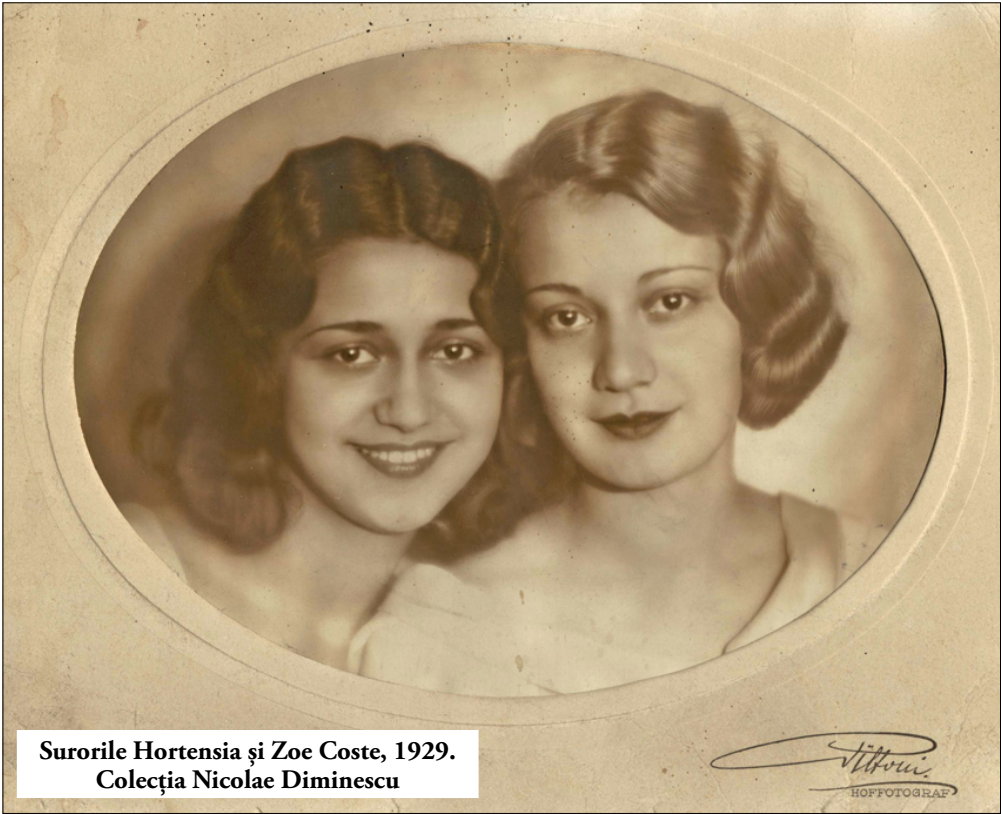
că el, cu toată bunătatea, frumusețea și idealismul lui nu poate accede dincolo de himerele lui, cum Sacho nu poate trece din lumea realității spre cea a cavalerului. Așa arată lumea noastră azi, un Sancho amuzat de nebuniile cavalerului, apoi stupefiat și, în cele din urmă, încrezător în universul propus de acesta.

Cavalerul Tristei Figuri este sublimarea unei realități existente doar în imaginarul personajului, extrem de apropiată de omul veacului acestuia dominat de conceptualizare și cuantificare, unde imaginarul ia locul faptului palpabil, iar unul din sfinții acestei lumi este chiar el, Don Quijote. Un sfânt subtil, nerecunoscut, dar prezent, subliminal, în fiecare. O imagine proiectată pe o fereastră interioară, intimă, nesesizabilă, ca un vitraliu dominat de o lumină difuză. E portretul omului de artă, dar și al savantului de oricând care-și trăiește condiția de personaj dintr-un film paralel vieții cotidiene, realității imediate, palpabile, imaginându-se întotdeauna a fi altcineva decât cel din ochii celorlalți, sau, pur și simplu, ignorând ceea ce văd alții în el, cu dreptul ce i-l acordă liberul arbitru al fiecărui om, care, fie că știe, fie că nu, simte doar că marea generozitate a naturii se limitează strict la interesele ei.

De la acest personaj, în aceeași măsură real, cât și fictiv se desprind chipurile majorității eroilor cărților care s-au scris în ultimele patru veacuri, oriunde în lume, creând biblioteci întregi, cu milioane de eroi și scriitori despre care mai știe unul sau altul dintre cei ce simt că îi străbate fiorul vieții într-o irealitate imediată. Dreptul la libertate și-l clamează nu doar artiștii, ci, acum, mai mult ca niciodată, omul de știință, fie el fizician, căutător al marginilor universului, medic, biolog, genetician, astrofizician, matematician, programator, I.T.-ist, izolați de restul lumii prin propria minte, străduindu-se cu dificultate să fie la fel cu ceilalți oameni, dar obsedați până la limita normalității de luptele lor cu niște iluzorii mori de vânt din spatele realității comune, banale...

La fel ca personajul lui Cervantes, făcând fiecare în taină câte un pact faustic, își centrează întregul sens al existenței pe ideile din mintea lui, luând ca punct de pornire toate câte le-au strâns acolo din cărțile citite sau manuale, învățate în anii petrecuți prin universități, din informațiile sosite instantaneu azi, în fiecare domeniu, grație tehnologiilor de ultimă oră ce explodează prin cantitate și viteză de propagare dincolo de limitele bănuite ale posibilității de receptare din urmă cu doar câteva decenii.

Don Quijote, dincolo de chipul bonom, plin de umanitate, este arhetipul, într-un fel, al omului de azi. Devenit însă cinic, nevrotic, egoist, clamându-și dreptul la libertatea creației lui, a faptelor lui, chiar asemănându-se cu zeii din ce în ce mai mult, luându-le chiar locul, dar simțind presiunea panteonului cu figuri asemenea lui, el uită exact finalul poveței pe care cavalerul i-o dă lui Sancho: „...pentru libertate, ca și pentru om, putem și trebuie să ne riscăm viața...” pentru că, nu-i așa?, zeii nu i-au iubit niciodată pe oameni, chiar dacă sunt creațiile lor.



Jurnal de familie

19

Pia BRÎNZEU

7.05.1952. Într-una dintre scrisorile primite la Călărași, unde era cu domiciliu obligatoriu după anii petrecuți la Sighet deoarece nu renunțase la religia greco-catolică, bunicul Nicolae Brînzeu află că fiicei lui i s-a furat poșeta. Pentru că mătușa mea a mai pierdut-o o dată, bunicul îi atrage atenția că ceea ce se întâmplă de două ori probabil că se va întâmpla și a treia oară. Ca și moartea. E drept că moartea nu vine de mai multe ori la aceeași persoană, dar se repetă pe aceeași stradă. Lucru pe care bunicul îl știa foarte bine de la slujbele de înmormântare ținute de el la Lugoj.

Dar, ca să o consoleze, îi povestește cum a rămas el de trei ori fără servietă.

Prima dată s-a întâmplat în anii 1930, când i-a fost furată la Ministerul Cultelor (!). A doua oară, în 1943, a uitat-o în tren. Mergea la Abrud în vederea organizării unor activități în cadrul Operei pentru Propagarea Credinței. Nu a reușit să ajungă decât până la Alba Iulia, unde nu a găsit loc în autobuz, biletele fiind deja vândute din ziua precedentă. Prin urmare, a trebuit să se întoarcă acasă. În tren, a întâlnit o doamnă cunoscută, pe care a ajutat-o să coboare la Deva. Doamna era încărcată cu multe bunătăți aduse de la țară și bunicul, politicoș, a condus-o până la ieșirea din gară, unde o aștepta servitoarea. Trenul a plecat fără bunicul, dar cu tot cu servieta. Deși a dat un telefon la gara următoare, nu a mai reușit să recupereze nimic.

A treia oară, în 1946, s-a întâmplat tot în tren, călătorind spre Petrești, o localitate de lângă Sebeș-Alba, unde funcționa o fabrică de hârtie. Cum nu se găsea hârtie decât la prețuri exorbitante și bunicul voia să-și publice catehismele, s-a hotărât să se deplaseze până acolo. Iată cum este prezentat evenimentul în scrisoare:

„Stând pe culoar, am răzimat servieta de fereastră fără a observa că nu are geam: a căzut afară și trenul a pornit mai departe. Curând am ajuns în gara Șibot. Eu m-am autopedepsit prin aceea că m-am dat jos și am pornit pe linia trenului să o găsesc. Era seara, pe la 9-10, cu o lună frumoasă, ca acum. Am tot mers vreo patru kilometri și, trist că nu găsesc nimic, am pornit-o înapoi. Nu-mi era de alta decât că voi auzi acasă de la vechea mea tovarășă de viață: iarăși... așa poți să faci numai tu... etc., etc. Dar n-am încetat să cercetez terenul, acum pe partea cealaltă a terasamentului. Într-un loc, văd niște vreascuri: stai să mă uit în jurul lor. Și iată servieta mea! Am ridicat-o, am sărutat-o și, cântând de bucurie, am ajuns la gara Șibot. Era miezul nopții. M-am întins pe o bancă și, la ora 3, am luat un tren de marfă până la Vânt, unde am prins legătura pentru Sebeș. De aici am mai făcut cinci kilometri pe jos până la Petrești. În total au fost peste zece kilometri! Frumoasă pedeapsă, dar meritată și bucurosu suportată!

Mai este și un alt lucru interesant de observat pentru noi astăzi: cât de complicat era să ajungi, dacă nu aveai mașină, de la Alba Iulia la Abrud sau de la Sebeș la Petrești, la o distanță de numai câțiva kilometri. Noroc că se putea face drumul și pe jos! Dar, dacă ne gândim că bunicul era îmbrăcat în sutana lui de preot, iar drumurile nu erau asfaltate pe atunci, nu știm cât de mare i-a fost bucuria de a se urni, peste munți și văi, *per pedes apostolorum...*

picătura de cucută



Colecția Maria Radoslav

20

Un eșec, încă unul

Robert ȘERBAN

– Cuțu, cuțu, hai! Hai, cuțule, hai încoace. Cuț, vino aici, haide... Vino, mă, vino că nu-ți fac nimic. Hai, cuțulică, hai!

Unul dintre eșecurile unui om este să cheme la el un câine, iar câinele să nu vină. Să se roage de animal, să insiste, să-i spună *hai la tata, hai să te mângâi, vino, dragule, cuțulică-cuțulică*, să-l fluiere scurt, sportiv, apoi lung, poate reacționează așa, să-i fluiere o melodie veselă, cam ca aia din filmele cu Stan și Bran, ca să-i dea încredere, să-l convingă, apoi să încerce și c-o melodie tristă, poate-i atinge vreo coardă sensibilă, vreo amintire, dacă or avea și animalele amintiri.

Să nu poți convinge un câine? Un câine, mă?! După minute și minute în care ba te miloghești, ba îl implori, te încrâncenezi tot mai abitir împotriva ta, încât, la un moment dat, îți dorești să se repeadă spre tine: măcar îi stârnești ură, frică sau vreo reacție de genul ăsta. Măcar poți să te lupți cu el, poți să-l domolești, să-l domini, să-i tragi un picior, poate să-ți rupă pantalonii, să-ți găurească vreo pulpă, dar face ceva. Nu doar te privește.

– Cuțu-cuțu... Hai, vino aici! Cățel, că-țel, cuuuf...

Bagi mâna în rucsac, câinele ciulește urechile, devine atent, te privește interesat, în sfârșit, cu asta trebuia să-ncepi, pupilele parcă i s-au dilatat puțin, dă din coada scurtă. Scoți foetajul cu brânză pe care l-ai cumpărat pentru fiică-ta, îl rupi în două, încet și ostentativ, să îl vadă, să vadă cum pică bucățele din el, zâmbești și strigi din nou, *cuțu-cuțu, hai să-ți dau!* Câinele scoate limba și se linge pe bot, tu miști ușor mâna stângă, cu bucata de mâncare în ea, te lași încet, pe ciuci, îi faci semn de vino-ncoace cu jumătatea de merdenea. Câinele se mișcă doi pași înainte, dar imediat se retrage patru înapoi. Doi și doi.

Hai, mă, cățel, hai! te miloghești și simți cum ți se urcă iar sângele la cap, fiindcă devine insuportabilă reacția câinelui tâmpit, care se uită la tine și nu înțelege ce vrei. Dar a dansat puțin când a simțit că ai ceva de haleală, deci nu-i chiar atât de prost. Sau poate că e chiar inteligent dacă nu-i pasă de bezelele tale, de toată maimuțăreala ta, de toți cuțu-cuțu pe care-i scoți pe diferite tonuri.

Dacă pe un câine al nimănui – se vede că-i maidanez, e slăbănog, e murdar, are o privire obosită – nu-l determini să vină la tine ca să primească de mâncare (iar merdeneaua aia miroase de la un kilometru, deci sigur simte și el), dacă pe amărătul ăsta nu-l miști din locul lui, ce poți mișca?

Și dacă ar fi singurul care n-ar răspunde, tot ar fi ciudat, dar e al nu mai știi cătelea, de parcă ești hingher sau ucigaș de animale, iar ele, nenorocitele, te simt, te recunosc și păstrează distanța de siguranță. Or, tu nici măcar un pui n-ai tăiat la viața ta, o palmă n-ai dat, n-ai tras un șut în cur, un scuipat pe obraz, nimic, nimic. Și te-ai găsit acum, taman acum, într-o zi de duminică, să pui mâna pe piatră?

Plăcerile cărții-obiect (3)

Radu Pavel GHEO

Spuneam luna trecută că mi-ar plăcea să citesc un studiu de sociologie literară asupra autografelor și dedicațiilor oferite de scriitori în diverse epoci, în diverse contexte. Cred că s-ar putea descoperi multe lucruri interesante, atât la un nivel particular, cât și la unul general: modele de raporturi între scriitori și public, tipologii auctoriale, specificități ale timpurilor literare, zone de iradiere, tipare culturale, istorice, ideologice. Mai ales că uneori dedicațiile s-ar putea dovedi semnificative tocmai prin banalitatea lor, mai ales când banalitatea sau formalismul/conformismul se asociază cu un context istoric restrictiv.

Am remarcat, de exemplu, că de multe ori dedicațiile oferite de scriitorii români din anii 1950-1960 unor cititori oarecare, unor persoane necunoscute sau mai puțin cunoscute (la vreo lansare sau vreo întâlnire cu scriitori), sînt adesea plate, anodine și, ideologic, „pe linie”. Pe un volum din *Desfășurarea*, a treia ediție, apărută în 1958 la Editura de Stat pentru Literatură și Artă, Marin Preda scrie următoarele: „Ursea Lucian, elev, viitor inginer, cu urări să nu uite totuși literatura, Marin Preda. Dec. 62”. Cred că orice elev normal ar fi ricanat în sinea lui la banalitatea vorbelor lui Preda, dar dedicația e dedicație. Și-acum n-ar fi exagerat să pretindem inspirație și sclipire la o dedicație scrisă pentru un necunoscut? Ba da. Așa cum azi putem simți nevoia să rînjim la o altă dedicație de același tip, tot a lui Marin Preda, pe un exemplar din *Marele singuratic*, apărut în 1972 la Editura Cartea Românească: „Lui Gheorghe N. Turlu, ing. mecanic și economist, felicitări din partea autorului pentru succesele sale profesionale și lectură plăcută a acestei cărți de literatură. Marin Preda, martie '74, Buc.” Felicitări pentru succesele profesionale... Numai că asta era retorica vremii și, presupun, nu suna deloc ridicol. Mai ales că nu știai niciodată pe cine ai în față și ce scopuri sau – dacă erai paranoic – ce misiune avea acel presupus cititor.

Un alt semn ilustrativ al acelor vremuri este foarte prezentul apelativ „tovarăș”, care apare, evident, și în dedicațiile de acest tip, utilizat într-un cadru semioficial, dar oricum formal. Am găsit câteva astfel de dedicații la cîțiva dintre marii prozatori ai vremii, dar sînt convins că ele sînt mult mai numeroase, ba chiar reprezintă un loc comun în epocă. Eugen Barbu dedică un exemplar din *Jurnalul* apărut în 1966 la Editura pentru Literatură „Tov. Nicolae Antonescu, cu dragoste, Eugen Barbu, oct. '66”, iar un altul „Tovarășei Vera, cu stimă și prețuire, Eugen Barbu, '66”. De ce tovarășului i se adresează cu dragoste, iar tovarășei doar cu stimă (și prețuire), asta doar prozatorul ne-ar fi putut-o spune. Mai ales că recidivează – o zic cu înțelegere: în 1972 îi dedică un exemplar din primul volum al *Caietelor principelui*, apărut la Editura Dacia din Cluj, „Tovarășului — “ [numele este șters cu pastă corectoare de vînzătorul cărții] „cu dragoste de la Eugen Barbu. Oct. '72”.

Tot tovarășește se adresează în destule rînduri și Marin Preda. O face când scrie o dedicație pentru un coleg de

breaslă ceva mai vîrstnic și – la acea vreme – cu mai multă putere politică decît tînărul prozator: „Tovarășului Ion Marin Sadoveanu, reprezentant strălucit al romanului românesc modern (urban), în semn de adîncă prețuire din partea colegului său mai tînăr. Marin Preda, 21 XII '55”. Și, iarăși, pe un exemplar din *Marele singuratic*, la o lansare a cărții, „Tovarășului Gh. Stroia, omagiu colegial! Marin Preda, febr. '72”.

Pînă și Tudor Arghezi a fost prins, spre sfîrșitul vieții, de acest tăvălug tovarășesc, căruia a trebuit să-i cedeze în destule privințe. O face inclusiv în autografele oferite pe cărți, cum se vede pe un exemplar din volumul *Bună dimineața, primăvară* (apărut la Editura Tineretului în 1965, cu ilustrații de Constantin Piliuță), dedicat „Tovarășului Petre Adam din partea autorului, Tudor Arghezi. 11 april 1966” – deși cine știe ce va fi fost în mintea marelui scriitor și vechi frondeur cînd scria „tovarăș”.

Am impresia că de pe la mijlocul anilor 1970 dedicațiile tovarășești încep să dispară, din cine știe ce motiv – exceptînd cazurile cînd e vorba de *tovarăși* responsabili, oameni cu funcții politice și putere de decizie, cărora era riscant să te adresezi altfel, fiindcă ei nici nu erau altceva. Așa face Sorin Titel într-o dedicație interesantă, numai că dintr-o altă perspectivă, fiindcă respectiva dedicație îl trimite pe bibliofilul curios la o altă poveste, la un *link* colateral, conform modelului rizomatic asociat postmodernismului și, ulterior, teritoriului internetului. E ceea ce pentru mine, lăsînd la o parte orice studii și analize socio-literare aplicate, conferă farmecul și, uneori, misterul unei dedicații.

Așadar, pe la mijlocul anilor 1970, recurgînd la maniera tovarășească amintită mai sus, Sorin Titel oferă la un moment dat „Tovarășului prim-secretar Trandafir Cocîrlă, cu stimă și veche și constantă admirație și prietenie, această carte despre *Țara îndepărtată* atît de iubită, despre Banatul nostru minunat, omagiul lui Sorin Titel. București, 11 iunie 1974”. Nu conformismul dedicației mi-a stîrnit interesul – era unul firesc în epoca respectivă, cînd atît activiștii de partid, elita ideologică a României, cît și elita artistică se tatonaу reciproc, oscilînd între bunăvoință și mefiență.

Sincer vorbind, mi-a atras atenția tocmai numele prim-secretarului, o combinație caragialiană cu sonoritate oximoronică, una ilustrativă pentru multe biografii de succes din comunism. Iar apoi, desigur, m-a făcut curios legătura între cei doi, autorul cărții și destinatarul dedicației, legătură subliniată de dedicație. Probabil că Sorin Titel și Trandafir Cocîrlă, ajunși amîndoi la București, deși pe trasee diferite, nu aveau prea multe în comun, dar originea bănățeană împărtășită, cu implicita nostalgie pentru „țara îndepărtată”, a reprezentat o potențială sursă de solidaritate.

Dar cine naiba e Trandafir Cocîrlă? m-am întrebat, cu numele răsunîndu-mi sîcîitor în minte. Știu ce înseamnă Sorin Titel pentru literatura română și ce importanță are el în memoria locală. Dar tovarășul Trandafir Cocîrlă? Păi, partea interesantă e că nici el nu-i un oarecare și că povestea acestui activist de partid nu se încheie odată cu sfîrșitul comunismului.

Cărți rupte din cer

Claudiu T. ARIEȘAN

(I) Un eveniment așteptat de toți cei atașați de anterioarele jaloane (*Pe cărările Raiului*, respectiv *Înviatul din Nazaret*) ale excursului dialogat – deopotrivă cald teologic și inspirat cultural – cu neîndoiebnică relevanță susținut de Ierarhul ținuturilor de câmpie din vestul țării este *Pe cărarea Crucii. Convorbiri duhovnicești cu Înaltpreasfințitul Ioan, Mitropolitul Banatului*, consemnări și prefață de prof. dr. Luminița Cornea, Editura Agnos, Sibiu, 2019, 295 p. Binecunoscuta-i blândețe și sfătoșenia înțeleaptă, dublate de o determinare a opiniilor forjează discuțiile cu tentă eclezială, hagiografică, liturgică ori patristică, topindu-se într-un model oratoric ce ascunde sub simplitatea aparentă a frazărilor îndelungi șlefuiți de gând și cultură vie. Ancorate în actualitate până la senzația de apăsare a responsabilității personale pentru fiecare cititor, aceste exemple de omiletică practică au darul să te transpună aievea într-un timp etern al teologisirii de obște: distanțele dintre noi – exponenții moderni ai „smeritului cetitoriu de cazanii” – și exemplarii Părinți ai Bisericii se micșorează, învățătura sfântă îți pătrunde parcă în vene și minte ca o plăcută torpoare, doldora de sfaturi utile și contemplări retrospective, înțelesurile propriilor experiențe de viață se limpezesc sensibil la umbra Crucii de pe Golgota, deopotrivă „axă a lumii și scară a iubirii”, tălmăcită pas cu pas de verbul înfocat al Părintelui Mitropolit Ioan. Cultura cea mare, rostirea românească și credința străbună străluminată de eroii pereni ai conștiinței naționale sunt – cum frumos se zice aici – „cei mai de seamă grăniceri ai neamului”, iar fruntariile dinspre Apus ale țării, martore ale atâtor furtuni și primejdii, știu asta cel mai bine și datorită reamintirii de obște pe care o încurajează acest neostenit demers intelectual și spiritual al Mitropolitului Ioan.

(II) Am anunțat și analizat cu mare plăcere primul volum din culegerea de texte risipite prin reviste și volume postume, de convorbiri, fragmente autobiografice, tablete radiofonice neincluse în integrala operei Monahului din chilia „Sf. Ana” de la Rohia și fac același lucru, cu egală bucurie, pentru al doilea volum: N. Steinhardt, *Varia*, vol. II, Mănăstirea Rohia și Editura Polirom, ediție îngrijită, studiu introductiv, note, indici Florian Roatiș, biobibliografie Virgil Bulat, Iași, 2020, 790 p. Este o antologie impresionantă prin diversitate și pregnanță, mai cuprinzătoare chiar decât prima, incluzând încă un dosar asupra fulminantului eseu *Secretul „Scrisorii pierdute”*, și câteva scurte scrieri inedite, unele de-a dreptul spectaculoase, cum e *Cultul valorilor ferme*. Rostirea lui N. Steinhardt este și aici una de o limpiditate extremă, în textele de tinerețe, precum și în cele de senectute, confirmând o vocație specială – și rară prin relevanța ei perenă, tulburător de actuală pe alocuri – a măturiei semnificative în toate domeniile

spiritului. O conștiință hăruită a spațiului nostru cultural, din fericire conștientizată deopotrivă de contemporanii săi și de generațiile mai noi, fiindcă mesajul său te atinge în toate cotloanele sufletului, fără să facă pedagogie explicită ori să te copleșească sub îndoctrinări factice. Chiar dacă arareori ne regăsim viețuind într-o lume românească descrisă plastic și cu oarecare duioșie simpatică de el (unde „predomină blândețea, spiritul de noblețe, toleranța, respectul pentru adversar, dreapta socotință, relativitatea generală și, desigur, hatârul” – ca expresie a unei carități interumane, „o taină minunată a sufletului românesc”, chiar dacă, așadar, de cele mai multe ori parcă tocmai opusul acestor mirabile stări ne asaltează și ne împovărează viețile, avem schițat cu multă dragoste culturală planul ethosului autohton, o schiță a traiului optim ce ne poate instiga la mai bine și mai frumos. Și ne îndeamnă la practicarea surăsului bonom ce i-l recunoaște lui G.K. Chesterton și ni-l recomandă ca panaceu la centenarul nașterii acestuia: „Adâncimea se ascunde uneori sub aparențe cărora le zicem «frivole» pentru că ne obsedează formele grave, sentențioase, pedante, unde tare îi place frivolității să se cuibărească spre a deruta mințile oamenilor”!

(III). Alături de Cenaclul „Ridendo” al epigrafiștilor și umoriștilor bănățeni, Asociația Culturală „Helion” este alt brand prestigios al locului, grupând de ani buni nucleul literaturii de anticipație din zonă, cu un cert prestigiu național și mondial. Mărturie a statutului major de care vorbeam stă volumul *Ficțiunea speculativă și frontierele posibilului*, nr. 15, august 2019 din „Biblioteca Nova”, Buletin de Teorie, Critică și Istorie a literaturii Science Fiction, editori Marius-Mircea Crișan și Cornel Secu, Casa de Cultură a Municipiului Timișoara, 191 p., ce reunește lucrări prezentate la Conferințele Internaționale Helion din 2017 și 2018. Cercetători de forță din Italia, Ungaria, Olanda, Marea Britanie, Germania, Spania, Polonia, Filipine și România au investigat mistere prăbușite din ceruri sau imaginate la sol, realități posibile și invenții insolite, utopii alternative și distopii ficționale, povești cu vampiri și *zombies*, hermeneutici ale terorii și analize ale artelor vizuale cu profil SF. Cum subliniază în densul prolog *Noi abordări în literatura speculativă* primul editor al volumului, universitarul timișorean Marius-Mircea Crișan, contributorii au lucrat „analizând interferența dintre *science fiction* și *fantasy* și rolul elementelor gotice sau horror în ilustrarea acestei relații”, iar rezultatele sunt cel puțin remarcabile. Perspectiva generală rămâne aceea a unei oglinzi critice aplicate realității contingente, „căci universul ficțional reflectă problemele cu care se confruntă societatea contemporană”. Rămâne de văzut dacă vremurile halucinante străbătute de omenire în anul de grație MMXX vor mai da loc, în viitorul apropiat, unei literaturi de anticipație care să „bată viața”!



Colecția Maria Radoslav. Foto Pittoni, 1939

Alb

Adriana CÂRCU

Nu demult, o femeie de culoare ne îndemna de pe ecranul televizorului să ne imaginăm cum e aia să te trezești în fiecare dimineată cu conștiința că pielea ta este neagră și că din cauza asta trebuie să te ferești pe tot restul zilei din calea răului, să fii mereu în alertă. Eu, care trec drept o persoană destul de empatică, mi-am zis: nimic mai simplu. Reușisem, odată demult, să-mi închipui că mă trezesc într-o dimineată gândac. După câteva minute de încercare am constatat următoarele: nu aveam conștiința culorii mele, pentru că ea nu făcea obiectul vreunei discriminări și *deep down* nu puteam să înțeleg că ea ar putea fi cauza vreunui rău, și, mai departe, nu puteam cuprinde cu mintea mea că mi s-ar putea întâmpla ceva rău doar pentru că pielea mea e mai întunecată.

Această deficiență mi-a dat imediat de înțeles, o dată, că nu am „datele” necesare pentru a mă transpune într-o condiție improprie, și apoi mi-a relevat, dacă mai era nevoie, cât de irațională este cauza acestei condiționări și cât de neînțeles efectele sale.

Îmi amintesc cum, pe la începutul anilor '90, la scurt timp după înființarea canalului cultural Arte, m-am apucat să le scriu o scrisoare, invitându-i să facă un film despre Timișoara. Argumentul meu era multiculturalitatea. Le spuneam că în Timișoara se vorbesc patru limbi, că la școala pe care am urmat-o erau tot atâtea clase: română, maghiară, germană și sârbă, și că orașul are teatre și ziare în aceste limbi. Le explicam cum că toate naționalitățile orașului au trăit întotdeauna în deplină armonie. În final, mă ofeream să le înlesnesc contactul cu oamenii de cultură, care i-ar fi putut „conduce” prin istoria orașului. Nu mi-au răspuns niciodată. *But that's not the point.*

Cu siguranță că, rămânând în Timișoara, n-aș fi scris scrisoarea aceea niciodată și aș fi continuat să consider frumoasa conviețuire a naționalităților timișorene ca pe un dat firesc al existenței mele. Sau, mai precis, s-o ignor. În Germania, însă, devenisem martoră mediatică a aversiunii grupărilor extreme față de străini, a dușmăniei care dă foc pe întuneric căminelor de refugiați,

a fețelor desfigurate de ură, a cimitirelor profanate. Sunt lucruri care mi-au rămas și azi de neînțeles și care acum, privind înapoi, mă fac, deși nu-mi stă în fire, să emit o lozincă: Dacă ești timișorean, nu ai cum să fii rasist.

De câteva zile, circulă pe Facebook un text care începe cu sintagma: „Sunt alb, deci sunt rasist.” La început, mi s-a părut discriminatorie prin enunț, pentru că el creează automat un antagonism. Dar, reflectând la îndemnul tinerei de culoare din interviul televizat, mi-am dat seama că semnificația e alta: mintea noastră nu are capacitatea de a înțelege mecanismele unei gândiri discriminative, primitivismul unei logici bazate pe culoarea omului. Din păcate, această condiționare a funcționat în ambele direcții, iar mulți oameni au devenit astfel prizonierii ei, conformându-se, *volens volens*, prejudecăților care îi stigmatizează. Această imposibilitate de identificare mi-a amintit de spusele lui James Baldwin, scriitorul care la mijlocul secolului trecut și-a dedicat o bună parte din eseuri și romane studiulul aprofundat al conflictelor rasiale, sexuale și de clasă: „Tot ceea ce albi nu știu despre negri, denotă, precis și inexorabil, ceea ce nu știu despre ei înșiși.”

Așa este. Neputința de a te identifica cu o anumită condiție are ca pendant o alienare a percepției, o incapacitate de a percepe diferitul. Tot James Baldwin ne oferă o „probă de gust” a acestei condiții: „Nu trebuie să fii foarte deștept ca să realizezi cât de puțin poți face pentru a-ți schimba situația, nu trebuie să fii hipersensibil pentru a te lăsa dus la disperare de nesfârșitele umilințe gratuite și de pericolul care te amenință în fiecare zi, cât e ea de lungă.” Încercați să vă imaginați asta. Este la fel de neînțeles și de absurd ca și oroarea Holocaustului: să fii urmărit și ucis pentru simplul motiv că există. Imaginați-vă!

Pannonica Rothchild, „The Jazz Baroness”, care a însoțit, sprijinit și promovat marile genii ale jazzului o bună parte a existenței sale, a făcut un experiment, materializat într-o carte apărută la începutul anilor 2000, cu titlul *Three Whishes*. Pannonica le-a cerut muzicienilor să numească cele mai arzătoare trei dorințe. Mulți și-au dorit sănătate, succes și bani, mulți și-au dorit să fie pace în lume. John Coltrane și-a dorit ca muzica sa să-și păstreze prospețimea, Arthur Taylor și-a dorit ca Charlie Parker să mai fie în viață, iar Charles Mingus a declarat că nu are dorințe.

Întrebat, la rândul său, Miles Davis a răspuns cu un singur cuvânt: *white*.

21

rediviva



22

Poeme de Anastasia FUIOAGĂ

Anastasia Fuiioagă (n. 8 ianuarie 2001, la Iași) este elevă în clasa a XII-a, filologie, la Colegiul Național Iași. Din 2016 face parte din corpul de redacție al revistei *Alecart* (redactor-șef; secretar general de redacție), unde publică recenzii de carte și de film. A participat, alături de colegii de redacție, ca jurnalist cultural, la Festivalul Internațional de Poezie și Muzică de la Bistrița, respectiv ca partener la FILIT. În prezent participă la LicArt, cel mai mare concurs de creație din țară pentru liceeni, unde s-a calificat în semifinală cu poemul **Raport**.

Wenn die Vögel singen nicht mehr

atunci când pleoapele cad peste obrajii ac-
neici
gâtul mi se arcuiește și sapă perseverent în șira
spinării

mă gândesc la o casă goală în care tot ce se
poate auzi e ropotul unui picamer &
firele de păr îmi intră în ochi îmi imaginez
cum
genele căzute se adună în spatele globilor
oculari într-un ghemotoc grăsuț
îl voi scoate într-o zi cu penseta și mă voi juca
cu el pe covorul din cameră
în el se vor aduna toate scamele toate petele
de sânge din
inimile mestecate sârguincios până la ultima
îmbucătură

coloana mi se rupe cu sunetul degetelor poc-
nite în timpul unui examen
dar eu știu să lipesc cu scotch și totul e exact
așa cum trebuie să fie

un imperativ categoric de plastilină

no strings attached

dă-mi

/te rog/

ceva
ceva să mă înnoade cu sârmă ghimpată
un bec ars sub care să mă simt mai caldă

învață-mă cum să cred că
te-ai întors spre mine cum te întorci spre un
coș de gunoi când descoperi că ai uitat să
arunci o hârtie

îmi voi scoroji pielea
îmi voi lega stomacul cu cordonul ombilical
al singurului meu avorton
îmi voi îndrepta părul fir cu fir
voi săpa tranșee între alegerile mele
voi construi baraje între problemele mele fără
numere
mă voi conecta la aparate
sângele îmi va curge rece & calculat
alb & negru
(ca valurile mării mediterane în decembrie)

și-atunci poate c-ai să schimbi sacul de gu-
noi

Examen clinic, anul 2

întinde-te și explică-mi cum
în mâinile tale borcanele nu se sparg nicio-
dată
mă sprijin de brațul tău, bara unui pat de
spital

Ne vom dezbrăca vom face investigații
Vom palpa, vom apăsa degetele pe moalele
capului
Vom afla ce jenează pacientul

/câteva ligamente lipsă și-un avorton/

Vom lua tensiunea, pulsul terorii

Vă rugăm să ne spuneți, trebuie să știm is-
toricul
Primul șoc la ce vârstă l-ați avut, ați urmat
vreun tratament, așa deci, am înțeles, nu vă
faceți griji, sunteți pe mâini bune

nu mă lăsa să mă uit de jos doar

pune-mi un diagnostic și nu-mi cere să-ți în-
tind un plic

Raport

m-am întors la fierbințeala cuminte a apei, e
prea multă piele aici & mă întreb dacă
și tu stai sub jetul din duș și mintea ți se îm-
punge în semnele pe care podul palmelor
mele nu ți le poate lăsa

spune-mi
câte oftări încap între două routere de wifi
câte ture cu mașina trebuie să faci în triun-
ghiul acelorași trei clădiri ca să ajungi la
1984 de kilometri
câți de 1 și 0 pot fi tastați din decembrie până
în august
câte uși întredeschise și câte prezervative ex-
pirate încap între
două îmbrățișări

sau cel puțin așa îmi imaginez eu că se în-
tâmplă
atunci când mă plimb pe faleză cu google
street view
întrebându-mă câte studii sociologice se pot
citi între două mese
și câte vânăți pot număra pe un picior

Vineri, 13

Gabriela-Mariana LUCA

Vineri, 13 iulie, 2018, undeva în
Warwickshire: Mary Rose își înnoadă
din mers, scurt și abil, părul albastru.
Cu dreapta. În stânga, îl ține pe cel mic
care, pe jumătate ieșit din tricoul său cu
Minioni, bălângănindu-se ca o păpușă
din cârpe, își șterge și el muci cu dosul
palmei. Tot drepte. Ochii puștiului sti-
lesc mut printre niște lacrimi ținute în
gene. „Quiet!” zbiară apoi Mary Rose,
împărțind egal niște dosuri de palmă
în stânga și în dreapta. Mai mult aler-
gând decât mergând, ca să țină pasul cu
ea, de o parte Karen, de cealaltă Ethan,
gemenii de 5 ani, se ceartă amarnic pe o
bilă roz de șotron. Deși ar mai fi încă un
sfert bun de ceas până să se deschidă la
Shakespeare Fish Bar, coada începe deja
să se înșire. „Hi, Love! Aight?” A ajuns
bine, e a patra, nu va avea prea mult de
așteptat. Cât să încapă o bărfă mică des-
pre soacra bețivă a lui Susan. Îl lasă pe
Tom să alunece ușor pe dalele de piatră,
se ridică semeț, urcându-și înapoi pe un
umăr una din bretelele sutienului, și tra-
ge lacom un fum din țigara întinsă cu
nerăbdare de Susan.

Vineri, 13 iulie, 1973, într-un
mare oraș, ‘ăi, de pe malul
Dunării: cică dacă mănânci
colțu’ de la pâine, o să te iubească soa-
cra și o să faci băiat. Pe Bombonica de
la parter n-o iubești și uite ce viață grea
are! Trei fete, vânăți, datorii și e mai
mereu singură, că Bombonel e plecat cu
lucru’. Bombonica e doar pentru când
se povestește. Noi toți știm că o cheamă
Tanti Lucica. Pe banca din fața blocului,
împletind dibace ciorapi în cinci ace,
tanti Mariș își scutură răzând sânii mari,
foarte mari, doșiți sub capotul petrecut,
verde, cu dalii sângerii la fel de mari: „Fă,
Bombonico, taci că spui prostii și te aud
copiii!” „Să mă audă, zbiară dogit, Bom-
bonica, că doar tot pe... de la mă-sa au
ieșit!” Se mai spune, tot la noi pe scară,
că Tanti Lucica are vânățiile de la servici,
că doar e chelneriță la Hanu Conachi și
că fiecare fată are alt tată. Clar că n-o
iubește: degetul al doilea de la piciorul
drept e mai lung cu aproape o falangă
decât degetul mare. Are monturi cât
găluștele cu prune și unghii tari și galbe-
ne de parcă ar fuma cu picioarele.

Pesemne, într-o zi de sâmbătă, 18
iulie 1545: pe galionul Mary Rose, ancor-
rat în Portsmouth, e zi de pește, amânată
cu 24 de ore. Ziua de dinaintea bătlăiei.
„With French frog-eating bastards, of
course!” Echipajul înfulecă zgomotos și
bea la fel de vârtos. Un galon de bere și
un cod de 24 de inci pe cap de bărbat,
patru uncii de brânză și două de unt se
vor puse la adăpost în pânțele. Lângă o
felie dolofană de pâine, molcuță ca un
sân feciorelnic de 17 ani, zbârlită ușor
sub fiorii palmelor care o frâng. Ah, să-i
ia naiba pe toți biscuiții uscați care-ți rup
dinții în larg! Nici jumătate din bărbații
aceștia nu vor apuca să vadă cum se afun-
dă soarele în mare, duminică, la apus. Fu-
mul slobozit de focul încins și mirosul de
pește fript se roagă azi pentru ei și pentru
viitoarea glorie a Imperiului, pornit deja
la pescuit spre Newfoundland.

În după-amiaza fierbinte de iulie,
pe la 5 p.m., storurile își strâng feliile
și prăvălia își oferă mulțimii goliciunea.
Ca o punte de velier cu pânzele sumețite
și bine legate de catarg, umedă, proas-
păt șmotruită. Uleiul începe să sfârâie,
„Poor John” închide ușa congelatorului
cu cotul, sfășie pungile cu *breaded cod*
congelat, lasă să alunece cu îndemănare
feliile de pește în cuva pentru prăjit, își
șterge palmele de șorț și se îndreaptă spre
ieșire să se odihnească puțin. Sprijinit de
tocul ușii, masiv cum e el, își sugă măse-
lele scurt după care îi rânjește galeș lui
Mary Rose. Năvalnică iubire de liceu,
dar n-a fost să fie. Asta e! Acum, i-a ră-
mas doar s-o privească îndepărtându-se
cu șolduri unduite marin, părul obraz-
nic, albastru anul acesta, ținând strâns
sub braț pachetul cu fish & chips, lung
de 24 de inci, înfășurat suveică în multă
hârtie cenușie, și escortată de mucoșii ăia
blonzi, cârâind veșnic ca niște pescăruși
gata să înghită orice.

Era tot într-o vineri, cu dezlegare
la pește. Să fi trecut vreo 20 de ani de
atunci, cam pe la începutul anilor 2000.
Tanti Lucica se întoarce de la Han cu niște
scumbie afumată de Dunăre, învelită
strâns în niște foi de ziar, ținute laolaltă
de un căpețel de sfoară cânepie. Se așeză
greoi pe bancă și își scoase blestemații de
pantofi de lac care-i ardeau sufletul din
cauza blestematelor de monturi. Fiica cea
mare tocmai avea să se mărite cu Hristos,
mijlocia plecase după un fotbalist cumpă-
rat, cică, de un club englezesc din Ham-
pshire și ea habar n-avea unde ar fi putut
fi asta, într-un loc de-i zice Portsmouth
parcă, iar de la a mică primea doar câte o
felicitare de Crăciun. Nu cu ieslea, ci cu
niște globuri și două pahare de șampanie.
Avea patru deja. Felicitări. Și o coadă de
pește. „Doamne, Iisuse Hristoase, Mân-
tuitoarele!” și „Măicuță Precistă!” își făcu
ea cruce mare și mișcând încetîșor buzele,
se ridică icnind.

Alosa immaculata. Asta e scumbia
noastră de Dunăre, Jack, și al mare, Ga-
dus morhua e codul vostru de Atlantic,
într-un joc de scrabble: Vesica piscis e, pe
verticală, un pește, “IHTIS”; pe orizon-
tală: vulva zeiței. Delphos, dă pe vertica-
lă: uter din patru litere și sân, din trei; pe
orizontală, e delfin, pe nenumărate, cu
ochii larg deschiși. Dionysos, pe vertica-
lă, deasupra mării: e om din două și zeu
din trei; și tot pe verticală, dar de partea
cealaltă, în mare: delfin, adică ar fi fost
și el om, dar n-a rezistat aromei și tări-
ei vinului. Asta s-ar compune din și mai
multe litere. Friday-faced! Joc închis, din
13: fobie tardivă de cavaler templier și
mare maestru, de pe la 1307, octombrie.
Roșu, dacă vrei tu. Doar că 25 din 1917
și 5 din 2000 s-au întâmplat în zile de
joi spre vineri.

Vineri, 13 martie, 2020: Fat
Birds, Fat Boys, Fat Girls,
Fat Brother, Fat Deer, Fat
Fish, Fat Face and so on, closed due to
the pandemic. Doamne, Jack, foame tre-
buie să vă fi fost de v-ați botezat crășmele
ca pe niște grase!

Noi, flămânzi?! Flămânzi e doar nu-
mele unui sat devenit oraș la intersecția
paralelei 47 de grade și 33 de minute,
latitudine nordică, cu meridianul de 26
grade și 55 de minute, latitudine estică.

Cărți cu genunchii juliți

Radu JÖRGENSEN

Am hotărât ca lui (Arthur) Ashe să nu-i dau timp să gândească. Să-l alerg. Să-l amesc. Să-l răsucesc. Să-l umilesc. Să ne provocăm. Să ne batem la un metru de fileu. Să nu avem timp să trecem racheta de pe o parte pe cealaltă. Să jucăm cu mânerul, cu cotul, cu fruntea. Să ne prăbușim amândoi după ultima minge. Și am jucat cum mi-am propus. Americanii au uitat (atunci) că în tenis se aplaudă numai după fază. Am avut impresia că sînt la un meci de box, cu explozii la aproape toate loviturile.

Ilie Năstase în *Ar fi fost prea frumos*
de Ion Țiriac și Ilie Năstase

Manchester United a venit să joace pe Anfield, în Liverpool. În după-amiaza aceea, cincizeci și șase de mii șapte sute treizeci și șase de oameni au venit și ei la stadion. Prin ploaie și vânt. 56736. (...) Ce mai zi! Ce echipă aveam de înfruntat, și cu ce manager! Și prin ce a trecut în viața lui. N-o să uit ziua când, în biroul de pe Leeds Road, a sunat telefonul și am primit vestea (despre accidentul aviatic) de la München. Am dat drumul la televizor și am început să aștept și să mă rog. Și pe ecran a apărut Harold Hardman, președintele lui Manchester United. Și l-am auzit spunând că Matt (Busby) s-a dus. Am refuzat să cred. Băieți, vă jur, m-am așezat în genunchi și m-am rugat cum nu mă rugasem niciodată. Și rugăciunile mele...

Red or Dead
de David Peace

Când jucam fotbal în curte la Școala 69, nu aveam cum să dea de mine până când se insera. La fel când puneam câte două cărămizi pe mijlocul străzii Caporal Ruică. Pe partea cealaltă, fusese un câmp plin de mușetel și, mai nou, construiau aia, cu elan, baza *Voinicelu*. Mai găsești și-n ziua de azi câte-un taximetrist care știe de toate astea. Mă rog, ideea e că, atunci când puneam de-o finală a Cupei României în jurul rondului de trandafiri — și nu cobora nebunul-de-la-șapte să ne conștie mingea —, cu o poartă între salcâmi și una între doi ulmi pitici, privind din capătul balconului, pe sub coroana teiului care se ridica până la etajul trei, mama putea măcar să mă recunoască după adidași și ciorapi. Și în seara aceea, după ce mă identificase printre ceilalți jucători, mă strigase scurt. Cumva, vorba vine, în șoaptă. Eram gata să mă revolt: nu se întunecase încă, la cumpărături fusese... dar tonul ei, calm — aud vecinii, nu-i frumos, vino te rog până aici la scară — mă dezarmase.

M-am dus deci până-la-scară și, deși mă rugase să nu mă apuc să țin la ceilalți la aflarea veștii, n-am putut să n-o fac. Se dă meciu!! Ce măă, de unde știi? Drept răspuns, am arătat cu degetul spre balcon. Cum ceilalți nici atât nu erau legați de o promisiune de a nu face larmă, s-a auzit imediat primul Băăăăă! Se dă meciu cu Ajax, băăă! Mama lu' Radu zice că se dă meciu! Âla cu Cruyff! Să mori tu?! Întreabă-l, mă, tu! Răduuuu, se dă, mă, meciu cu argentinienii?! Și eu, copil ascultător, am arătat iar, pe muștește, cu degetul spre balcon, de unde ai mei, deși se amuzau, îmi făceau semne să mă grăbesc să intru în casă.

Toate astea spre sfârșitul vacanței de vară 1972, an în care, sub conducerea lui Ștefan Covaci, Ajax luase pentru a doua oară consecutiv Cupa Campionilor Europeni, după o finală în care Cruyff înscrisa de două ori în fața unui foarte puternic unsprezece al lui Inter, cel cu Fachetti, Mazzola și Boninsegna. Ajax ajunsese în finală după duble victorii și cu Marseille, și cu Arsenal. În mintea unui copil de zece ani, vă dați deci seama, fotbalul total practicat de echipa lui Cruyff, Neeskens și Haan, era singurul vrăjitor de suflète la fel de mare ca tenisul acrobatic practicat de un tip, care — o să revenim la el —, într-un plonjeu ca în apă, se prinsese cu vreo doi ani în urmă de tricoul propriului său talent și nu-i mai dădea drumul, provocând surprize după surprize pe zgură, gazon, bitum și tot felul de alte suprafețe.

Salt în timp. Toamna, 2018. Pe Gatwick Airport, în sudul Londrei, între două avioane, mă opresc în fața rafturilor de cărți ale unuia dintre chioșchiurile WHSmith. Îmi pun ochelarii: bestselleruri lucitoare, câteva autobiografii și, deodată, dau cu ochii de ea. N-aveam cum s-o ratez: era la fel de portocalie ca portocala mecanică. Nu, nu cea violentă a lui Burgess, cea olandeză. Cea care, de exemplu, în primele minute ale finalei

Campionatului Mondial din 1974 a plimbat/pasat de vreo 12 ori mingea fără ca nemții să o poată atinge. La ei acasă, pe Olympiastadion din München. Până când, disperat, Hoenes a dat cu Cruyff de pământ în careu. Pe copertă, idolul unei generații de copii europeni, acel Johan Cruyff, și un citat dintr-un interviu al lui Pep Guardiola: *N-am știut nimic despre fotbal până să-l întâlnesc pe Cruyff*.

Cartea, scoasă de Macmillan la Londra, arată superb, e orange până și în tăietura foi, capitolele sunt numerotate cu cifre parcă decupate de pe tricouri, și așează cariera lui Cruyff sub o sintagmă a cărei subtilitate n-am prins-o de la început. Titlul, *My Turn*, poate fi (doar) *E rândul meu*. Numai că *turn* e și... fentă. O fentă care, în jocul de soccer, de fotbal european, îi poartă numele: Fenta Cruyff. Da, e ca deschiderea Alehin în șah. Totul e deci de bine cu cartea asta, deși, paradoxal, e una dintre puținele care mi-au umplut repede ochii de lacrimi. Fiindcă textul de pe clapa a doua se încheie cu numele unei boli, ca o sentință. Citesc atunci fraza ultimă de la coadă la cap, sperând ca un atribut, un complement sau, mai ales, subiectul ei să-mi dea de înțeles că sentința fusese pusă în mod prematur. Dar Cruyff nu mai e, de mai bine doi ani, după cum află, și cartea asta portocalie e acum lucrul care mă apropie cel mai mult de seara când mama a întrerupt finala Cupei României de la rondul de trandafiri.

Cartea de sport — orice sport, competițional sau nu, de la șah și tenis de masă până la haltere, parașutism, schi alpin și drumeție montană — e ultima care te părește. Fiindcă, uneori, nu-i așa, cărțile ne mai și părăsesc. Privim, adică, peste cotoarele lor, așa alinate frumos cum stau pe rafturile bibliotecii noastre, pe noptiere, sau prin geți și rucsacuri, de multe ori stivuite în echilibru instabil pe dușumea, și cumva ele rămân mute. Într-un roman¹ scris la începutul anilor nouăzeci, m-am aflat cu un personaj de-al meu în chiar această situație: cărțile cărte cu el la capătul nordic al continentului european au refuzat să-l mai ajute. Cărți esențiale, cărți adânci, experimentate și experimentale, drame și comedii, filozofii, romane cu hârtia îngălbenită sau cu colțurile îndoit, dicționare și istorii ale artelor. Nimic! Niciuna din ele n-a găsit atunci ascunsă între paginile ei energia de care el, personajul, avea nevoie ca să detoneze pereții de gheață care se ridicaseră și se mai ridicau încă în jurul lui, ca-ntr-o criminală zidire.

Habar nu am dacă o carte de sport l-ar fi salvat atunci, dar fapt e că nu adusesse cu el niciuna — sunt sigur, l-am luat de mai multe ori la întrebări până să trec la scrierea capitoului următor. Ceea ce știu însă e că în multe situații-limită, „melancolia” (da, cea clinică, cea gravă, nu cea de paradă, ci boala numită așa, eufemistic, de Robert Burton, care i-a studiat anatomia îndeaproape²) e ușor de ameliorat printr-o lectură stenică. Și ce alt gen de carte poate oferi un tonic mai eficient — în lumea noastră dictatorial uniformizantă — decât una unde voința, caracterul, imaginația, munca, încurajarea competiției și acceptarea eventualului eșec sunt tratate ca virtuți, exact ca în vremurile bune. Cărțile cu genunchii juliți sunt formatoare, dar și, dacă se cere, profilactice și curative.

De la un second-hand stradal m-am ales în iulie 2001, la București, cu un exemplar al cărții³ pe care ne băteam în copilărie toți tenismenii din cartier, și cei cu rachete și cei cu tocătoare de lemn cu mâner cauciucat. Ilie și Țiri, asistați de Ioan Chirilă, ne purtau acolo din Egipt la Viena, de pe zgura de la Roland Garros pe gazonul australian; eram la per tu, citind-o, cu Rod Laver, Newcombe, Franulovic, Kodes și chiar cu venerabilul Gogu Viziru, plus că asistam cu respirația tăiată la două finale de Cupă Davis. Când dădeam cartea următorului, nu recunoșteam, firește, că tremurasem de furie și neputință când Ilie, condus cu 5-0 de Stan Smith, egalase la 5 și avusese trei mingi de break, până să piardă, iar Ion, care se jucase cu Froehling în primele două seturi, fusese furat de arbitru și întrerupsese la căderea serii. Dar, vorba e, timp de două sau trei zile, cât te lăsau ceilalți să ții cartea, jucaseși tu cu salatierea pe masă?!

Dintr-o scurtă vacanță cu familia la Pucioasa, când eram prin școala generală și iubeam în secret o vecină a gazdelor noastre de-acolo, femeie matură care lucra la fabrica de becuri, dar la cum arăta ar fi trebuit, după mine, să fie cel puțin prezentatoare la TV — standard de frumusețe al vremurilor —, unde devorasem o istorie a lui Pele⁴, m-am ales cu confesiunile⁵ lui Titi Tească, pe care le-am purtat cu mine mai târziu prin trei țări, pe două continente. Ne-am mutat împreună la cel puțin șapte adrese diferite. Ca să reziste, am învelit-o cândva,

la Göteborg, într-un plastic colant în care elevii mei își înveleau manualele. *Zile și nopți pe stadion* e doar una dintre cărțile lui Ioan Chirilă care, și ele, m-au însoțit mai peste tot. Într-un fel, orice nouă lectură (ultima pare a fi din decembrie 2015) mă aducea (mai) aproape de tata, singurul, cred, care îmi povestise de Apolzan și Petschovschi. Ca să nu mai zic că pe prima copertă e tot 14-le portocalie mecanice, Cruyff, în săritură, iar pe ultima, îngenuchiat în fața unui arbitru, e, cred, marele Fachetti.

Nick Hornby și David Peace trântesc când și când câte-un roman⁶⁻⁷ despre tați și fii și dragostea și loialitate de fan Arsenal sau United, despre antrenori voiajori și despre prima experiență într-o tribună de fotbal în Anglia. Apropo, acum doi ani, am văzut pe viu un meci de liga a treia britanică pe The Valley, în Charlton. Așa cum ne scurgeam șiruri, șiruri spre stadion (27000 locuri!) jurai că urmează cel puțin o semifinală a Cupei Campionilor.



Când vreau să pricep America — și *CNN*, *NBC* or *Washington Post* fac totul ca să mă împiedice — iau din raft cartea de fotbal american⁸ a lui Paolantonio, care mi-i explică și pe Toqueville și pe John Coltrane între două touchdown-uri. Iar când, ca în primăvara care a trecut, nu pot să ies cât de des aș vrea pe alei și cărări, să tocesc niște adidași sau să rup niște șireturi de ghetă de munte, mă însoțesc cu Murakami⁹ sau cu Bill Bryson¹⁰ și alerg maratonul la Boston sau mă antrenez pentru el în Hawaii, ori iau Appalachian Trail la talpă, din Georgia până-n Maine, 2100 mile. Există mereu un record (personal) de doborât, o nouă tactică de încercat, un nou mediu de învins — apă, aer, sol arid sau gazon alunecos — într-o carte de sport. Când pui semnul între două pagini ale ei și-o închizi, simți nu atât că publicul s-a ridicat în picioare și așteaptă următoarea ta lovitură, ci (în primul rând!) că și tu ai putea, iată, depinde de tine. Și asta e, de cele mai multe ori, decisiv.

¹ *Clovnul din lemn de gutui* – Radu Jörgensen, ed. Nemira 1998.

² *Anatomia melancoliei* – Robert Burton, ed. Herald 2016.

³ *Ar fi fost prea frumos* – Ion Țiriac și Ilie Năstase, ed. Stadion 1972.

⁴ *Perla neagră* – Alain Fontan, Ed. pt Educație fizică și sport 1968.

⁵ *Ce rău v-am făcut?* – Constantin Tească, ed. Junimea 1976.

⁶ *Fever Pitch* - Nick Hornby, Victor Gollancz Ltd London 1992.

⁷ *Red or Dead* – David Peace, Melville House 2013.

⁸ *How Football Explains America* – Sal Paolantonio, Triumph Books 2008.

⁹ *What I Talk About When I Talk About Running* – Haruki Murakami, Alfred Knopf 2008.

¹⁰ *A Walk In The Woods* – Bill Bryson, Broadway Books 1998.



Magazinul „Alexandru Nenadovici și fiul”, 1930. Colecția Vladimir Nenadovici

24

Izmir

Cosmin LOTREANU

Privind în jurul meu și având, precum îndrăgostitul lui Charles Aznavour, „que mon coeur pour toute arme”, evoc astăzi un oraș pe care nu ai cum să-l uiți. Nu, nu este cel despre care Orhan Pamuk scria interogativ „Cum să ajungi să nu iubești un oraș atât de sfâșietor de frumos?” Nu este cel despre care Elif Shafak scria că este „un oraș care uită repede”, într-un cuvânt, nu este Istanbul.

Există tentația de a confunda o țară cu un spațiu, cu un simbol, citadin cel mai adesea. Însă un spațiu înseamnă o multitudine de „note, stări, zile”, înseamnă în același timp tânguirea saz-ului, zgomotul valurilor, frumusețea neasemuită a leandrilor înfloriți („zakkum cicekleri”) sau a „florilor de hârtie” (bouganvillea) și – de ce nu? – încremenirea naturii într-un timp fără sfârșit, sub neîndurătorul soare anatolian. Înseamnă totodată monumente, bulevarde mărginite de palmieri, minarete ce scânteiază din zori până în noapte și apoi spectacolul lumii... E Izmir, orașul despre al cărui „farmec straniu” Irfan Orga spunea, în *Povestea unei familii turcești*, că este greu de descris. Irfan Orga, cel care mi-a amintit, prin lectura capitolului dedicat copilăriei în Turcia începutului de secol XX, de Ion Vlasiu și al său „Copil Fermecat.”

Izmir este ceva aparte, în primul rând datorită „levantinilor”, europenii stabiliți acolo de-a lungul secolelor și care i-au dat aspectul cosmopolit. Un oraș cu o lungă istorie, ca toate istoriile acelor locuri, marcată de momente traumatizante, tragice.

Fragmentele de amintiri nu se rezumă însă la oraș, ci la o întreagă regiune: la sit-ul arheologic de la Efes, la Casa Maicii Domnului, la templul lui Apollo din Didim, la Priene, Milet și Bergama, la tot ceea ce formează „Ege Bolgesi” (Regiunea Egeeană). Totuși, ca un tribut adus Izmirului, anticei Smyrna, mă gândesc din nou la cele scrie de Elif Shafak: „În unele orașe te duci pentru că vrei tu, în altele te duci pentru că vor ele.” Nimic mai adevărat.

Am meditat, cel mai adesea nostalgic, la mai mult timp după ce am părăsit acele meleaguri, la fascinația Orientului. De ce oare François Mitterrand a ales ca ultimă călătorie a vieții sale Assuan? De ce mareșalul Lyautey a rămas, până la crepuscul, sufletește, guvernator gene-

ral al Marocului? De ce „pieds-noirs” nu au părăsit de fapt niciodată Algeria, de abia urmașii lor transformând „paradisul pierdut” într-o referință exclusiv identitară? Fără îndoială, fascinația Orientului există și, cel puțin ca stare de spirit, cred că locurile încărcate de spiritualitate nu pot fi niciodată abandonate. Izmir este un asemenea loc, poate dintotdeauna. Alphonse de Lamartine scria în al său *Voyage en Orient* că Izmirul este „un oraș ce aparține Orientului și Occidentului totodată”, „un espace frontiere”, aflat între lumi.

Nu mă pot gândi pe deplin la Izmir fără Rummy, marele poet mistic sufit. Atunci când melancolia sau nostalgia aduc, ca întotdeauna, un anume tip de tristețe, Rumi îți spune: „Nu te întrista. Tot ceea ce pierzi se întoarce la tine sub o altă formă...” „Înlăuntrul fiecăruia dintre noi este o toamnă continuă”. Și nu uita: „Ceea ce cauți, te caută”. Evocarea este prin excelență subiectivă, însă asumată și în firescul lucrurilor. Tot Rumi spune că „fiecăruia dintre noi îi apare diferit: pentru vaporul din larg ești țărmul, pentru țărm ești vaporul din larg.” Evocarea înseamnă suflet, înseamnă că mă identific, mă asum, mă construiesc și mă reconstruiesc ca „tâmplar al sufletului meu.”

Izmir este un spațiu singular, cu un parfum al său diferit față de „Anadolu derinleri” („Anatolia profundă”), este exclamația „Smyrne, quelle richesse!” a țarului Alexandru I către ambasadorul Franței, Armand de Coulaincourt, este cel despre care François René de Chateaubriand spunea în 1806 că este „un autre Paris”, „un Palmyre au milieu des déserts”, este protagonistul versurilor lui Victor Hugo, în poemul său „Le captive”: „Smyrne este une princesse/ Avec son beau chapel/ L'heureux printemps sans cesse/ Répond a son appel.....”

Pentru mine, Izmir a însemnat un început, sub mai multe forme. Deși iubirea de început a rămas acolo, totuși cred că „vârsta de aur” o regăsesc de fiecare dată când mă uit în ochii albaștri „egeeni” ai fiicei mele, născută la Izmir. Fie ca aceste rânduri, scrise „pe drumul întoarcerii”, să încerce măcar să atenueze trecerea atât de dureroasă a timpului. Versurile lui Alphonse de Lamartine vin să întregască un tablou al trecutului, al unor timpuri care ori au plecat pentru totdeauna, ori nu au venit cu adevărat: „Ainsi toujours poussés vers de nouveaux rivages/ Dans la nuit éternelle emportés sans retour/ Ne pourrons-nous jamais sur l'océan des âges/ Jeter l'ancre un seul jour?”.

Mizeria și anatomia durerii

Gabriela GLĂVAN

Nu de puține ori, suferința individuală și cea colectivă se exclud. Când un număr mare de bolnavi inundă spitalele, boala fiecăruia devine un verdict, iar eventualul deces o cifră. Oricât de singulară, drama subiectivă nu are voce, iar pentru expunerea ei nu există disponibilitate și timp. Rămâne să vedem cum va prelua literatura frisonul actualei pandemii, cum îi va identifica metaforele, cine va scrie despre transformarea unei afecțiuni aparent banale într-un pericol ce poate deveni letal. Una dintre dificultățile literaturii suferinței și bolii e riscul banalului. În lumile ficționale imaginate de Philip Roth, ambele forme există, într-o separare clară: tragedia colectivă a unei epidemii devastatoare de poliomielită e tema romanului *Nemesis* (2010), în timp ce suferința fizică e prezentă în aproape întreaga operă a scriitorului. Una dintre formele cele mai acute se conturează însă în *Lecția de anatomie* (1983).

Al treilea roman al seriei Zuckerman, după *Scriitorul din umbră* (1979) și *Zuckerman dezlănțuit* (1981), *Lecția de anatomie* nu e neapărat una dintre cărțile de referință ale lui Roth. Cu toate acestea, sintetizează într-o manieră unică un filon ce se va contura peste decenii într-una dintre mărcile emblematică ale literaturii scriitorului american – suferința, boala, durerea fizică, degradarea corpului și tragi-comedia intrării în vârstele ce preced și deschid calea îmbătrânirii. Aici, scriitorul Nathan Zuckerman are 40 de ani și e copleșit brusc de o durere cronică exasperantă de gât și spate, de cauză necunoscută. „De când durerile au început la modul serios în urmă cu optsprezece luni, și-a așteptat rândul la cabinetele a trei ortopezi, doi neurologi, un fizioterapeut, un reumatolog, un radiolog, un osteopat, un doctor de vitamine, un specialist în acupunctură și un psihiatrist” (trad. mea).

Ca într-un cor tragic, fiecare medic îi prescrie alt tratament, fără a ține neapărat cont de recomandările celorlalți, așa încât Zuckerman ajunge să combine periculos medicamente ce-i acoperă toate diagnosticele posibile: „Un medic i-a prescris un regim de douăsprezece aspirine pe zi, altul i-a prescris Butazolidin, altul Robaxin, altul Percodan, altul Valium, altul Prednison; altul i-a spus să arunce toate pastilele la toaletă, în primul rând Prednisonul, și să «învețe să trăiască cu asta». Durerea netratabilă de origine necunoscută e una dintre vicisitudinile vieții.” Zuckerman nu primește un diagnostic corect sau un tratament eficient, ci începe un joc al hazardului cu substanțe periculoase. Știe mai degrabă ce nu are decât ce ar putea avea: „Nu era leucemie sau lupus sau diabet, nu era scleroză în plăci sau distrofie musculară

sau chiar artrită reumatoidă – nu era nimic. Și cu toate astea, din cauza acestui nimic își pierdea încrederea, sănătatea mentală și respectul de sine.” Peste toate încercările, năvălește și cea supremă – își pierde părul: „vocațional blocat, fizic invalid, sexual stupid, intelectual inert, spiritual deprimat – dar nu și chel peste noapte, asta nu.” Psihiatristul, pe care Roth îl ironizează cel mai nemilos dintre toți specialiștii neputincioși în fața misterioasei boli a lui Zuckerman, îi sugerează că rădăcina durerii se află în conflictele și relațiile deficitare pe care acesta le-a avut cu fratele și părinții săi, amândoi decedați. Și, fără îndoială, una dintre rădăcinile dramei explodată în durere fizică incontrolabilă se află în conflictul cu criticul Milton Appel (a se citi Irving Howe), care i-a desființat într-o cronică virulentă romanul *Carnovsky* (în realitate, romanul lui Roth, *Complexul lui Portnoy*).

Zuckerman inventariză durerea fizică identificându-și medical fiecare zonă anatomică afectată, fiecare mușchi, vertebră sau articulație. Propriul corp devine o hartă vie a durerii, iar concentrarea savantă a suferindului se transformă în armă capitală a unei strategii de apărare și control: „Intercostalii dintre a opta și a noua vertebră erau inflamați doar moderat, simțind o ușoară ameliorare față de acum două ore, iar apăsarea dureroasă din deltoidul stâng era mai mult sau mai puțin suportabilă”. Disciplinat și speriat, pacientul aplică pe rând tratamentele prescrise de medici, într-un ritual menit să reordoneze haosul instaurat de durere. Așa devine dependent de Percodan, o combinație de aspirină și oxicodonă, opia ceu cu un serios potențial adictiv. Pentru a-și calma anxietatea, fumează marijuana, într-un amestec periculos ce-l menține pe buza dezastrului, iar peste toate toarnă generos vodcă.

Roth însă nu-și cultivă cu simpatie și compasiune protagonistul, ci îl expune nemilos, îl ironizează crud și-l aruncă în mijlocul unui spectacol degradant: epuizat de atâtea eșecuri medicale, Zuckerman se pomenește captiv în fan-tezia de a urma el însuși studii medicale, într-o piruetă logică al cărei ridicol nici nu merită analizat. Își amintește de un vechi prieten, Bobby Freytag, ajuns profesor anestezistolog la Spitalul Billings din Chicago. Decide să-l caute, părăsind New York-ul pentru o improbabilă viață nouă. După un zbor pripit, nu fără aventuri, Zuckerman aterizează într-o geografie potrivnică și într-un timp în care nu-și mai găsește locul. Studentul întârziat eșuează, iar comedia unui nou început îl înfrânge. Prăbușit pe un pat de spital, cu bărbia zdrobită în urma unei aventuri ridicole în cimitir, Zuckerman devine parodia propriei căderi. Roth nu cedează în fața tentației de a proiecta durerea în martiraj biologic, preferând eșecul stilistic și abandonul consistenței narative.

Singurătatea ajunge la toți

Dumitru OPRIȘOR

Pleașcă era peste măsură de afectat de învinuirile pe care i le adusesese Ilie Chițu la ieșirea din han. Îi reproșase același fapt, ignorând, sau poate nu, prezența celorlalți. Ușor, să nu fie observat, și-a strecurat mâna stângă în buzunar și a început să-și caute fiecare deget. Ajuns la podul lui Șerban, s-a așezat și a început să și le numere, de la cel mare la cel mic și invers. Tot pipăindu-le i se păru că-i cresc și-i ies din buzunar. Numărătoarea nu i-a adus nici o lămurire. Peste gârlă, la Neci, în capătul uliței, a văzut un grup de ruși agitați, călare pe cai, cu lanternele aprinse. Erau însoțiți de Gaciu, șeful postului de jandarmi. Pleașcă, prevăzător, s-a întins pe burtă după puț, încercând să afle despre ce anume era vorba. Cel mai tare se auzea vocea colonelului, care o rupea bine pe românește. Așa se făcuse plăcut chiar din primele zile, intrând în vorbă cu sătenii, dar mai cu seamă cu copiii. Colonelul avea destul de des stări contradictorii. Când era furios, Tăciunele, cum îi umbla porecla prin sat, era de nerecunoscut. Cel mai repede îl trăda privirea de vulpoi, rămasă mereu la pândă. Oprit la marginea drumului, înconjurat fiind de soldați, colonelul a tras de trei ori cu pistolul și a scos un strigăt prelung.

Gaciu nu i-a însoțit în tabără, i-a petrecut doar până dincolo de biserică. Atent, când a fost sigur că rușii s-au îndepărtat, Pleașcă a ridicat capul de după puț și i s-a adresat în șoaptă. Majurul, vigilent, a fixat lumina felinarului pe el și i-a ordonat:

- Drept! Stai! Trebuie să te predau, e musai, altfel până mâine ne îngroapă pe toți de vii. L-au găsit mort, în casă la Tudora, pe rusnacul bezmetic. Te-au scos vinovat. Nu mișca, mâinile la ceață!

Jandarmul, să nu scape situația de sub control, plimba lumina pe el, de sus până jos, să-i intuiască orice mișcare. Știa din experiență că omul, când este încolțit, devine imprezvizibil. Pleașcă nu mai avea nici o reacție și asta îl deruta. Prea se despărțise de el, ceea ce era de presupus că pregătește ceva sau, într-adevăr, se lăsase la mâna destinului. Tocmai când căuta un posibil răspuns, Gaciu auzi un foșnet și îl culcă la pământ, ca să poată verifica dacă nu mai e cineva ascuns după puț. Se înșelase. Reîntors în fața lui Pleașcă, l-a îndemnat calm să se ridice, învăluindu-l din nou cu lumina. Apropiindu-se de el, a înțeles cât de tare se speriasse aflând că rușii îl consideră vinovat de moartea Mânzului. Un crac al pantalonilor era ud, din manșetă, ca de pe o streșină, îi cădea câte o picătură în pantofi.

- Te predau, oricât mi-ar fi de greu. Cum vrei să te duc, legat sau de bună voie? Hai, l-a îndemnat, fără să-l mai asculte ce și-ar dori.

- Spune-mi măcar de unde și până unde susține colonelul că eu sunt vinovatul?

- De la bal ți se trage. E convins că l-ai organizat în cârdășie cu Tudora, să-i dai posibilitatea să se răzbune. Nu-i iese din cap că doar pentru asta, după atâta vreme, s-a întors duminică noaptea în sat. Ajutată numai de tine, să nu o vadă

nimeni și să dispară fără urmă.

Pe linie, rar ardea câte o lumină. Pleașcă, până a ajuns în dreptul casei lui Chițu, a avut sentimentul pustiitor că străbate pentru prima oară acest drum. Ilie scosese felinarul cel mare în tindă și discuta cu Grigore Prioroc. „Ce i-o fi ținut în discuție toată noaptea?”, s-a mirat majurul, dar Pleașcă nu s-a prins în vorbă, era în altă parte, se închipuia intrând pe poarta taberei, îl vedea pe colonel cum îi ordonă santinei să dea alarma, apoi lovind cu piciorul într-o ușă, ca să o deschidă și să-l târască dincolo de pragul încăperii.

Gaciu îl predase, cum i se ceruse, în poarta taberei.

La Ilie Chițu încă mai ardea lumina. Grigore venise la el să-l învețe ce să facă. Vânduse mere și pere la Slatina, pe aceleași străzi știute de el. Chițu, cucerit de ce îi relata, îl pusese să-i povestească întâmplarea în amănunt.

- Nu te grăbi, încet, noaptea nu e gata, trebuie să știi tot, numai așa găsim o soluție. Ia-o de la capăt!

- Marfa o depozitez, până o vând, la un om cumsecade. Achit cu produse. Pun pe cobiliță două coșuri, în față perele, că au mai mare căutare, în spate merele. Să le dau aspect, pe umăr mai am o traistă cu poame. Când se mai golesc coșurile, completez cu de-astea mari, să dea bine, că doamnele, când trec eu pe sub ferestre strigând pere, mere, deschid geamul și, de sus, se uită direct în coșuri. Dacă sunt frumos aranjate, le fură ochiul. Aici am un pic de dibăcie. Nu ele vin în stradă să cumpere, își trimit slujnicile. Le întreb una, alta, mă-nțelegi matală... După câtă minte au, așa le și servesc. E mai slabă de inger, îi pun grosul din poamele mai lovite, iar deasupra numai una și una, să le mănânci cu ochii. Când mi se termină, mă refer la astea care dau față ofertei, trag o fugă în piață și procur altele. Dar mă tocmesc cu dibăcie, na, păi cum.. Neică, așa e negustoria!

- Cine te-a prins cu fofărlă?

- Nimeni. Așa mă crezi?

- Atunci din ce te paște necazul?

- E, să te ții, acuma urmează. Sunt înnodat de oase, nici la privată nu mă pot așeza. Apare ca din pământ o mașină. Sare din ea unul, îmi smulge cobilița, o aruncă în șanț și pe mine mă ia pe sus. Unde mergem, taică?, am cutezat să întreb și asta îmi răspunde în dorul lelii. „Te plimbăm puțin, dar data viitoare să te îmbraci la costum, nu în izmene din astea de ți se văd boabele prin ele. Să te gătești, că e posibil să te invite doamna maior Ionașcu la masă, că s-a amurezat de dumneata.”

Ajungem cu mașina într-o curte și coborâm. Tot asta mă aprinde zdravăn de cămașă, de lângă grumaz, mă trece prin niște uși, mă bagă la un ștab și îi raportează: „El este!” Ofițerul, om blând, mă mângâie cu privirea și-i dă ordin să mă ducă să mă odihnesc puțin, la răcoare, că e prea cald afară. Străbater un coridor lung, în capăt dăm de o altă ușă, ultima, din fier. O descuie și mă împinge, cu un șut în spate. Zdrang, în urma lui, și eu rămân în beci. Nu a trecut un ceas, nici atât, și se deschide iar ușa. „Unde ești, mă?” Intrase unul tare ațâțat, încins rău, o superi pe doamna maior Ionașcu, nu poate dormi cucoana la prânz că strigi tu pe sub ferestre mere și pere.” A orbecăit prin

întuneric până când a dat de mine într-un colț. Constat că nu obosește și îl îndemn în șoaptă: „Mai ușor, sunt eu, nașu Grigore”. Era finu-miu Vasile, ăsta al lui Ceptaru. Să pice jos, nu alta. A început să-și tragă palme peste față. „Nășicule, să mi se usuce mâinile”, se văicărea, și iar se lovea, că a trebuit să-l iau în brațe ca să se liniștească. Tot el a rezolvat-o. Ne-am așezat, am aprins câte o țigară și îmi explica - omul era la serviciu lui - că în timpul în care fumam, eu, după ordin, eram bătut. Ce m-aș fi făcut dacă se ni-merea altul în locul lui? Văd că notași tot ce îți spusăi. E bine, păi da, trebuie să știi, să intervii pe unde cunoști, că eu, la puținul din băătăură și la câte guri am în jurul mesei, numai de jupuit sunt bun. La matală, nicăieri în altă parte, mi-e nădejdea...”

Chițu, după ce a plecat Grigore, nu s-a mai culcat. Și-a trecut în cronică întâmplarea abia aflată. În câteva rânduri amânase și a sesizat cu amărăciune că subiectele își pierduseră cumva din savoare, fiind nevoit să le consemneze sec. În dimineața asta iar îmi vine să scriu cu mâinile amândouă, i-ar fi spus nevestei, dar s-a abținut. Îi picase rău reproșul pe care i-l

ce se ridica și cobora peste liziera de salcâmi. Casa Tudorei fusese aruncată în aer. Doi soldați îl găsiseră aici, mort, pe camaradul lor bezmetic. Mânzul, dintr-o patimă pe care o trăia în văzul tuturor, o căuta des, chiar dacă femeia, din seara în care aliații îi omorâseră soțul, părăsise fără urmă satul.

Părintele Iftodie fusese chemat să-i facă slujbă dispărutului și, tocmai când să iasă în uliță, ca o pedeapsă pentru tot satul, fusese obligat să dea foc fitilului care urma să detoneze dimamita. El avea să povestească și cum a stat Pleașcă, desfigurată, plin de sânge, cu mortul în spate cât a ținut slujba. Să-l ajute, părintele a scurtat ceremonialul. Ceea ce l-a scos din sărite pe colonel, punându-l să o ia de la început, apoi i-a cerut să sfințească și uniforma cu care urma să fie înmormântat Mânzul.

În acest timp, Pleașcă îi făcea baie mortului. L-a îmbrăcat pentru ultima călătorie, însă cel mai greu, pentru că îi tremurau mâinile, i-a fost să-i închidă nasturii vestonului și să-i lege șireturile de la bocanci. Cu el în cărcă, străbătând mai mult de jumătate din sat, s-a dus la Irimia care, deja, făcuse coșciugul. Pleașcă era escortat de doi soldați, cu baionetele puse



făcuse cu o zi în urmă, că în sat se feresc destui oameni să vorbească în prezența ei despre unele fapte. Dezamăgit, notă: „Nicio bucurie nu e întreagă.” Reciti, oprindu-se la fiecare cuvânt, constatând că adevărul, uneori, e greu de rostit și adăugă cu mânie, de parcă iarăși i-ar fi dictat cineva:

- Viața e o poveste. Fiecare ia din ea ce înțelege dar, mai ales, ce îi convine!

Când îl răscoleau propriile trăiri, Chițu zicea că are parte de o zi care nu-l iubește. Dar cel mai mult îl cutreierau, dându-i un fel de oboseală fizică, îndoilele. „Am momente, îi recunoscuse domnului învățător Ștefan Bucur, când simt cum crește una din alta. Îmi vin din toate părțile.” „Nu te mai amesteca, o vreme, atât de des cu lumea,” fusese sfatul domnului învățător. „Nu pot să mă desprind de lume nici în vis”, îi zădărniciise îndemnul. „Pentru asta puteți să mă judecați cum doriți. Să mă înțelegeți, numai și numai de dragul ei mi-aș dori să plec, atunci când o să fie, cu ochii deschiși!”

O bubuitură, de undeva dinspre pădure, al cărei ecou cobora pe uliță val după val, a umplut Dobroteasa cu un vuiet. În urma lui s-a ivit o flacăra

la arme. Rușii, din când în când, îl sprijineau să nu pice din picioare, înțepându-l în coaste sau în pulpe. Nu mai simțea durerea ca la început, îl obseda reproșul lui Ilie Chițu, făcut la ieșirea din han, că dacă își numără degetele de la mâna stângă, socotind cât bine a făcut el în viață, o să constate că are prea multe. Pleașcă înainta pe marginea drumului cu rusul în spate, acum așezat în coșciug, și își făcea de lucru, în gând, cu degetele. Le aduna și le desfăcea în podul palmei, de la cel mare la cel mic și invers, închipuindu-și-l pe Chițu cum se uită la el, fără să se bucure de câtă dreptate avusese.

După lăsarea întunericului și până dimineața soldații au străbătut zgomotos fiecare uliță. Ilie Chițu, de pe prisma casei, i-a numărat și a privit, căutător, satul. Peste zăvoi, în cătunul Crăciunești, nu mai ardea nicio lumină. Se imagină rămas singur în toată Dobroteasa. Cuvintele pe care i le spusese cineva, când ațipise la amiază, atunci găsinde că ar putea fi un semn nedorit, nu-l mai nelinișteau.

Le repetă o dată, și încă o dată, savurându-le, vorbind rar, în șoaptă, cu el însuși și cu toată lumea, (Fragment de roman)

Poeme de Gheorghe VIDICAN

ÎN OGLINDĂ

rămase tăcerile la uscat de frigul ce le intrase
în oase rămase haimanalele fără de umbre
pe un caldarâm înnoptat în ouăle de prepeliță
expirate un consum vizionar de intenții
inventăm un cer albastru deasupra liniștii acaparate
de ninsorile obosite de umbrele noastre
o duminică dimineața de început de februarie
cu polemici furișate prin gaura cheii
se sapă în oglindă imensa prăpastie învelită
în lacrima soldatului venit din afganistan
ne definim nedumeririle trupești
în albul fulgului de nea
tăiat felii pentru micul dejun
clăbuci existențiali în polemicile răsfirate
prin trupurile noastre de mirosul cafelei
schelete despuiate de intențiile comuniste ale vremii
metalizează răsăritul soarelui smulgem
dealului curgerea ninsorii
umili în livada cu meri ne despuiem privirea de noi
lacrimile se rostogolesc în șuieratul viscolului
în oglindă herghelii de himere vremelnice
strivesc ficțiunile tramvaiului galben
livrescul metaforei pe un gard ne deșiră poemul
ne prăbușim în liniștea din degetele orbului
pe trupuri urme de pași scârțâitul ușii ne râde în nas
umbra duminicii de început de februarie umblă



Familia Klein, 1914

în vârful degetelor prin mirosul cafelei
ne scutură chiciura din livada cu meri în trupuri
în oglindă periferii ale sarcasmului
mușcă din aglomerația trecerii de pietoni
sângele o pajiște prin răsăritul soarelui
tu o duminică de început de februarie prin
livada cu meri delir în mușcătura șarpelui
ridurile tinereții în degetele orbului
își odihnesc amintirile
mirosul cafelei
ne trezește la viață sărutul din colțul gurii
sfidăm aglomerația din luciul oglinzii
zona existențialului miroase a ars
degetele orbului își încălzesc privirea cu
vreascuri de ecou un început de februarie
frigul tăcerilor e lăsat la uscat în oasele cerșetorului
închizând fereastra cu rugăciuni nerostite
lacrima mamei
o metaforă în ochii trecătorilor
în gaura cheii o liniște sumeriană
s-a sălbăticit șuieratul șarpelui în livada cu meri
câtă afecțiune în haimanalele fără urme
sap în oglindă imensa prăpastie învelită de
lacrima soldatului venit din afganistan
făpturi născătoare de foșnet mișună
prin răsăritul soarelui
usucă frigul pielea poemului tău
îmbracă degetele orbului
literele braille scârțâit de uși se-nchid se deschid
privirile noastre târăsc șuieratul șarpelui
livada cu meri dezbracă chiciura de frig
trecerea de pietoni plină de cerșetori

degetele orbului ne scriu poemele pe
tăcerile frigului întins la uscat
foșnet de rochii prin ficțiunile tramvaiul galben
în oglindă privirea vânzătoarei de bilete
devine un dans al degetelor
mirosul cafelei tăiat felii pentru micul dejun
ne îmbracă în pielea poemului îngândurat soldatul
își ascunde urma în rugăciunea cleopatrei

MIERCURI... 049

miercuri... 049 prin vene îmi curg poeme
marțiene șoapte ruginite ale începutului
clipe de trezie bogăție de răs prin
trupuri mântuire a viitorului
pe streășina privirii țurțuri de mirări pline de noi
întâlniri marțiene prin ochi
ruga mâinilor plină de lacrimi muzici neștiute
de auzul nostru călătoresc pe bucăți de timp
se strecoară în sânge învăluie clipele în mistere
podoabe ale curgerii prin venele viitorului
marginile trupurilor revărsări de șoapte
duc războiul mirării cu tăcerile clipei
se naște o nouă boltă stelară o miercuri
fără umbră plină de mistere
pereții se colorează în noi începuturi
ecouri marțiene prin vene
ne poartă sângele spre dimensiunile
astrale ale noii noastre copilării
miercuri... 049
din mirosul cafelei ies flăcări ard nările începutului
ne dezbracă sângele de noi
ne usucă pe garduri urmele simțurilor
zdrențele trecutului putrezesc sub copitele sângelui
trupurile ne veghează poemele
spălătoresele cu miros de lavandă
curg ca un râu roșiatic
ne dezlocuim umbrele de mirosuri pământene
stoluri de păsări marțiene recompun pasărea phoenix
liniștea ia forma unei evolvente stelare
se opresc din mers umbrele se despart de
trecut iau straiete noi ale mirărilor noastre
spălătoresele ne spală sângele în râuri stelare
se nasc în noi galaxii neștiute pline de
guri care ne înfloresc foamea
miercuri... 049 libertatea trupurilor
ninge cu fulgi marțieni
laudă mirării născute în privirile noastre
miercuri... 049 sângerează un ecou neterminat
se nasc poeme marțiene
vulturi cu un croncănit marțian
muze cu trupuri neștiute de trupurile
noastre ne tulbură sângele
în mirările noastre cresc mirările noi
colorează roșiatic curgerea timpului
clepsidra îndepărtează liniștea nisipului
de năravurile lui pământene
mirări noi trupuri noi poeme marțiene
miercuri... 049 un început fără umbre
ne prăbușim în veghea trupului
respirația ne înflorește viitorul
șoaptele marțiene devin marginile
poemelor născute în noul tău pântec
lunii pământene îi cad razele
precum dinții cerșetorilor
simt degetele orbilor citindu-mi pielea
rămasă fără mirosul mirării
ne prăbușim într-o liniște cu scârțâit de uși marțiene
pe buze sete lucioasă ca un strop de rouă
miros de lavandă prin trupuri
devenim ecoul unei dimineți
libertățile noastre sunt stoluri de păsări
spălătoresele închid apa în lacrima mamei

noi mirări ne cotropesc sângele
tu un eu marțian
șoptit în trupul tău miercuri...049
mirări cu miros de lavandă

FEREAȘTRA ÎNFLORITĂ E PLINĂ DE RIDURI

fereaștra înflorită e plină de riduri
prefă-te în bocetul unui păianjen vocea ta să
picteze iluzii în încăperea cu pereți albaștri
mirajul cu miros de pâine al buzelor
tale seacă scârțâitul ciuturii
ai inima tatuată cu genunchiul meu drept proteza
mea stelară vinde chibrituri în portul constanța
am împlinit șaizeci și cinci de ani
scriind poeme pe trupul tău
ți-ai pipăit vreodată sărutul
are formă de fereaștră
prin el îți privesc trupul plin de mine
m-am înecat în lacrima ta
îmi hrănești trecutul cu viitorul tău
mirosul frigului
e vulnerabil la eșecul în dragoste
a vânzătoarei de covrigi
nisipul clepsidrei curge prin sângele nostru
clăbuci de săpun în privirea trecătorilor
am început să disprețuim dorințele semenilor
pasărea cu cioc de rubin ne ciugulește sângele
zborul ei ne hrănește umbra
îmi îmbrac poemul într-o femeie
cu tatuaj pe sânul stâng
sângele tău îmi scrie poemul
fereaștra înflorită e plină de riduri
știi că oamenii se-mbată prin
cârciumi arzându-mi șireturile
inventează melodrama zilei de mâine
tu plutești pe fumul poeziei cu șoldurile
puternic impregnate cu buzele mele
îmi smulgi privirea din brațele trecutului
faci dragoste cu șoaptele mele
îmi aduci salutările lui caesar uitat în brațele
cleopatrei ca un pirat rămas fără țară
ne despărțim de poemele sylviei plath cu buzele
încurcate de propriile noastre săruturi
stau înfășurat în ochiul tău privirea ta îmi
curăță obrazul de croncănitul corbilor
vin vremuri încărcate de frig zborul lor
putrezește în sprânceana unui lup singuratic
fereaștra înflorită e plină de riduri
șoaptele noastre seamănă cu o mușcătură de câine
zborul păsării phoenix e amanetat de trecătorii
care se plimbă prin întâmplările noastre
buzele noastre își poartă sărutul pe luciul oglinzii
degetele noastre devin albastre în foamea hoșilor
fluieratul cerșetorului sub pașii noștri
e ticsit de dangățul clopotului
turnul bisericii cu lună o apă înflorită în
lacrimă caesar un văduv proscris
în paharul cu vodcă fluturii își risipesc zborul
privirea ne cade în palme
poemele tale își ascut ecoul pe tăișul
unui diamant devenit fruct
șoapta celorlălți se hrănește cu șoapta
noastră cuvintele se întorc în noi
șuieratul șarpelui joc de lumini pe niște pereți albaștri
respirăm mirosul cârnii dragostea are gurile flămânde
fiecare își simte pe buze sărutul celuilalt
două tufe de ochi ne privesc
ne rostim rugăciunea în niște lumi euthanasiate
fereaștra înflorită e plină de riduri
ne împachetăm sărutul în șuieratul șarpelui
suntem unul celuilalt umbră de împerechere

Poeme de Simona-Grazia DIMA

Concert de săbii

Pierdut în sală, sub ploaia de săbii
a concertului, observi
cum ți se coagulează gândul,
cristale risipite se șes încet și blând,
până te-nțepă cu ácele de pâslă, candid,
numai spre a-ți veni în ajutor,
să nu mai scânteiezi înspăimântat,
prismatic și să nu-ți lași cumva
împletitura întreruptă, covorul
uimitor, cu flori uriașe răsărite-n el,
când curg în ropot săbiile acestei muzici
asupra ta, prins ca-n sechestrul, și totuși,
nu te-ating, cu cât sunt mai tăioase,
cu-atât mai gingaș crești și ție însuși
te iluminezi, dezvăluind căminul-templu
copt în tihnă, unde statuie și altar
sunt pașii tăi, întipăriți în faldul nopții.

Copacul Iggdrasil

Dintr-un fundal monstruos, nici soare,
nici clarobscur lunar, furiosul arbore,
treaz-somnolent în plumbul mijlociu al lumii,
se smulge, își farmă temnița fără vreun gest,
numai cu-agoniseala de văzduh a inimii.
În spații vaste calm irumpe, și rădăcini, și rod.
Fructul, un cap de înțelept, se dă de-a rostogolul
prin carnavaluri nesfârșite, academii și circuri.
Și oglindește în obraji roșeața verii (aievea
pentru martori, dar, pentru el, pictată!), se-acoperă
cu alburii iarna, iar toamna se preface opulent,
mâhnit, ca să imite mai târziu scandalul primăverii.
Atât de mult rotit și, totodată, în pură nemișcare,
nins de convoaie colorate, el rabdă neclintit gesturi
și fapte să i se-anine, aproape insolent,
de ramurile străvezii, ce nu tresar și nu se maculează:
scânteietoare până la orbire și,
totuși, metereze nevăzute.

Întâmplare de noapte

Dimineața au izbutit, în fine,
să iasă dintre clești.
În unda încă gri a cerului,
văzură că nu pentru ei îi strânse,
nu avusese intenția să-i sugrume.
Convulsionat în coșmaruri,
animalul mișcase, de teamă, labelle și,
nimeriți prin preajmă, îi prinsese puternic,
întâmplător, pe ei. Toată noaptea în menghină,
s-au muncit să descopere motivele ascunse
ale încarcerării. În zori au înțeles:
nu existase niciun țel și niciun gând
anume. Erau liberi acum. Fuseseră
tot timpul liberi. Se-ndepărtară.
Animalul încă mai lopăta
în vis, înțepenit de groază.

În urma potopului. Tămăduire

Chiar de subzistă o față numai
din tot ce raiul pe pământ ne-a fost,
formă îmbietoare ce singură cuvântă
pe luciul neliștitor, în câmpul dezgolit,
după ce apa rodul necruțătoare-a smuls,
sâmburele-i neatins, din străvechime-al nostru.
Deci apa va scădea, se vor închide-a izbăvire
prigonitorii ochi, de veghe necurmat,
mușchi verde va da scoarța de copac,
deasa pădure, bolnavă odinioară, va hohoti,
neștiutoare, în dans, tămăduită astfel,
rufe de platină, întinse de femei îndrăgostite
pe funii, în curțile rămase, se vor zbate,
vârtejuri gânditoare, nestingherite vine
din vițele de vie ale-unui neam de înțelepți.

Rouă

De veacuri, un făt frumos
tot ucide la monștri și nu mai
isprăvește, fata-mpăratului,
slobozită din arbor, a fugit,
lăsându-și coroana în iarbă.
Netulburat, căci nu ca să-i câștige
mâna luptase, ci pentru libertate,
bătrân acum, se pleacă și vede
cum sclipește roua pe uitate rubine,
fără știre, fără caznă. Unicul martor
al avuției e greierele,
marea lucrare se va împlini în somn.

Moneda-pește

Poetul, tocmai ieșit din casă,
pare ascuns după un avizier,
când, în realitate, descoperă
miresme-n aer, le respiră.
„Restul, în bani proaspeți!”
aude-un strigăt, la o terasă-n jur,
al unui client lovind cu pumnul-n masă.
Poate să intre mai târziu și el acolo,
pentru cină, dar va plăti-n moneda-pește,
fără complicații. Atinsă, ea palpită
și dispare prin palmă, în râul
de văpaie-al ființei. Își spune:
„Voi fi bogat, tocmai când cineva
și-arată lăcomia și hohotește indecent,
sălbatic. Ce clar va fi atunci înotul
monedei în adânc! Și pe furios
în pace-l voi cunoaște, așa cum e,
de fapt, tot timpul, dar nu știe,
i-aud deja prin ape cuvântul nerostit,
bătaia inimii îndepărtate. Pentru
o clipă de oprire-a zgomotului
am renunțat la aur.”

Putere de joc

Departa, în turbionul unui turn de nori,
peste coline-ncolăcite în crampa unui vis,
piatra cea mică, albă, cu nimb strălucitor,
va luneca stângace și stingheră, jucărie
scăpată din mecanism, tainică figurină
amenințătoare! Vai, jocu-i deja atotputernic,
pătruns și-acolo unde eu nu sunt
și nu voi fi găsit vreodată, mult
după mine! Acum ce să mai fac
decât să las plugul din mâini,
văzând cum praful de pe gene
mi se preschimbă-n aur? Mi-e neatinsă
încrederea-n puterea de-a juca a pietricelei albe.
Nu va greși mișcările, încât, în nemișcarea
mea fatală, mi se va dărui apusul,
aripa lui de pasăre-nțeleaptă,
îmbrățișarea menită să domolească
zelul inutil, ca să primesc, năuc, vestita auroră
cu degetele roz și răcoroasă. Poate!

Ceremonie întreruptă

Au început să îmbrace regina, dar s-au oprit
la jumătate. I-au încălțat doar un pantof,
celălalt, de spini, a rămas în aer.
Au pieptănat-o numai în dreapta cărării,
părul zburlit din stânga îi flutură-n vânt.
Și rochia de gală nu i-o putură trage pe trup,
pare un steag sfâșiat. Ea însă așteaptă-ncrezătoare,
un timp, apoi vin îngeri, cu meșteșug ceresc,
și îi desăvâresc ținuta-ntr-o clipită. Iar suverana
lunecă în sus, pe treptele altui regat, de raze.
Fără s-observe singurătatea ce macină acum palatul,
valeții încing îndată un pocheraș drăcesc.

Incizii

Acele mărturii de după fulgerarea noastră,
de nimenea zărită, ca de la sine s-au gravat
pe carapacea unor țestoase anonime.
Tăcute-n bucurie, defilă prin fața publicului,
mândre, pe spate le purtau, firesc.
Priviri curioase de pe margini au cercetat inciziile
și-au spus că văd înscrisuri antice, o scrijelare
fără vreun cusur, din fumul altor vremi,
când legile veneau din basm, iar basmul
irumpea din suflu și se rostea dintr-un cuvânt.

Arta de a întreba

Pentru mine se leagănă ecranul,
pe fundul puțului golit, de unde urcă
un ținut năpraznic, ceva se tot dilată,
imperios, fără a fi cu-adevărat,
presiunea-i a tornadei din preajma vijeliei,
trupul se taie-n scuturi plumbuite și fierbinți,
simt sfredeliri atroce, în balans simetric,



se clatină în față-mi puțul cel întunecat,
pereții lui cutremurați în cadențări periculoase,
parcă se scriu pe ei noian de promisiuni
îndepărtate, mlaștini smolite, în jurul
unor vârtejuri aeriene clocotesc,
mă înalț, var scurs îmi închircește pielea,
pornesc înspre ecran, n-am decât pietricele,
din lumea mult mai pașnică de unde am venit,
se țin de mine încă. Împotrivindu-mă ispitei
de schimonosire a feței prin teroare,
ignor Meduza, ori ce va fi fiind dinjos,
și, calm, mă hotărâsc să-ntreb.

Karaoke Adrian BODNARU

Ai prins Jurnalul unui iubi-
dor de rom, ediția cu bi-
necuvântarea lui Alonso
din anul la McLaren-Gonzo?

Cum, tu n-ai apucat nici Mara-
Donna Alba-Neagra din vara
aceea de demult, când luna
și-a văzut chiar golul cu mâna?

Peisaj după bătălie

Daniela ȘILINDEAN

Dopo la Battaglia (După bătălie)
Un spectacol de: Pippo Delbono
Emilia Romagna Teatro Fondazione - Pippo Delbono Company

Cu: Dolly Albertin, Gianluca Ballaré, Bobò, Chris Clad, Pippo Delbono, Lucia Della Ferrera, Iaria Distanze, Simone Goggiano, Mario Intruglio, Nelson Lariccia, Marigia Maggipinto, Julia Morawietz, Gianni Parenti, Pepe Robledo, Grazia Spinella.

Cu participarea lui Alexander Bălănescu și a lui Marie-Agnès Gillot;

Muzică originală: Alexander Bălănescu; costume: Antonella Cannarozzi

„Eu unul am unele rețineri la teatru, atunci când îmi ocup locul în sala de spectacol, iar după câteva clipe de în-tuneric, cineva apare deodată și încearcă să-mi impună o ficțiune. Când Umberto Orsini¹ îmi vorbește despre dragostea lui

mascându-ne, politicienii poartă măști, e mai confortabil așa și câteodată chiar publicul preferă asta. Dar, pentru mine, teatrul e un loc în care trebuie să ai curajul de a smulge măștile. E adevărat că e un lucru care perturbă și provoacă.”² Astfel se poziționa artistul italian față de artă, în general, și față de propriile demersuri, în particular, într-unul din interviurile care constituie materia volumului care îi urmărește parcursul artistic.

Prima dată când am văzut un spectacol realizat de Pippo Delbono a fost în 2010, la Festivalul Internațional de Teatru de la Sibiu. Era vorba despre *Povești de iunie*, un spectacol-confesiune în care exprimarea adevărului personal, căutările artistice și istorisirea experiențelor de viață lăsau spectatorul deopotrivă copleșit și uluit prin franchețea, expunerea vulnerabilității, a fragilității, a intimității. Prezența artistului în România a fost relativ constantă în ultimii ani, fiind invitat cu producții la Sibiu, în cadrul FITS (întâi în 2008) sau la

siferma creat de Departamentul de Cultură al Regiunii Emilia-Romagna. În cooperare cu ERT – Emilia Romagna Teatro, și a oferit publicului, în cadrul acestei platforme, patru spectacole din repertoriul companiei: *Questo buio feroce*, *Dopo la battaglia*, *Orchidee* și *Vangelo*.

Spectacolul *După bătălie* debutează cu ceea ce a devenit o marcă stilistică – un *intro* al regizorului-actor, aflat concomitent în spectacol, implicat, dar având și privirea ușor distanțată, intrând în dialog cu publicul. Începutul stă sub semnul ironiei și al comicului involuntar: ar fi trebuit să fie un spectacol aniversar Verdi, ar fi trebuit să fie implicată o întreagă orchestră, ar fi trebuit să fie un cor pe scenă. Dar a venit criza, s-au tăiat bugete, a fost nevoie ca proporțiile spectacolului să fie reduse. Așadar, suntem invitați să ne închipuim și instrumentiștii, și soliștii, și figurația – în timp ce o poză de grup ne trimite cu gândul atât la statui, cât și la stat, mai cu seamă la politicieni, indicând făptașii morali ai stării de fapt. Mai întâi, indicația vine prin acest gest, iar mai apoi, prin texte – poate cel mai coroziv – al lui Dante, cel care debutează cu versurile: „Oh, slujnico Italie, trist ospel / și navă-n viscol, ce-și pierdu pilotul, / nu doamnă de provincii, ci bordel!”³ Planul de „bătălie” este, inevitabil, cel politic. Iar artistul este cunoscut pentru luările sale ferme de poziție. Ne scufundăm cu toții, naufragiem, suntem captivi sau ne lăsăm cu bună-știință și pasivitate împăienjeniți în sisteme ce par desprinse din *Procesul* lui Kafka (o scenă pleacă chiar de la această scriere și o dezvoltă poetic).

Emoționantă de fiecare dată când o spune — și o aduce frecvent în lumină în spectacole, interviuri și scrieri — este povestea lui Bobò. Despre el, orice referință exterioară începe cu un diagnostic: microcefal și surdomut. Însă povestea se schimbă, devine artistică și articulează necesitatea, expresivitatea, prin dorința de fi și de a face altceva. O se impune prin puritatea privirii, prin gingășia vorbelor și prin modul exemplar în care se poate citi ca poveste de dublă salvare, de tandrețe.

În spectacol, actorul-regizor afirmă că Bobò îl aștepta mut, surd, analfabet pe treptele instituției. Pentru el, toate zilele erau identice. Nu cunoscuse, în azilul psihiatric în care stătea de o viață, nici iubirea, nici răsfățul. Nu existau sărbătoriri. De aceea, sărbătoririle sale de către membrii trupei nu urmează date fixe din calendar, ci doar bucuria de a fi împreună. E cel care l-a readus la viață, continuă Delbono și regăsim argumente și în măturisiri mai vechi: „Întâlnirea cu Bobò, dar și momentul în care ea s-a produs, un moment al vieții mele în care boala cedase în mod aproape miraculos, dar eu eram copleșit de durere și de depresie. [...] E limpede că în teatrul meu, Bobò și-a găsit locul [...] Aici a găsit un loc care i-a permis să devină poet”⁴. Poate de aceea atunci când ziaele din Italia titrau anul trecut *È morto Bobò* – primul meu gând a fost la un vers care esențializează durerea profundă, dar și cultul prieteniei și al admirației: „A murit Enkidu, prietenul meu *care ucise cu mine lei*”. Urmează apoi, în spectacol, referințe la alt tip de *bătălie*: azilurile psihiatrice și la personalități care au fost internate în ele: Antonin Artaud, Alda Merini. Dar, prin extindere, la stigmatizați și la marginalizați. Bătăliile sunt deseori personale, fie că e vorba de lupta cu bolile, fie de cea cu sisteme.

„Măștile spun cel mai bine tragedia Dublului. Dar în acest spectacol [*Minciuna*] apar și anumite persoane, ca Bobò și Gianluca Ballaré⁵, care, într-o lume atinsă de schizofrenie și nebunie totală, mă ajută să regăsesc sensul adevărului. Pentru că ei

au pierdut relația directă dintre mintea și corpul lor, iar pentru teatru asta e ceva extraordinar. În teatru, e cât se poate de normal să îmbraci hainele minciunii și ale convenției. Cu atât mai mult ar trebui să-ți pui mereu întrebarea: ce este teatrul, de ce fac teatru?”⁶

„De altfel, actorii săi nu «joacă», ci practică arta prezenței: ei sunt «pur și simplu», investiți cu totul în arta lor, posesori ai unui limbaj corporal ieșit din comun, figuri atipice, personalități impresionante gravitând cu devoțiune în jurul lui Delbono”.⁷ În acest spectacol, li se alătură Marigia Maggipinto, care a făcut parte din compania Pinei Bausch și Alexander Bălănescu (cu care artistul italian a mai avut colaborări), cel care semnează muzica originală, dar apare și live cu vioara și cu o poveste spusă în limba română pe scenă.

Imaginile create în spectacol sunt foarte puternice, de mare impact – nu numai acelea în care Bobò trece sau stă pe scenă; minunată, de pildă, e o scenă din debutul spectacolului, în care mintea privitorului zboară instantaneu la *Lección de dans* a lui Degas. Măștile și costumele îl plasează pe actor în stop-cadre tulburătoare: de amintit și trecerea cu steagul sau finalul jucăuș-provocator-tandru, în care Bobò e înconjurat de actrițe care îl privesc galeș. Dar și poezia textului contribuie, în mod firesc, la emoția artistică – de pildă, meditația asupra omului prost construit, asupra odihnei care nu se așterne niciodată, sau referințele la lipsa iubirii, la voalul nopții care învâluie și protejează gândurile. Așa cum o face și muzica – cu apariția lui Alexander Bălănescu în dialoguri muzicale când sfâșietoare, când neliniștitoare, care adaugă nuanțe la țesătura diafană a întregului. Și oferă și un alt prilej de a vorbi despre pierderi clamate de Istorie sau de alegeri – inclusiv scurtul monolog menționat, în limba română, al violonistului: femeia care și-a pierdut fratele, ucis de fasciști în Al Doilea Război Mondial, a fost abandonată de iubit – fugit în Uniunea Sovietică și apoi separată de familia care a părăsit țara. O istorie despre supraviețuire, despre frica de a fi singur, despre nevoia de a aparține. Imaginea se completează cu imaginea mamei lui Pippo Delbono. Și apoi cu cuvintele înlănțuite se colorează o secvență-stare: după bătălie se așterne calmul, apoi gloria, pe urmă bucuria, furia, timiditatea, teama, curajul și, în cele din urmă, pacea.

Ansul din finalul spectacolului e o frumoasă metaforă a desprinderii, a eliberării. Râsul, mișcările corpului apar ca răspuns la muzică, sparg limite și invită la *dans, dans*, trimițând, într-o frumoasă referință, la „Dansează, dansează, altfel ești pierdut!” – cuvintele Pinei Bausch amintite în debutul spectacolului.

¹ Actor italian de teatru și film. A avut roluri și în regia lui Visconti și Fellini, printre alții.

² Pippo Delbono, *Teatrul meu*, Fundația culturală „Camil Petrescu”, București, 2009, ediție îngrijită, adăugită și tradusă de Andreea Dumitru, p. 145.

³ Dante Alighieri, *Purgatoriul*, Cântul VI, trad. George Coșbuc.

⁴ Pippo Delbono, *op. cit.*, pp.86-91.

⁵ Actor cu sindromul Down care face parte din compania lui Pippo Delbono.

⁶ Pippo Delbono: *Nuditatea ne scandalizează dar nu și măștile pe care ni le punem*, interviu realizat de Andreea Dumitru, în Pippo Delbono, *Teatrul meu*, ed. cit., p. 182.

⁷ Andreea Dumitru, „Urlo, strigătul artistului-vagabond în Pipo Delbono”, *Teatrul meu*, ed. cit., p. 178.



pentru Shakespeare, fie că îmi povestește despre studiul său asupra *Regelui Lear* ori asupra personajelor lui Pinter sau Cehov, pe care le-a interpretat, eu încep să-l privesc, să-i privesc chipul, mâinile, și asta mă interesează mult mai mult.

Am nevoie de un adevăr în teatru, dar nu de cel pe care îl pun în circulație televiziunea ori documentarele. Adevărul e mai profund decât naturalismul ori realitatea faptelor. Există un adevăr în pictură, există un adevăr în autoportretele Frida Kahlo, dar în același timp e și o artă. Există un adevăr în filmele lui Pasolini ori în cântecele lui Jim Morrison.

Dacă te angajezi tu însuși în joc, în mod direct, asta provoacă o anumită jenă. În viața socială, ne petrecem timpul

București, în Festivalul Uniunilor Teatrale Europene (în 2008). În 2009 apărea, în traducerea Andreei Dumitru, volumul *Teatrul meu*, care include și o addenda cu itinerariul românesc al companiei – până la acea dată. Cea mai recentă apariție *live* în România a fost în FITS, anul trecut, cu spectacolul *Bucuria*, ocazie cu care a fost lansată și cartea *Dăruirea de sine*, tradusă de Irina Cerchia și apărută în 2019 la Editura Nemira.

Anul acesta, FITS a avut loc online, între 12-21 iunie, și continuă să difuzeze spectacole și evenimente programate în festival până la finalul anului. În cadrul acestui program de reluări, am văzut spectacolul *După bătălie*, creat de Pippo Delbono în 2011. De altfel, artistul a luat parte și la festivalul digital *#laculturanon-*

Unde dai și unde crapă

Dana CHETRINESCU

S-a văzut deja cu ochiul liber care este efectul pandemiei asupra compoziției coșului zilnic de cumpărături al cetățeanului obișnuit. De-a lungul și de-a latul globului, primele au dispărut de pe rafturile magazinelor și farmaciilor măștile și spirtul. S-au observat mai apoi numeroase variații locale. Dacă, în unele părți, s-au epuizat stocurile de conserve de pateu și pungile cu macaroane, pe la alții s-a iscat o criză groaznică de hârtie igienică. Deși doar la sfârșitul lunii iunie cercetătorii au anunțat că un nou semn că virusul a lovit este mișcarea dezordonată a intestinelor, consumatorii s-au pregătit încă din iarnă, pentru că – se știe – paza bună trece primejdia rea. O asemenea populație prevăzătoare locuiește și în Finlanda, unde hârtia de toaletă a fost raționalizată sever. Mai mult, de tristețe că acest produs este de negăsit, oamenii au încetat să mai cumpere prăjituri, fiind știut raportul direct proporțional dintre frișcă și sururile de hârtie igienică.

Dar, pentru că la vremuri noi se profilează întotdeauna oameni noi, o cofetărie din Helsinki în pragul falimentului a avut ideea de a exploata nostalgia și fiziologia concetățenilor, confecționând pe comandă torturi în formă de hârtie igienică¹. E greu de estimat de ce clienții au crezut că vor compensa absența acestui obiect din băile personale cu imaginea lui cioplită în pandispan, dar strategia a funcționat. Cofetăria a înregistrat în scurt timp vânzări record. Povestea, ca orice poveste, nu ne spune ce s-a întâmplat mai apoi, dar presupunem că toți au trăit fericiți până la adânci bătrâneți, fără să aibă nevoie de (prea multă) hârtie igienică adevărată și fără Coronavirus.

Soluțiile noi sunt, ca și vremurile, ale oamenilor noi. Această afirmație sună mai încurajator dacă folosim pluralul, deși conotațiile singularului ne bântuie. Vorba reclamei la ciocolata ROM: senzații tari, românești (și nu numai), de mai bine de jumătate de secol. Pentru că, dacă un sul de hârtie igienică din aluat cu topping de ciocolată nu va dăuna grav decât diabetului și simțului estetic, atitudinii recente ale populației față de replici cioplite din altceva decât făină și ou ne pun mai tare pe gânduri. Să nu-ți faci chip cioplit, zice porunca a II-a a religiei creștine, căci creștinul nu trebuie să se închine la idoli. Și bine zice porunca, fiindcă se întâmplă lucruri ciudate când omul cioplește câte un chip fără să se gândească prea mult la posteritate. Cofetăria finlandeză să-i fie de bine, ca și mușterii lui, dar ce ne facem cu nechibzuții lipsiți de simțul vremurilor, care au stricat bunătațe de marmură ca să ridice coșcoaga reproducerea în mărime naturală a unor simboluri mult mai controversate decât utilul și umilul produs de igienă.

În fiorduri, capitalismul profită de pe urma pandemiei scoțând bani până și din zahăr (alb, nu brun). Pe alte meleaguri, însă, el ia o bine-meritată pauză, cât să se măture tot molozul rezultat în urma demolării mai sus pomenitelor simboluri. Iată, de pildă, un artist plastic din veacul trecut, în loc să satisfacă pofta de dulce a comunității, a avut foarte proasta inspirație să-și exprime admirația pentru un marinar genovez, care a plecat cu banii unei regine spaniole să găsească un drum mai scurt spre Orient. Ghinionul acestuia a fost că, în loc să refacă drumul mătășii pe apă, a nimerit peste câteva grupuri

organizate de persoane care i-au oferit gratis tutun, cafea și porumb. Dând el astfel viermii de mătase pe praful de cacao, a devenit fără să-și dea seama unul dintre cele mai sinistre personaje din istorie, un aspect care nu înțelegem cum i-a scăpat artistului ce i-a cioplit chipul, așezându-l taman în mijlocul unor orașepionier ale Americii, precum Boston sau Philadelphia². Un primar care a intervenit, sugerând că și comunitatea italiană s-ar putea simți ofensată de decapitarea conaționalului lor, nu a făcut decât să pună și mai multe paie pe foc. Probabil că între timp și-a dat demisia.

Mai la vale, la New York, în fața Muzeului de Istorie Naturală, un alt artist platic lipsit de viziune s-a găsit, tot în controversatul secol trecut, să ridice o statuie ecvestră din bronz. Faptul că ea îl reprezintă pe cel mai tânăr președinte al Statelor Unite, ecologist din convingere înainte ca ecologismul să fie la modă – un fel de Greta Thunberg, dar mai original – nu face nici cât o ceapă degerată în comparație cu faptul că el stă pe cal în timp ce alți doi tovarăși de drum merg pe jos. Așa că, înainte ca cineva să rezeze picioarele calului, muzeul s-a gândit să retragă statuia de bună voie³. Cel mai mult cred că regretă această decizie Robin Williams și Ben Stiller, care l-au făcut pe acest călăreț simpatic publicului în comedia *O noapte la muzeu*. Acolo, reparând defectele grupului statuar din realitate, Teddy cobora din șa pentru a-i face curte sfios, dar cu succes, frumoasei Pocahontas.

Salutăm decizia muzeului și considerăm că este o măsură de prevenție bună, nu doar față de violența împotriva animalelor – fie ele și din bronz –, ci și față de COVID-19, care a atins din nou un nivel îngrijorător în SUA. Pentru că un singur om nu ar putea manevra monumentul, riscul de contaminare ar crește când un grup furios ar alege să nu respecte distanțarea (socială, sic!) unindu-și forțele cu mânie (știm de care) ca să-l trântescă pe Roosevelt cât colo. În același spirit, văzând că, în alte orașe, nici soluția artistică a celor care le-au făcut statuie lui George Washington și Thomas Jefferson nu a impresionat publicul, propunem dinamitarea de urgență a Mount Rushmore, în condiții de maximă siguranță. Acolo, cel mai probabil, ar fi altfel nevoie să se adune mii de oameni pentru a sfărâma nasurile președinților, ceea ce ar crea un focar viral nemaivăzut încă nici în piața din Wuhan. Numai cu asemenea măsuri extreme s-ar putea evita o tragedie umanitară.

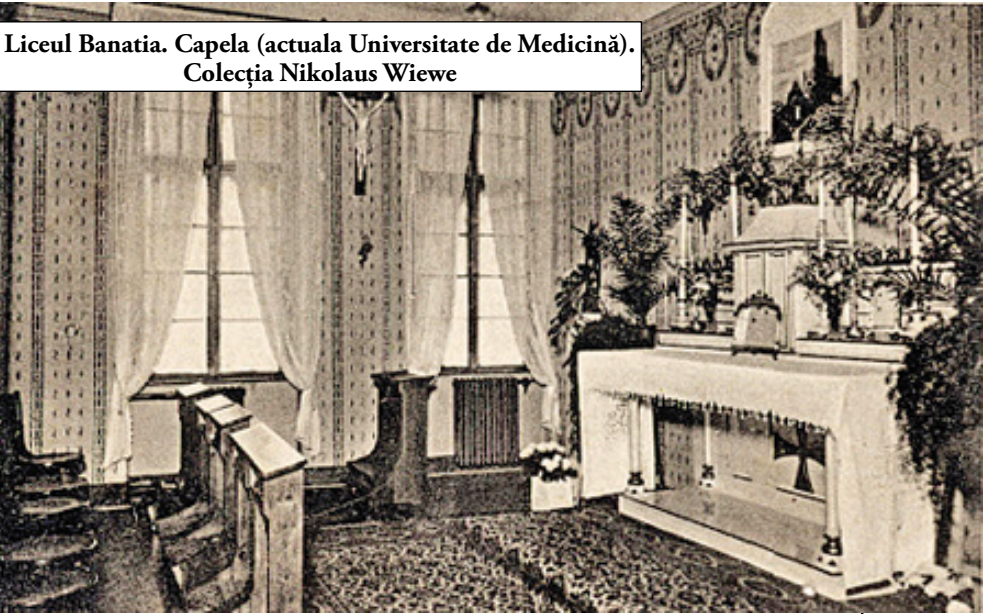
Eclar, astfel, că artiștii care sculptează exploratori și președinți ar trebui să-și caute altceva de lucru. Dar să nu credeți că soluțiile noi aparțin doar celor care creează produse de primă necesitate comestibile. Dimpotrivă. Un exemplu demn de luat în seamă vine din aceeași sferă a fiziologiei, dar are un mesaj înălțător, în ton cu vremurile. Statuia Manneken Pis din Bruxelles a ofensat jumătate din populația globului secole la rând, iar replica sa, Jeanneke Pis, realizată în anii '80, nu a reușit niciodată să repare nedreptatea. Așa că o sculptoriță feminisă din Nantes propune ceva revoluționar. Simplu spus, nu o fetiță așezată cuminte pe oliță, ci un aranjament care să demonstreze, o dată pentru totdeauna, că și fetele pot urina din picioare, departe, cu jet continuu⁴.

¹ Hotnews, 8 aprilie 2020.

² Boston Herald, 11 iunie 2020.

³ The New York Times, 25 iunie 2020.

⁴ Le Point, 28 iunie 2020.



Liceul Banatia. Capela (actuala Universitate de Medicină).
Colecția Nikolaus Wiewe

Tort și hârtie igienică

Ciprian VĂLCAN

Republicile din hârtie igienică au fost create de un arhitect pensionar stabilit la Los Angeles și pasionat numai de desene animate și de magie. În doar două săptămîni, el a pus la punct constituțiile molatice ale celor 24 de state liliputane, le-a desenat frontierele perfect circulare, le-a schițat piețele și monumentele dedicate independenței, a ridicat statuile din bronz și din marmură în cinstea bărbaților lor legendari (în toate aceste falnice republici, femeilor li se îngăduia să lucreze numai la cele 12 cofetării și cele 12 brutării aflate permanent sub controlul statului, așa cum prevedeau diverse amendamente stufoase la laconicele lor constituții), le-a pietruit piețele și bulevardele, le-a vopsit cu ocră principalele clădiri guvernamentale.

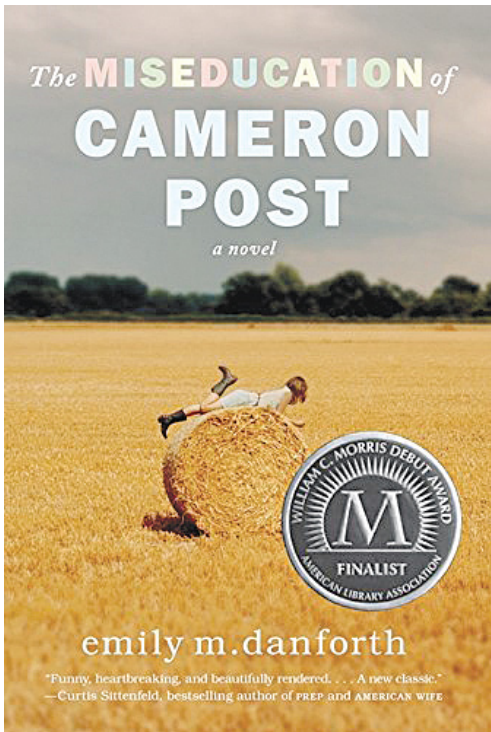
A adus din munți lemn pentru locuințele burghezilor și calcar pentru căsuțele delicate ale șoarecilor și porcușorilor de Guineea care aduceau un strop de amuzament în viețile terne ale slujitorilor statului, a scris cele 846 de glume fundamentale de la care puteau fi derivate toate glumele acceptate pe teritoriile celor 24 de republici, a compus imnurile lor naționale, le-a desenat dansatorii și balerinii, le-a adus pe lume scriitorii frivoli și scriitorii mereu spumegînd de furie, a creat din neant cele 72 de religii acceptate în toate aceste republici, a pus pe piață legume, fructe și iluzii poetice, a construit poduri și podețe, a umflat răbdător mii de baloane pentru celebrarea sărbătorilor lor naționale, le-a ales cu atenție porumbii albi, a făcut focuri de tabără și gropi de nisip, le-a conceput cele 12 000 de jucării necesare pentru fericirea tuturor copiilor cu vârste între 2 și 12 ani, le-a pregătit muzica de cameră, simfoniile, baladele rock, muzica house și muzica rap, a propus designul revoluționar al scobitorilor utile în orice insurecție, dar și în orice luptă împotriva invadatorilor extraterestri, a împins în prim-plan oameni de televiziune și bufoni cu nasul mare, profitori carismatici și bursuci fără talente vizibile, gheizere cu temperatură moderată și pantofi ortopedici.

După ce s-a odihnit șase ani și jumătate, trăindu-și depresia numai cu busuioac și fructe de mare, arhitectul nostru pensionar s-a gândit că republicile de hârtie igienică au nevoie de mitologii arbo-

rescente, fapte de arme admirabile, focuri de artificii, patine cu roțile, rotule din plastic și carbon, roboți de bucătărie, sănii trase de cai sau de reni, blănuri scumpe și diamante cît oul de bibilică, tratate de gastronomie și tratate de patafizică, cărți de joc cu păuni, brichete din aluminiu și stafide trase în ciocolată. A pus mîna pe o harpă și a cîntat cît a cîntat, apoi a făcut cocoloașe de piine și cocoloașe de ceară pentru a protesta împotriva abuzurilor mamiferelor împotriva somniferelor și a somniferelor împotriva coniferelor. Și-a ars peruca în mod demonstrativ și s-a tras de mîneacă pînă cînd i-au ieșit ochii din cap, ceea ce i-a permis să se socotească maltratat și să ceară despăgubiri considerabile în conformitate cu legislațiile în vigoare în toate cele 24 de republici din hîrtie igienică.

Nemulțumit de cum ajunseseră să arate creațiile sale, s-a pregătit să organizeze cîteva revoluții, folosind în loc de praf de pușcă doar praf de scărpinat, însă a fost doborît de plictiseală și a început să citească nesfîrșite volume despre sfîrșitul lui *homo americanus*. Cînd s-a plictisit de propria plictiseală, a cochetat o clipă cu gîndul că ar putea să se spînzure simultan în capitalele celor 24 de republici din hîrtie igienică, însă și-a amintit că a avut mereu ceva împotriva ubicuității, așa că a renunțat la idee și s-a retras într-un sat de pescari din China, acolo unde își duce zilele și azi, fericit că a reușit să învețe pe de rost cărticica roșie a lui Mao și ar putea să fie oricînd un comunist de nădejde.

Oamenii din hîrtie igienică l-au uitat de îndată și mauseleurile care ar fi trebuit să fie construite în capitalele celor 24 de republici n-au mai fost ridicate niciodată. Oamenii din hîrtie igienică au fost fericiți că au scăpat de umbra împovărătoare a creatorului lor și și-au văzut cum au putut de plictiseala lor zilnică, plictiseală care i-a împiedicat să mai ajungă pe Lună sau în taințele celor mai complicate sisteme metafizice, dar care le-a permis să-și imagineze că erau zmeii zmeilor și buricul pămîntului. Oamenii din hîrtie igienică au fost mereu oarecum mulțumiți că se pot plînge de viața lor fără sare și piper, de viața lor de cetățeni oboșiți încă de la naștere, așa că au lîncezit fericiți în coconul lor, lăudîndu-și în cuvinte meșteșugite neputința care îi făcea să se simtă niște aleși pînă cînd n-au mai avut nevoie de arhitectul pensionar și l-au lăsat să zacă fără să-l mai tulbure în satul lui de pescari.



30

(Re)orientări, (re)educări

Cristina CHEVEREȘAN

La patruzeci de ani, americanca Emily M. Danforth predă literatură și scriere creativă la Rhode Island College, în Providence, cunoscută fiind pentru romanul de debut (și singurul, până acum), *The Miseducation of Cameron Post* (2012). Găsibil sub diverse etichete (scriere pentru tinerii adulți/ LGBT/ bildungsroman), acesta e, destul de previzibil, plasat în orașul natal al autoarei din Montana, și se ocupă de cazul unei adolescente care-și descoperă și explorează homosexualitatea în anii 1990, după ce-și pierde ambii părinți într-un accident.

Se poate suspecta influența biografică, deși nu e vorba de memorii, ci de o poveste (cusută, uneori, cu ață albă sau deșirată pe la colțuri) pliată pe preocupările unei autoare care cunoaște din experiență, îndeaproape, tipul de dileme cu care se poate confrunta o fată la pubertate, într-o comunitate conservatoare, când atracția către colegi și prietene devine tot mai evidentă.

Ce poate surprinde de la bun început e contextul verii lui 1989 în Miles City, când androgin-botezata Cameron Post rămâne, subit, orfană. Pretextul folosit de Danforth pentru amplificarea dramei protagonistei lasă de dorit, atâta vreme cât contribuie, într-adevăr, la stărnirea empatiei, dar funcționează mai degrabă ca explicație parantetică a motivelor pentru care tânăra rămâne în grija feluritelor rude, decât ca reală provocare interioară. După primele pagini, încărcate de promisiunea unei relații ilicite, curmată de accidentul de mașină ce distruge familia lui Cameron, te-ai putea aștepta la o radiografiere a șocului existențial. Totuși, trauma rămâne superficial tratată din punct de vedere psihologic, subiectul triumfător fiind cel al homosexualității incipiente, conștientizată tot mai puternic. (Fata are, pasager, chiar un sentiment de ușurare că nu va mai trebui să dea explicații părinților!) Intenția lui Danforth va fi fost, probabil, de a dubla confuzia, nesiguranța și povara personajului, dar efectul e mai aproape de o acumulare mono-direcțională a emfazei.

”Proasta educație” cuprinde întreaga pleiadă de activități obligatorii sau compensatorii ale fetei. Se succed perpetua teroare a ascunderii adevărilor succesive în care se scufundă față de rudele ultra-religioase, perindarea prin biserici, înrolarea în grupurile de tineret ale acestora și, în cele din urmă, când lesbianismul iese la suprafață fără a mai putea fi negat, înscrierea forțată la o școală de reeducare întru revenire la heteronormativitatea omniprezentă în comunitate.

tea de proveniență a unei copile ce nu poate aspira la internate de lux, precum prima ei iubire, Irene, sau la metropole progresiste, precum Seattle-ul din care vine (și la care se întoarce) prietena de o vară, Lindsey. În și printre ele, Cameron are momente de rebeliune, autoizolare, melancolie, retragere în amintirea unor vremuri mai liniștite, ezitare între impulsurile tot mai evidente și cochetarea cu posibilitatea ”cedării” și conformării, răbufniri de revoltă și clipe de meditație la adevăratul sens al credinței și afecțiunii.

Una peste alta, nimic cu adevărat memorabil, dacă eticheta LGBT în sine nu e menită să facă furori. E vorba de discriminare, marginalizare, tradiționalism prost înțeles; subiectele de gândire sunt, în sine, atât serioase, cât și actuale. Din păcate, lucrurile se opresc aici, nici acțiunea, nici structura romanului nesusținând vreo abordare de profunzime. Mulțumindu-se să se adreseze unui public tânăr ce se poate identifica cu eroina sau poate recunoaște anumite tipuri de stări, comportamente, jocuri (anti)-sociale, scriitoarea nu plonjează în subtilități sau mocniri lente ale tentației și vinovăției decât în limitele unor declarații sau enunțuri mult prea explicite pentru clar-obscurul pe care și-ar fi dorit să-l surprindă. Probabil temătoare de lipsa de maturitate sau capacitate de analiză a publicului-țintă, îl tratează cu porții mici de intrigă, ce riscă să cadă în banalitate sau, pierdute în detalii puțin relevante, să dispară cu totul din sfera de interes a celui ce deschisese volumul.

Directă și nepretențioasă, scriitura în sine conferă veridicitate povestirii unei adolescente ce ”sună” real. Dialogurile, uneori abrupte sau lapidare, captează mai fidel, pe alocuri, decât auto-interogațiile sau pasajele narative îndoilei, dureri, temeri, lucruri de nespus. Danforth are o aplecare spre descriptivism, spre captarea elementelor de atmosferă, ”culoarea locală” (preponderent sumbră) nelipsind textului, iar talentul autoarei rezidând cu precădere în redarea nuanțelor alienante ale tabloului social ce o încadrează pe Cam. Dacă absurditatea și ineficiența sistemului instituționalizat ce încearcă să ”vindece” prin rugăciune devin indubitabile, o tentativă de suicid printre ”discipoli” centrului de reeducare pune capăt captivității lor practice și simbolice. Deși unele secvențe de parcurs trenează, Cameron iese din carte rapid, fugind, la propriu. Spre o nouă soartă, spre un sine mai matur și mai sigur de propriile forțe și dorințe, spre o zonă mai deschisă a unei țări extrem de diverse? Fiecare își poate alege versiunea, după propria imaginație.

Identități de gen incomode

Adina BAYA

Orice referire la identitatea de gen a unei persoane ar trebui interzisă în școli și universități, spune un controversat proiect de lege trecut în mare viteză prin Parlament în urmă cu câteva săptămâni. De fapt, ideea că sexul și genul unei persoane pot fi diferite este o pură „teorie” (a se citi „născocire”) care induce confuzie și are un efect nociv asupra formării identității elevilor sau studenților, se mai poate citi printre rânduri în proiectul de lege. Deci mai bine să o măturăm sub preș. Adio părților neconvenabile din Freud, adio Judith Butler, adio masterate și cursuri de studii de gen. (Nu știu sigur cum procedăm cu toate clipurile din social media devorate zilnic de grupul de vârstă vizat ca vulnerabil de legea în cauză, unde o serie de staruri își exhibă identități de gen fluide, dar asta e altă poveste.)

În fine, până când legea va fi promulgată (sau nu) de președinte, cred că e util de revizitat filme despre experimente prin care se încearcă o „corectare” a identității de gen. Adică o „vindecare” de homosexualitate sau de incertitudine a orientării sexuale, ambele văzute, în tradiția primei părți a secolului trecut, ca forme de boală psihică. Iar *Proasta creștere a lui Cameron Post* (*The Miseducation of Cameron Post*, 2018) se înscrie exact în această categorie.

Filmul începe cu câțiva adolescenți ce participă la un grup de lectură și dezbateri pe marginea Bibliei. Decorul pare s-o introducă pe eroina principală, Cameron (Chloë Grace Moretz), drept o liceeană conformistă, cuminte, evlavioasă. Asta până când, câteva minute mai târziu, o vedem sărutându-se pasional cu cea mai bună prietenă în timp ce sunt singure acasă. Experimentele homosexuale ale celor două răsuflă relativ repede în comunitatea creștină din Midwest-ul tradiționalist al Statelor Unite. Drept urmare, Cameron e expediată într-un fel de „centru de corecție” gestionat sub stindardul fundamentalismului religios. Deși cei ce conduc instituția declară că vor să exploreze și să „vindece” sursa devierii psihice care duce la atracția față de același sex, atmosfera seamănă mai puțin cu aceea din *Tinerete furată* (*Girl, Interrupted*, 1999) sau din *Zbor deasupra unui cuib de cuci* (*One Flew Over the Cuckoo's Nest*, 1975). Adică nu avem de-a face cu o clinică de psihiatrie, ci mai degrabă cu un fel de tabără religioasă, în care un mic grup de „discipoli” adolescenți se explorează pe sine și își iau avânt în lupta cu propriile „tendințe păcătoase”. Totul sub ghidarea unei psihiatre și a fratelui ei „vindecat” de homosexualitate. Nu au loc sedări, ieșiri în cămașa

de forță sau disciplinări aplicate de asistente fioroase. Natura abuzului e mult mai subtilă.

La o vârstă plină de incertitudini, tinerii trimiși de familie să petreacă unul sau mai multe semestre în centrul „Promisiunea lui Dumnezeu” sunt supuși unor sesiuni de terapie ce le manipulează imaginea de sine, sănătatea emoțională și-i împing spre a se autotesta. În funcție de gradul de vulnerabilitate, unii ajung să se închidă în sine și să livreze celor ce conduc proiectul doar ceea ce vor să audă. Alții, însă, sunt împinși spre automutilare și tentative de suicid. Proaspăt ajunsă aici, Cameron face echipă cu doi „discipoli” despre care se poate spune că intră în prima categorie. Ambii sunt suficient de rebeli și de inteligenți pentru a trece prin sesiunile de terapie ale centrului livrând cu smerenie simulată replicile pe care terapeuta-șefă le dorește. Plus promisiunile aferente, de convertire la heterosexuality. La fel ca ei, Cameron începe să-și denunțe, ipocrit, „proasta creștere” pentru a trece repede și cu bine peste experiență. Are însă momente de îndoială și o vinovăție crescândă legată de incapacitatea de a-și stăpâni atracția față de persoane de același sex.

Precum *Corpus Christi*, filmul polonez intrat anul trecut în competiția pentru Oscarul acordat unui film străin, *Proasta creștere a lui Cameron Post* explorează tema forței transformatoare/ vindecătoare a religiei și folosirea ei pe post de țărnm solid, unde adolescenții prinși în ape turbulente pot arunca ancora. Însă, spre deosebire de eroul de acolo, Cameron Post nu găsește înțelegere și iertare în doctrina creștină. Dimpotrivă, găsește o lipsă de toleranță care îi subminează constant credința. Prea „prost crescută” pentru a mai fi salvată, ea rămâne la final doar cu opțiunea rebeliunii.

Explorare a incertitudinilor și vulnerabilităților adolescentine, *Proasta creștere a lui Cameron Post* se înscrie, ușor conformist și previzibil, în nișa filmelor ce descriu drama minorităților sexuale strivite de normele inflexibile ale unei biserici neiertătoare. Din film lipsește problematizarea profundă a relației personajului cu credința, care apare în *Corpus Christi* (2019) și *First Reformed* (2017) – pentru a aminti doar două filme recente pe teme similare. Sau problematizarea profundă a formării identității de gen în adolescență, așa cum apare în *Strigă-mă pe numele tău* (*Call Me By Your Name*, 2017) sau în *Adèle: Capitolele 1 și 2* (*La vie d'Adèle*, 2013). Ceea ce nu îl face mai puțin impresionant, însă, mai ales în vremuri ca acestea, în care există tentative programatice de „corectare” a devierilor de la identitatea de gen normativă.

duplex

Cel de-al treilea mormînt al creștinătății

Ioan T. MORAR

După ce am stabilit că ne vom duce la Carpentras, să vedem cea mai veche sinagogă încă în activitate din Franța, am ales ziua de vineri. Asta, pentru că, din Evul Mediu, fără întrerupere, vinerea se ține aici piața săptămînală. M-am documentat ce trebuie să văd, am căutat pe

voiajul la Peștera Sainte-Baume (pleonastic, oarecum, pentru că „baume” în provensală, înseamnă peșteră). Am scris despre experiența de atunci, nu mai repet, drumul pînă la văgăuna în care a locuit, conform tradiției catolice, Maria Magdalena (sora Martei și a lui Lazăr, cel înviat din morți, devenit primul episcop, și mort decapitat) ne-a epuizat. Știam că relicvele ei se găsesc în biserica din Saint-Maximin, dar nu mai aveam energia să mergem

Cum ziceam, din afară biserica e impresionantă. Din interior este copleșitoare. Cît despre istoria ei, cu greu o pot cuprinde într-un text limitat, ca acesta. De reținut că, de-a lungul secolelor, a fost un lăcaș de cult al Fraților Predicatori, din ordinul dominicanilor (cei care se ocupă și de Peștera din apropiere). Fosta mînaștire-seminariu a devenit, în ultimii ani, un hotel de trei stele.

Așadar, înăuntrul. Plăcut, răcoare, spațiu ritmat de o arhitectură complexă. Senzația de măreție. Înainte de orice, privirea ne cade pe o expoziție temporară, găzduită prima oară de Catedrala Notre-Dame de Paris (s-a mutat de acolo cu câteva luni înainte de marele incendiu), având-o ca subiect pe Sfînta Tereza de Lisieux. O spun smerit — despre a cărei existență chiar nu știam nimic. Dar m-am bucurat să aflu și să împărtășesc: născută pe 2 ianuarie 1873, la Alençon, moare răpusă de tuberculoză la 30 septembrie 1897, la doar 24 de ani, Tereza a fost călugăriță carmelită, considerată drept unul dintre marii mistici ai secolului al XIX-lea.

Am reținut, din ampla și interesanta expoziție, câteva lucruri pe care le puteți aprecia chiar dacă, precum autorul acestor rînduri, nu sînteți catolici. Tereza s-a născut ultima în familia ceasornicarului Louis Martin și a dantelăresei Zélie-Marie, care au avut nouă copii. Patru au murit la vîrste fragede, iar supraviețuitoarele, cinci fete, au devenit, toate, călugărițe carmelite. Un exemplu de credință ardentă într-o familie devotată. În scurta ei viață, Tereza a scris o piesă despre Jeanne d'Arc și a și jucat rolul ei într-o reprezentație teatrală.

Tot de pe panourile expoziției am aflat că Louis și Zélie-Marie, părinții sfîntei Tereza, au fost declarați sfînți de către papa Francisc I, pe 18 octombrie 2015, acesta fiind primul caz din istoria catolicismului în care este beatificat un cuplu.

După ce am epuizat panourile și am admirat excepționalele lucrări de artă sacră din biserică, ne-am îndreptat spre cavoul în care se află relicvele Mariei Magdalena. Ne-am așteptat rîndul cuminți, cu măștile pe figură, apoi am coborît, după scurtă vreme, pentru că erau alții afară, așteptau să intre. Dincolo de un grilaj foarte frumos, într-o montură de aur, se află craniul acestei prime martore a Învierii. Într-o altă montură, o bucată de tegument numit „noli me tangere”, după cuvintele spuse de Isus Mariei Magdalena, atunci cînd El s-a ridicat din Mormînt. Cercetări recente ale unor oameni de știință au stabilit, pornind de la câteva fire de păr, că e vorba de relicvele unei femei mediteraneene, brunetă cu tentă de roșcată, de 55 de ani, din secolul unu, care se dădea cu argilă pe păr. O argilă care nu se găsește în zonă, fiind probabil adusă cu ea pentru îngrijirea capilară. Nu sînt teolog, nu sînt om de știință, am consemnat ce scrie acolo, în apropierea mormîntului.

Sînt multe de spus despre viața și poveștile despre viața Mariei Magdalena în Provence (versiune contestată de Biserica Ortodoxă), despre cum a fost descoperit mormîntul ei, despre cum a fost acoperit, ascuns, de teama invadatorilor sarazini. Apropo de asta, sarazinii, adică musulmanii arabi care au ucis mii de credincioși creștini în campaniile lor de cucerire și care au distrus biserici, clădiri civile, nu trebuie, acum, conform noii mode corecte politic, să-și ceară iertare de la țările europene? Nu numai că nu-și cer iertare, mai mult, îi îndrumă, parcă, pe

urmașii urmașilor urmașilor lor să pună din nou stăpînire pe Europa. Ceea ce ei și fac.

Biserica din Saint-Maximin are una dintre cele mai complexe orgi din Franța. A fost construită de un mare meșter, Jean-Esprit Isnard, între 1772 și 1774, și are 2960 de tuburi, toate păstrate pînă astăzi, deși au fost cîteva momente în care era să se „simplifice” cumva toată instalația. În legătură cu ea, o poveste plină de tîlc:

Intîi, contextual: Revoluția Franceză. Mărturisesc, la școală, în plină Epocă de Aur, am învățat despre Revoluția Franceză ca despre un mare eveniment pozitiv, progresist, luminos, din Istoria Omenirii. Abia după '89, din lecturi tîrzii, din discuții cu prietenii, am putut reconstitui un cu totul alt tablou. Revoluția Franceză, să mă ierte Libertatea, Fraternitatea și Egalitatea, a fost un eveniment extrem de sîngeros, de traumatizant și de haotic. Da, cum am mai spus, francezii au inventat, în același timp, și drepturile omului, dar și ghilotina. Printre „reștile” Revoluției este calendarul Republican, în care au fost schimbate denumirile lunilor anului. Nu a mai existat săptămîină, ci decadă, iar numele sfinților au fost înlocuite, în dreptul fiercărei zile, de plante și animale, fără noimă. Calendarul Republican a ținut 13 ani, fiind înlocuit de Napoleon cu vechiul calendar Gregorian.

Chiar localitățile cu nume de sfinți au fost rebotezate în avîntul ateu al revoluționarilor. Saint-Maximin s-a numit Marathon, în cinstea lui Marat. Saint-Paul-de-Vence a devenit Paul-du-Var, iar Saint-Rémy-de-Provence s-a transformat în Glanum. Dar nu numai numele localităților „cu sfinți” au fost schimbate. De exemplu, Monaco a devenit Port-Hercule! (Asta cu schimbatul numelor am cunoscut-o și noi, pe pielea noastră, cu Marele Revoluționar Ceaușescu...)

Și acum, povestea cu orga. Ea a fost inspirată, se spune, de Lucien Bonaparte (poreclit, din nu știu ce motive, Brutus), care a locuit o vreme în Saint-Maximin, căsătorindu-se cu fiica unui hangiu. Cînd au intrat revoluționarii în biserică, cu gândul s-o dărîme, la sfatul lui Lucien Bonaparte (conform unor surse) sau din proprie inițiativă, organistul de atunci, Fourcade, a început să cînte Marseieza. Și, astfel, a salvat orga bisericească de furia revoluționarilor. Mie mi se pare un moment de maximă prezență de spirit, vecin cu o minune. Puterea unui om inteligent și devotat în fața unor gloate dezlănțuite.

Noi am procedat cumva, invers. Turisții veniți în Saint-Maximin, vizitează mai întîi orașelul (cochet, îngrijit, tipic provensal), apoi biserica. Noi am mers așă la biserică și abia apoi am făcut o plimbare pe străduțele elegante, cu tot felul de buticuri și cafenele îmbietoare. Ba chiar aș fi vrut să vizitez și domeniul Sfîntului Ioan cel Bătrîn, din apropiere, dar am aflat că închidea la prînz. Apoi ne-am așezat, distanțați social, la o terasă, și am băut o cafea. Mi-am adus aminte de un amănunt pe care nu vi l-am spus pînă acum. Aici și-a petrecut ultimii ani din lunga-i viață, Honorine Rondello (născută Cadoret). Din 4 septembrie 2016 pînă-n 19 octombrie 2017 a fost decana de vîrstă a francezilor, cu cei 114 ani ai săi. De notat că doamna Rondello a ieșit la pensie la 73 de ani!

Și tot așa, acolo, la cafea, am spus că-mi pare rău de cei nouăsprezece necunoscuți care au făcut în așa fel încît, ca o aluzie la drumul Damascului, deși plănuisem să ajung la cea mai veche sinagogă din Franța, am ajuns la cea mai mare biserică gotică din Provence și la cel de-al treilea mormînt al creștinătății. Sper să se însănătoșească rapid. Din punctul meu de vedere, și-au îndeplinit misiunea.



Foto: Carmen MORAR

internet unde să mîncăm. Totul era gata joi seara, cînd tocmai am primit un mesaj de la prietena noastră Melinda și a trebuit să ne schimbăm planurile. Nouăsprezece necunoscuți s-au pus de-a curmezișul vizitei noastre și s-au îmbolnăvit de Covid chiar în Carpentras. Ne-am spus că nu e cazul să fim noi cazurile douăzeci și douăzeci și unu. N-am vrut să jucăm la loteria asta. Așa că am făcut o nouă extragere din urna cu proiecte de vizitat. Stătea acolo, de multă vreme, și-și aștepta șansa, o vizită la Saint Maximin, nu de parte de noi.

Am mai fost în Saint Maximin acum vreo douăzeci de ani, împreună cu prietenul nostru Marius Scarlat. Cînd să oprim să vedem biserica, s-a prăvălit peste noi o ploaie stihială, care-ar fi întors-o din drum și pe Ana lui Manole. Am reținut, vag, prin perdelele de apă, silueta masivă a bisericii, apoi am străpuns cu mașina perdelele de ploaie pe o autostradă transformată în apă curgătoare, pînă la Marius acasă, la Hyères.

Acum vreo trei ani, am fost iarăși foarte aproape. Intenționez să completăm

pînă acolo. Am tot amînat călătoria, era aproape, puteam merge oricînd. De aceea, n-am ajuns niciodată.

A trebuit să apară acești nouăsprezece necunoscuți din Carpentras ca să ne pună pe drumul spre acest loc de pelerinaj. Din La Ciotat, am făcut trei sferturi de oră, pe autostradă, de unde se vede silueta bisericii, cam cum se vede, de departe, cea din Vinga pe drumul dintre Timișoara și Arad. Este, de fapt, cea mai mare biserică în stil gotic din Provence. Și, după cum scrie la intrare, adăpostește cel de-al treilea mormînt al creștinătății. Al treilea. Nu vă fac un test de cultură generală, pentru că nici eu nu l-aș fi trecut înainte de a căuta puțin pe internet. Știam care e primul (evident, mormîntul lui Isus, din Ierusalim, l-am vizitat de trei ori). Al doilea nu prea l-am ghicit. Așa că vă scutesc de gugălit și vă spun: mormîntul Sfîntului Petru de la Roma. Pe care nu l-am văzut (încă, spun cu speranță). Al treilea, deci, e aici, în Provence, în departamentul Var, la poalele masivului Sainte-Baume. Trei morminte alcătuiind un triunghi care are centrul undeva în Mediterana.